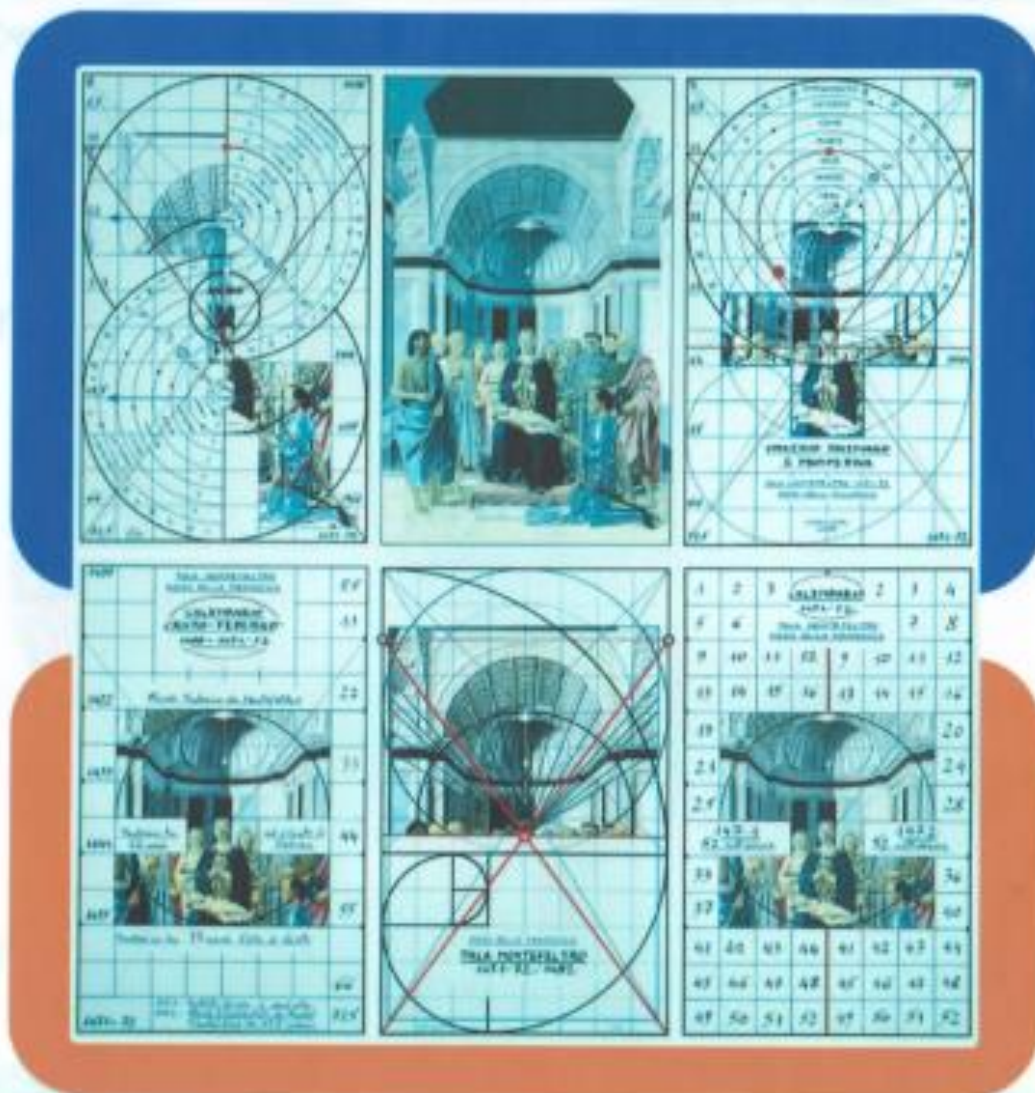

A. B. BOZOROV

KOMPOZITSIYA

DARSLIK

A. B. Bozorov.

KOMPOZITSIYA

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar Vazirligi tomonidan

60210500 – “Rangtasvir :dastgohli bakalavriat ta'lim yo'nalishi bo'yicha
taxsil olayotgan talabalar uchun **darslik** sifatida tavsiya etilgan

Termiz 2026

UDK: 741.012(075.8)

KBK: 85.14ya73

B 80

**A.B.Bozorov//Kompozitsiya// Darslik; T: “Termiz publishing center”
nashriyoti, 2026.: 140 b.**

Mazkur darslik 60210500 - “Rangtasvir: dastgohli” bakalavriat ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha taxsil olayotgan talabalar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, u Oliy va o‘rta maxsus ta’lim Vazirligi tomonidan tasdiqlangan namunaviy o‘quv reja va fan dasturi asosida tuzilgan. Darslikda kompozitsiya yaratish qoidalari, kompozitsiya turlari, kompozitsiya qononiyatlari va kompozitsiya fani haqida fundamental bilimlar berilgan.

Darslikdan Kompozitsiya fani o‘qitiladigan barcha OTM talabalari va professor-o‘qituvchilari, umumiy o‘rta ta’lim maktablari va ixtisoslashtirilgan maktab internati o‘qituvchilari ham bevosita foydalanishlari mumkin.

Taqrizchilar:

Xumoydi Turayev

TerDU “Badiiy grafika va dizayn” kafedrası dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Anvar TURAKULOV

TerDU “Tasviriy san’at” kafedrası dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Muallif:

Asror Bozorov

TerDU “Badiiy grafika va dizayn” kafedrası o‘qituvchisi

Ushbu darslik 27-dekabr 2025-yildagi 456-PO‘-sonli qarorga asosan darslik sifatida nashr qilishga ruxsat etilgan.

ISBN: 978-9910-13-097-7

© **A.B.Bozorov.**

© “Termiz publishing center ” nashriyoti, 2026 yil.

MUNDARIJA

Kirish.....	4
Badiiy obraz	6
Badiiy obrazni ifodalash vositalari.....	7
Shakl	7
Rang	17
Faktura	31
Tekislikda shaklni idrok etish	37
Kompozitsiya qonuniyatlari.....	45
Muvozanat	47
Kompozitsion markaz.....	55
Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar	63
Ritm.....	64
Kontrast,nuans.....	71
Nisbatlar.....	78
Masshtab	88
Kompozitsiya turlari	94
Frontal kompozitsiya	94
Hajmiy kompozitsiya.....	102
Chuqurlashgan fazoviy kompozitsiya.....	114
Xulosa	123
Ilovalar.....	124
Tavsiya etilgan adabiyotlar	140

KIRISH

Kompozitsiya masalalari, uning qoidalari, ifoda uslublari va uni ifodalovchi vositalari musavvirlar, me'morlar, dizaynerlar, ya'ni barcha ijod bilan shug'ullanuvchi insonlar uchun doimo juda muhim vazifa bo'lib kelgan va hozir ham shunday. Kompozitsiya asoslari fani har bir ijod bilan shug'ullanuvchi shaxsningning ijodiy kamol topishi uchun juda muhimdir. Taniqli fransuz arxitektor, dizayner va rassomi Le Korbuze san'at haqida—"San'at insonga fidokorlik ruhini tarbiyalash uchun juda kerak" degan edi. San'atni shaxsning shakllanishida roli juda katta va muhim. Insonni nafaqat mehnat, balki san'at ham tarbiyalaydi. U ikkinchi darajaga tushganda jamiyat rivojlanmaydi, aksincha tanazzulga yuz tutadi. Ushbu kitob kompozitsiya fanini o'rganishga va uni o'qitishda mualliflik uslubiga amal qilishga harakat qiladi. Bu fanni o'rganishni konkret ma'lumotlar va klassik san'at namunalarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Kompozitsiya asoslarini o'rgatish ijodni jarayonini chuqur bilish, tushunish hamda madaniyat sohasida insoniyat tomonidan to'plangan tajribaga asoslanishiga biz ham aminmiz. Tavsiya etilayotgan kitob muallifning bir necha yillik pedagogik faoliti davomida erishgan natijalar va tajribalardan foydalanish uchun mo'ljallangan. Shuningdek, u o'quvchiga kompozitsiya asoslarini mustaqil ravishda egallash imkoniyatini beradi.

Uyg'unlik qununiyatlarini bilish, ijodkorga ijod davomida unga bir biriga uyg'un, mukammal asarlar yaratishiga asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu kitob ham sizga kompozitsion qununlar, kompozitsion uyg'unlik, kompozitsiya turlari va uning spitsifikatsiyasi to'g'risida qimmatli ma'lumotlar beradi. Barcha tushunchalar, qununiyatlarni bilish, kompozitsion texnikalardan isbotlangan mashq va nazariyalarga asoslanadi. Kitob asosiy hollarda mashg'ulotlar o'quvchilarning ijodiy izlanishlariga rag'batlantiruvchi, ularga o'rnak bo'luvchi asarlari bilan boyitilgan. Tavsiya etilgan mashqlarni bajarib, siz o'z bilimlaringizni chuqurlashtirasiz va mustaqil ijod uchun zarur texnikani rivojlantirasiz. O'z oldimizga sizni usta musavvir qilish maqsadini qo'ymadik, balki o'z rolimizni kompozitsiyaning murakkab muammolarini tushintirishga ko'maklashish, ijodkorning o'z oldiga ijodiy vazifalar qo'yishni o'rgatish va ularni hal etish yo'llarini topishda ko'ramiz. Noananaviy badiiy-estetik dunyo qarash, kompozitsion qonu-qoidalarni bilish va ijroning yuqori mahorat darajasi: bularning barchasi rassomning o'z ijod yo'lini topishi uchun bo'lishi juda kerak bo'lgan uchta ajralmas sifatlardir.

Biz kitobni yanada takomillashtirish bo'yicha tavsiyalari uchun taqrizchilarga, shuningdek, o'z vaqtida biz muallif sifatida san'at fanlarini o'qitish metodikasi bilan tanishtirgan turli ta'lim muassasalariga minnatdorchilik bildiramiz.

Badiiy obraz

Badiiy obraz

Ijodiy jarayonning natijasi - ifoda shakli juda xilma-xil bo'lishi mumkin bo'lgan asardir. Bular me'morchilik binosi, kartina, zardo'zlik buyumlari, shuningdek, sahna asarlari, ashula, kinoepos, kulolchilik buyumi, milliy libos, avtomobil dizayni va boshqa shakllarda bo'lishi mumkin. Lekin asar badiiy va to'la ravishda kompozitsion qonuniyatlar asosida yaratilgan va badiiy obrazni o'zida namoyon qila olgandagina haqiqiy asar hisoblanadi.

Badiiy obraz ijodkor o'zining ichki menini, qalbdagi his-tuyg'ularini, atrofidagi olamni, biror voqelik yoki biror predmetni shaxsiy qarashlari bilan ifodalashi. Bu ijodkorning ichki holati, ruhiy kechinmalari, u o'zining o'tkir sezgilarini voqelikni tasvirlash orqali o'z tushunchasini biz, tomoshabinga yetqazadi. Bu san'atdagi ma'lum bir estetik ideal pozitsiyasidan ob'ektiv voqelikni aks ettirish, takrorlash shaklidir. Badiiy tasvir ob'ektiv yoki sub'ektiv, mantiqiy, hissiy, ketma-ket, abstrakt yoki aniq, umumiy va individual, qism va butun, ma'no va hodisa, mazmun va shakl-shamoil kabi o'zaro yaqin birliklarni ifodalaydi. Ijodiy jarayondagi ana shu qarama-qarshiliklarning yagona, yaxlit badiiy obrazga birlashishi tufayli ijodkor yorqin, hissiy ekspressiv asar yaratish imkoniyatiga ega bo'ladi. San'atning shaxsga (tomoshabin, o'quvchi, tinglovchi) chuqur estetik zavq berish xususiyati badiiy tasvir bilan bog'liq go'zallik tuyg'usini uyg'otadi.

Asarning badiiy mazmuni ma'lum bir davr yoki biror xalqqa tegishli ma'no va ramzlar bilan ifoda etilishi mumkun, buni qila olish insondan qo'shim bilim talab etiladi. Lekin yaratilish payti va manzilidan qat'i nazar, butun bir insoniyat uchun tegishli bo'lgan asarlar ham juda ko'pdir.

San'atshunoslik asalar yaratishda qo'llaniladigan ma'lum badiiy ifoda vositalari ya'ni shaklar, ranglar va boshqa muhim bo'lgan vositalar mavzudligini har doim takidlaydi. Asarda ulardan mahorat bilan foydalanishingiz badiiy obrazlar berishingizda yuqori expressivlikga erishishingizga yordam beradi. Masalan, Petrov-Vodkinning "Qizil otning cho'milishi" asariga qaraylik. Asarda rassom bosh qahramonlar rangini shunday mahorat bilan topganki, bu asarning badiiy qiymatini yanada oshirgan. Asar markazida otning alvon ranglari xuddiki ikonalgardagi g'olib avliyo Georg otlarini eslatadi. Bu tomoshabinga jilovlab bo'lmas kuch qudrat va sog'inch tuyg'usini uyg'otadi. Lekin ba'zi insonlar uchun bu shunchaki otlarnig harakatlari, yorqin va xira ranglarning o'zaoro o'yini sifatida qabul qilinadi.

**Kostin V.I.K.S. Petrov-Vodkin. M., 1966. B. 48.*

BADIY OBRAZLARNI IFODALASH VOSITALARI

SHAKL

Badiiy obrazni ifodalashning asosiy vizual vositalaridan biri shakldir. Klee iytganidek, shaklning tug'ilishi harakat paytida chiziqlar beradigan nuqtalardan paydo bo'ladi. Chiziqning harakati tekislikni hosil qiladi, tekisliklarning O'zaro tutashuvi shaklni hosil qiladi. Ushbu bayonotni o'quv jarayonida kompyuterdan foydalanish orqali aniq ko'rsatish mumkin.

Nuqta, chiziq, shakl - bularning barchasi kompozitsiyani tashkil qilishning kichik elementlaridir, hamda u tomoshabinga ta'sir qiladi. Bu jarayon assotsiativ va intuitiv darajalarda sodir bo'ladi.

Shaklni shaxs tomonidan sof jismoniy idrok etish ham mavjud.

Devordagi ulkan, faol nuqta yonida biz noqulaylik his qila boshlaymiz. Tomoshabinning ma'naviy dunyosi qanchalik boy bo'lsa, uning madaniy saviyasi shunchalik yuqori bo'lsa, uning shakl yaratuvchisi – rassomga bo'lgan hamdardlik palitrasi shunchalik rang-barang va rang-barang bo'ladi.

Keling, dog‘(petno)larning eng oddiy shakllari uchun to‘rtta variantni ko‘rib chiqaylik. Aslida, yana ko‘p shakllar bor, lekin ularning barchasini ushbu to‘rtta asosiy turga ajratish mumkin.

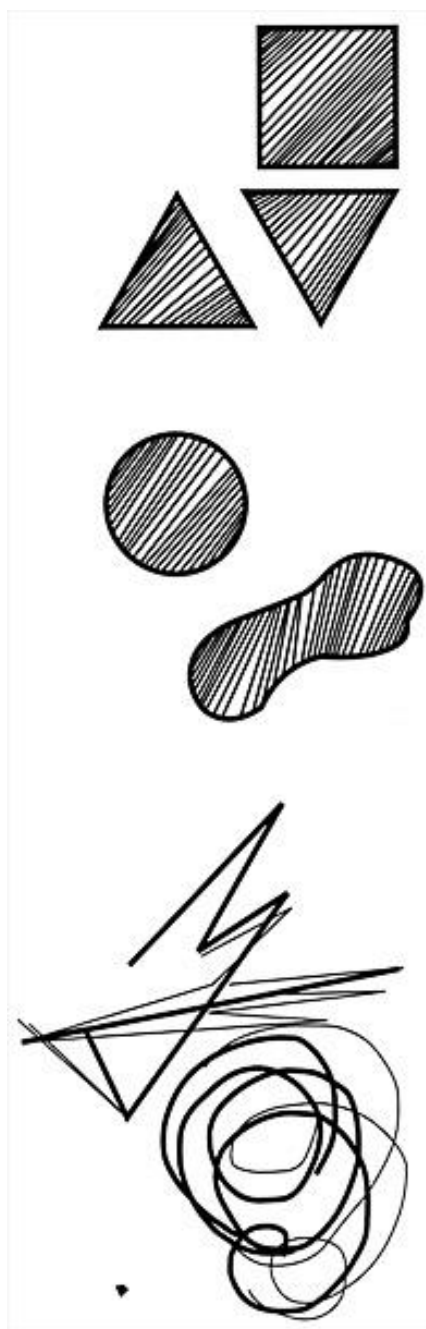
Kvadrat. To‘liq, barqaror, tasdiqlovchi tasvirlarni ifodalashga tayyor shakl. Muayyan "uchish" sharoitlarda - harakatga yot bo‘lgan og‘ir shakl.

Uchburchak. Tekislikda va fazoda rivojlanadigan, harakatlanish potentsialini o‘zida olib yuruvchi faol shakl. Agressiv tasvirlarni ifodalashi yoki uyg‘otishi mumkin. Yuqoridan yuqoriga o‘rnatilganda u barqaror, yuqoridan pastga qarab esa juda beqaror. Ushbu shaklda qarama-qarshiliklarning kurashi aniq ifodalangan, bu esa o‘z navbatida juda aniq tasvirlarni yaratish uchun zarurdir.

Doira. Bu shaklda asosan Yer, koinot haqidagi g‘oyalar va qarashlar ifodalanadi. Shuning uchun, yaxshilik, baxt va hayot kabi tushunchalar insonlar orasida aylana shaklida tavsiflanadi.

Chiziqlar. U juda chalkash va xilma-xil, tabiatan beqaror bo‘lgan tasvirlarni ifodalaydi. Romantiklik, melankoliklik, pessimistiklik xususiyatlari ularning o‘lchovi hisoblanadi.

Chiziqlar ham asosan tasvirni ifoda etadi. Petno (dog‘)ning siluetini chegaralovchi yopiq chiziqdir, bu shaklni qanday idrok etishga bog‘liq. Dumaloq egri chiziqlar asosida qurilgan shakllar aylana, ellips va boshqa shunga o‘xshash shakllarni tasvirlaydi, burchakli singan chiziqlar burchakli shakllarni hosil qiladi. Har doim chiziqda nuqtaga qaraganda ko‘proq harakat bo‘ladi, chunki uning ma‘nosi va og‘irligi shu erda aks etadi. Harakat tez yoki sekin yo‘naltirilgan, bir oz maqsadli yoki biroz xato bo‘lishi lekin har xil shakllarni tasvirlashi mumkin. Har bir chiziq hissiyotning ma‘lum darajasi bo‘lib, bir nechta takroriy chiziqlar hissiyot ta‘sirchanligini yanada oshiradi. Tabiatdagi turli chiziqlar idrokni boyitadi, tasvirni murakkablashtiradi, lekin uni mavhumlik darajasi oshishiga ham xizmat qiladi. Petnolar (dog‘lar) va chiziqlardan tashqari, tekislikdagi kompozitsiyaning elementlari nuqtani o‘z ichiga oladi.

Nuqtani idrok etish faolligi uning yagonaligi yoki bir nechta nuqtalar va boshqa elementlarning kombinatsiyasiga bog‘liq.

Shakllar va chiziqlarning uyg‘unligi asargadagi badiiy obrazlarni boyitadi. Unga ko‘p qirrali emotsionallik beradi, Ma‘noni murakkablashtiradi. Lekin sodda va kamroq shakllardan foydalanish asrni qadsizlantiradi deb aytish xotodir. Shuni hah aytish kerakki bir asarning tayanishi kerak bo‘lgan poydevori bu uning expressivlik kuchidir. Asarni tomoshabinlatga ta‘sir kuchi yuqori ekanligini yaxshi anglagan rassomlar stilizatsiya va transformatsiya kabi usullardan unumli foydalanadilar. Ular u yoki bu tasvirni real hayotdagi tasvirlar va ularning shakllari orqali yetkazish imkonini beradi.

Stilizatsiya-majoziy ifodani visual tashkil etish usullaridan biri bo‘lib, unda obyektning xarakterli jihatlari ochiladi va keraksiz tafsilotlari ham ko‘zga tashlanadi.

Transformatsiya - bu ma‘lum bir tasvir shaklining o‘zgarishi, ya‘ni uni kerakli ko‘rinisha keltirish ya‘ni yaxlitlash, qisqartirish, uzaytirish, surish, asarning to‘rtta burchaklariga urg‘u berish va h.k.

Ko‘pincha, shakllar bilan ishlanayotganda stilizatsiya va transformatsiyadan birgalikda foydalaniladi. Bu ikki texnika bir-birini to‘ldiradi va asosiy ma‘no va mazmun hamda g‘oyani rivojlantiradi. Buning uchun sizdan birinchi ijodiy muammoni hal qilishingiz so‘raladi, bu esa ko‘tarilgan muammolarni kengroq o‘rganish uchun zamin yaratadi.

Lekin tasvirning o‘zinigina his qilish va uni ifodalovchi shakl yaratish yetarli emas. Bu tomoshabinga qaday ta‘sir qilishini hisobga olish muhimdir. Shunisi aniqki, har bir shakl va uing butun yoki qismlari hammada turlicha idrok qilinadi. Oddiy shakllar tez idrok qilinadi, murakkab shakllar ko‘proq vaqt talab qiladi, ammo yaratilgan tasvirning mukammalligi bunga bog‘liq emas. Shunday qilib, barmoqlarni bir-biriga bosgandan ko‘ra, barmoqlar bir-biriga yoyilgan qo‘l siluetini tanib olish osonroqdir.

Badiiy obrazni ifodalash vositalari

Boshqa holatda petno (dog‘)ning shakli soddaroq bo‘lsa-da, u oddiy ma’noga ega bo‘lib chiqadi. Shaklning ekspressivligi topilgan siluetga bog‘liq. Siluet, nuqta, chiziq yoki shakllar ustida ishlash badiiy asar yaratishning eng muhim shartidir. Siluet ustida ishlash jarayonida berilgan tasvirni yechishda nima tasodifiy va nima tipik ekanligi aniq bo‘ladi.

Siluet yorqin fonda to‘q petno (dog‘) ko‘rinishda yoki aksincha, to‘q fonda yorqin (dog‘) ko‘rinishda bo‘lishi mumkin. Shaklni tushunish uchun kontrast bo‘lishi shart. U ton (tus)da, rangda yoki faktura bilan ifodalanishi va yorug‘lik orqali ochilishi mumkin. Ammo ularning idrok qilinishi va ahamiyati bir xil bo‘lmaydi. Shunday qilib, qora fonda oq siluet tomoshabinga yanada kuchli ta’sir qiladi va esda qolishi onson bo‘ladi. To‘q nuqta bilan tasvirlangan siluetdan farqli o‘laroq, oq yoki yengil siluet kamroq tavsif qilinadi. Shuning uchun, ma’lum bir tasvirni yaratish uchun tusni o‘zgartirish zarur bo‘lsa, topilgan to‘q nuqta ularni qayta tashki qilishni talab qilishi mumkin.

V. Vasarelli. Siluetlar. 1945 yil

Lekin, Shakllar tekis bo‘lishi bilan birga kattaroq massaga ham ega bo‘lishi kerak. Shuning uchun, hajmli shaklning ekspressivligi ustida ishlayotganda, uni idrok etishni unutmang. Tomoshabinga ovoz balandligi kuchliroq ta’sir qiladi va teskari piramidaning taassurotlari uchburchaknikidan kattaroq bo‘ladi. Shalning bir-biriga nisbati badiiy asarga ekspressivlikni berish uchun katta ahamiyatga ega. To‘g‘ri to‘rtburchak figuralar beradigan taasurotni tushunishimiz uchun, bizga uning tomonlarining o‘lchamlar nisbatlariga e’tibor berishimiz muhim emas. O‘lchamlar 1:3 bo‘lsin. Endi, bu nisbatni o‘zgartirishga harakat qilamiz, deylik, 1:8. Ana endi shaklning holatiga qarab, uning xossalari belgilanadi yoki muvozanat yanada kuchayadi.

Badiiy tasvirni ochish uchun nafaqat butun shaklning nisbati, balki uning qismlari ham muhimdir. Qismlarning butunga mutanosib munosabati uni talqin qilishda turli xil farqlarni beradi. Masalan: jahon arxitekturasining mukammal namunasi bo‘lmish Yunonistondagi Parfenon ibodatxonasiga e’tibor qarataylik. Qadimiy me’morchilik bo‘yicha mutaxassis me’mor N. Brunov “Yunon ilohlarining insoniylashuvi – antroporfizm bilan ajralib turadi. Klassik yunon ibodatxonalarining tabiati insoniylik tamoyiliga tayanishi va targ‘ib qilishidir. Bu me’morchilik tilida monumentallashtirilgan qahramonning insoniy qiyofasini taqdim etadi” * - deb yozgan edi.

Yunon arxitektori Vitruvis ibodatxonalarni qurish paytida inson tanasi nisbatlaridan foydalangan. “Ma’badlarning tuzilishi mutanosiblikka asoslanadi, uning qoidalari me’morlar tomonidan diqqat bilan kuzatilishi kerak. Yunoncha *analogiya* atamasi ham aynan shundan kelib chiqqan. *Proporsiya* - bu asar elementlari va butunning proporsionalligi asos bo‘lgan qismlarning asl qabul qilingan qismga nisbatan muvofiqligi. To‘g‘risini

aytganda, o‘lchamlar va hajmlarsiz hech qanday inshoot to‘g‘ri tuzilishga ega bo‘lmaydi.

Inson shunday mukammal yaratilganki, iyakdan poshonaning yuqori chizig‘igacha bo‘lgan qismi butun tananing o‘ndan bir qismini tashkil etadi. Bo‘yindan peshonaning yoqori chizig‘igacha bo‘lgan qism, tananing oltidan bir qismini tashkil etadi. Inson tanasi chiroyli va og‘ir yukni ham ko‘tarishga moslashgan chunki bunda oyoq (stopa) katta ahamiyatga ega. Inson oyoq izlarining o‘lchamlari inson tanasining oltiga bir nisbatini tashkil qiladi. Mana shu oltin nisbatni me’morlar Doriy uslubdagi kolonnalarni qurishda foydalanganlar. Yani kolonnalarning eni uning balandligini oltidan bir qismini tashkil etadi. Shunday qilib, Doriy ustuni binolarda erkak tanasining nisbati, kuchi va go‘zalligini takrorlaydilar” *.

Brunov N.I. Arxitektura tarixi bo‘yicha insholar. M., 1935. b. 2. B. 80-81.

Vitruvius. Arxitektura haqida o‘n kitob. M., 1936. B. 79

Badiiy obrazni ifodalash vositalari

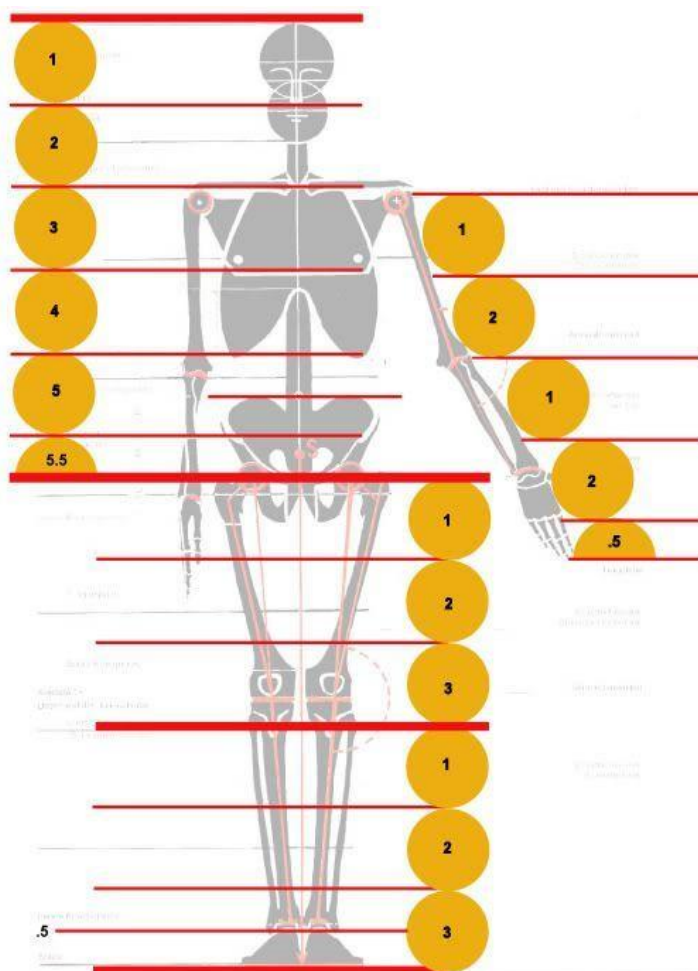
Keyingi tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, ustunning “tanasi” (bu nom yunonlar tomonidan berilgan) 1: 5 nisbatda. Ustundagi erkak tanasining kuchini takrorlab, quruvchilar entablaturaning og‘irligini uning yelkasiga qo‘yishdi va shu bilan shu nisbatlarni olishdi.

Parfenon ibodatxonasi. Miloddan avvalgi 5-asr

Arxitektura yodgorliklari bizda har xil turdagi o‘zaro o‘xshashlikni keltirib chiqaradi. Masalan, qadimgi misr ehromlarida qadimiy yunon altarlarida tasvirlangan buyuklik tasviri yoki inson tanasi nisbatlarini eslatadigan me‘moriy tasvir va uslublar mavjud. Inson qalbining holatini tasvirlaydigan, hayajon yoki sokinlikni ifodalovchi me‘moriy hajmlardan tashkil topgan gotik tasvirlar ham mavjuddir. Biz inson va tabiatni bir-biriga uzviy bog‘laydigan tasvirlar bilan yaxshi tanish bo‘lishimiz kerak.

Asar muallifining vazifasi mo‘ljallangan tasvirni yaratish va uni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan eng ifodali proporsional tizimni tanlay bilishdan iboratdir. Bu uning ijodkor sifatida qadrini belgilab beradi.

Shakllarning nisbatlari haqida soʻz borar ekan, kontrast yani farqlar va qarama qarshiliklarni taqqoslangan, asoslangan ekspressivlik haqida gapirmaslikning iloji yoʻq. Masalan, katta va kichik shakl detallarning qarama-qarshiligida, nuqta va chiziqlar kontrastlari kombinaatsiyasida, yopiq va ochiq shakllarda. Shakl farqi, uning oʻlchovi yoki konfiguratsiyasi biroz oʻzgarishi bilan boshqa shakldagi tasvirlar paydo boʻladi. Lekin, ular oʻzining ifodaviyligini yoʻqotmaydi. Ritmni shaklni plastik jihatdan faol tartibga soluvchi vosita sifatida tasniflash mumkin.

Proporsiyalar, kontrast, nuans, ritm, oʻlchov - bular rassomning uygʻunlik qonunlariga muvofiq shakl yaratishi uchun eng asosiy vositalardir. Oʻz navbatida, u koʻzda tutilgan asarning badiiy qiyofasini ochib beruvchi shakl hamdir.

U yoki bu shaklni umuminsoniy idrok etishdan tashqari, har bir xalqning unga nisbatan oʻziga xos munosabati mavjud.

Bu, ayniqsa, amaliy san'atda yaqqol namoyon bo'ladi. Ba'zi xalqlar butun shaklni murakkab bezak va naqshlari bilan qoplashga harakat qiladilar va shu bilan uni turli darajadagi ma'lumotlar bilan boyitadilar. Boshqalari bizga shakl bilan muloqot qilish, o'zimiz yaratuvchining nomidan gapirish yoki uning zohidligi, pokligi va pokizaligini his qilish imkoniyatini beradi.

Shakl - bu badiiy tasvirni ifoda etishning asosiy vositasidir, ammo yakka-yagona vasita emas. Agar shaklni rang bilan tasir qilsak, ishning mazmuni yanada boyib ta'sir kuchi yanada ortadi. Kolorit, rang, faktura, shakl yoki yorug'liksiz ifoda etilgan tasviriy shakl shunchaki mavjud bo'lmaydi.

Mashqlar ikki usulda amalga oshiriladi. Birinchisi, oqppoq qog'ozda siyohrang va guash yoki qora qog'ozga oq rang va mo'yqalam, tayoqcha yoki qalamdan foydalaniladi. Ishlashning ikkinchi usuli - oq yoki qora qog'ozni kesib olish va ularni kontrast rangga bo'yab olish kerak bo'ladi. quyidagi mashqlarni bajarish uchun sizga turli xil badiiy materiallar va asboblari kerak bo'ladi: qog'oz, siyohrang, guash, mo'yqalam, qalam, uchli tayoqlar, qalm va flomaster, qaychi va boshqalar kerak bo'ladi.

1-mashg'ulot.

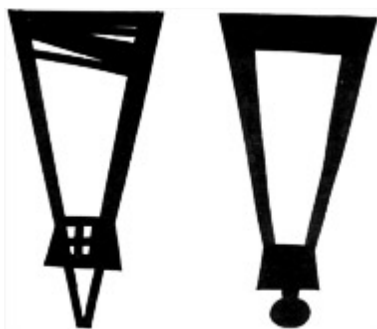
Qoqio'tning tabiiy shakliga diqqat bilan qarang. Uni chizing va tahlil qiling. Keyin o'zgartirish va stilizatsiya orqali "yaxshi" va "yomon" qoqio't tasvirini petno (dog')noning shakli orqali ifodalang, ya'ni ma'lum bir narsa orqali qarama-qarshi narsani tushuntiring. Shakl ustida ishlayotganda, ob'ktning kerakli siluetini yarating. Eskizlar sonini va ularning hajmini o'zingiz tanlang.

Amalga oshirilgan ishlar natijasida shunday xulosa qilish kerakki, stilizatsiya va transformatsiya kabi badiiy uslublarning bir vaqtning o'zida ishlatish eng qiziqarli yechimlarni taqdim etadi.

2-mashg'ulot.

Endi vazifani murakkablashtiramiz. Berilgan tasvirlarni ifodalang: "maqtanchoq", "janjalkash" Avval narsaning, masalan, xo'rozning shaklini o'rganing. Keyin uslubni va shaklni o'zgartirishni qo'llang.

3-mashg'ulot.

Keling, hajm bilan ishlashga harakat qilaylik. Bir varaq oq qog'oz, PVA yelim, qaychi va non taxtasini oling. Tasvirlarni ifodalovchi uch o'lchamli shakllarni yarating "maqtanchoq", "jangchi". Tasviriy tasvirlardan (yuz ifodalari, jingalak patlar) qochishga harakat qiling. Oddiy shakllar bilan ishlang, ularni turli burchaklardan ko'ring, kattaroq ifodalarni qidiring, shakllarni birlashtirib, aniq birlashmalarga erishing

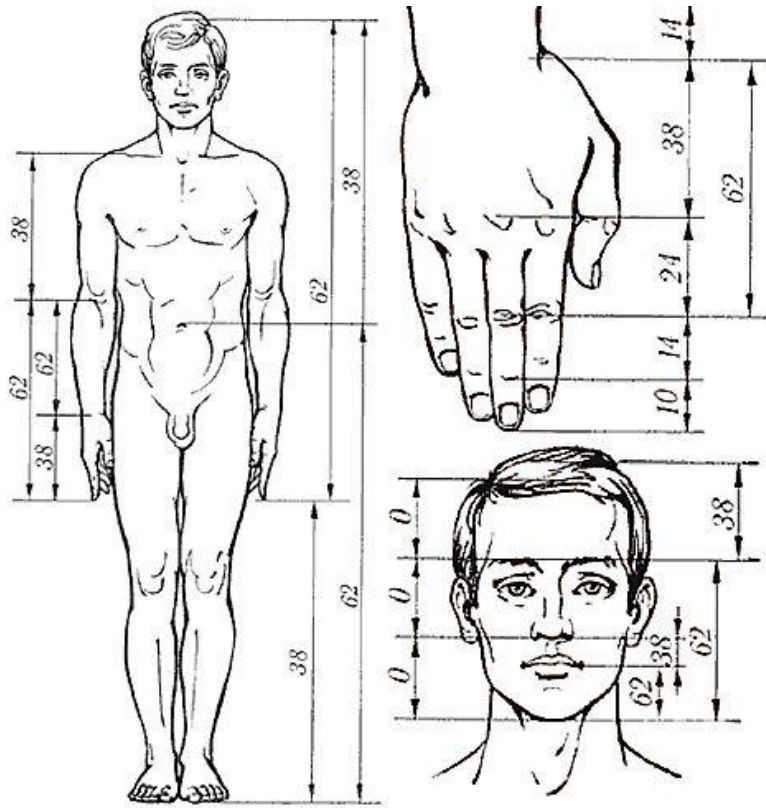
4-mashg'ulot.

Ob'ektlarning o'ziga xos shakllari ustida ishlash, masalan, "kapalak", "kema", turli xil grafikalar yordamida "tajovuzkor", "romantik", "nafis" va boshqalar kabi tasvirlarga imkon qadar ko'proq yechimlarni taklif qiladi. Turli xil shakllar kombinatsiyasidan foydalanib, assotsiativ diapazoningizni diversifikatsiya qiling. Badiiy tasvirning ifodaliligini izlashda mutanosiblik, kontrast, nuans va ritm kabi uyg'unlik vositalaridan foydalaning. O'zingiz yaratgan shakllarni doira yoki to'rtburchak (kvadrat) ichiga joylashtiring. Topilgan shakl va tekislik o'rtasidagi miqdoriy bog'lanishni aniqlang. Siluetning ekspressivligi muammosiga ehtiyotkorlik bilan yondashing (to'g'ridan-to'g'ri yoki teskari).

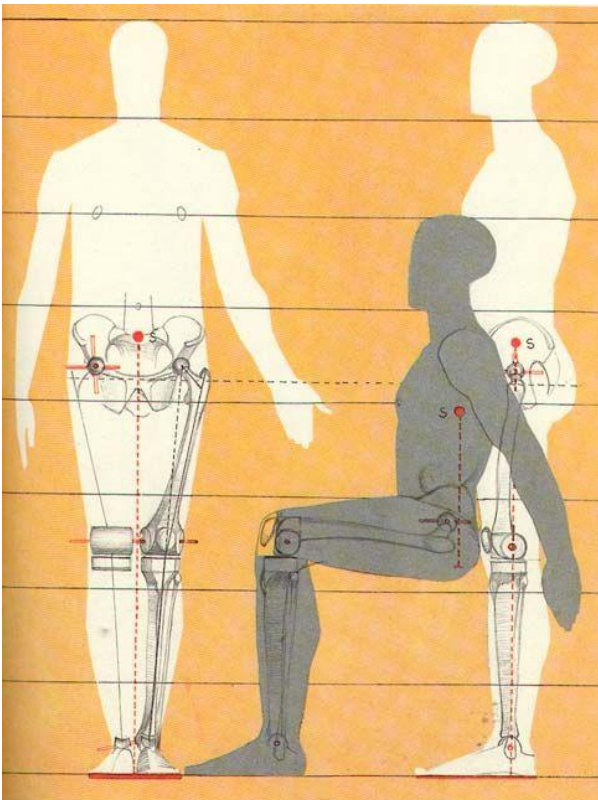
5-mashg'ulot. Muayyan badiiy tasvirlarni yarating ("yaxshi", "yalqov", "zolim odam" va boshqalar). Shakl

nuqta va chiziqlar bilan ifodalanishi mumkin. Ishlayotganingizda, atrofingizdagi dunyoda mavjud bo'lgan aniq narsalarni, shu jumladan odamlarni tasvirlashdan qochishga harakat qiling; mashq fantaziya, tasavvur va ijodiy ilhomni talab qiladi.

Badiiy obrazni ifodalash vositalari

Inson tana a'zolarining bir-biriga nisbati.

G.Bammes. Inson tanasi nisbatlari.

RANG

Rang uyg'unligi muammosi estetikaning eng murakkab muammolaridan biridir, chunki insonning rangga bo'lgan munosabati turli xil omillar ta'siri ostida shakllanadi. Rang ideali madaniyat tarixi davomida bir necha bor o'zgarishlarga uchradi.

Turli madaniyatlar misollaridan foydalanib, xalq o'z taraqqiyoti va shakllanishi, o'z davlatchiligining shakllanishi davrida sof va yorqin ranglar bilan ajralib turishini ko'ramiz. Bu tendentsiyani rassomlik, moda, interyerning rang sxemalari, turizm va amaliy san'atda ko'rish mumkin. Pi tarixiy maydonni tark etganda, tarozida jim va murakkab ranglar, nozik nuanisli kombinatsiyalar yo'q.

Rassom o'zini o'rab turgan olamga shunday munosabatda bo'ladi, uni sub'ektiv ravishda idrok etadi va o'z idrokini badiiy asarlarda gavdalan tiradi.

RANG

Rangning badiiy tasvirni ifodalash vositasi sifatidagi ma'nosini tushunish uchun uning tabiatini tushunish kerak. Rang fenomenining o'zi oddiy emas: u yorug'likni, ob'ektiv printsiplarni va sub'ektiv printsiplarni - ko'rishni o'z ichiga oladi. Faqat yorug'lik atrofimizdagi dunyoning rang-barangligini keltirib chiqaradi. Rangshunoslik fani masalalarini, rang uyg'unligi, uning insonga ta'siri, uni idrok etish kabi muamolari doimo odamlarni o'ziga jalb qilgan. Gelmgolts, Lukretsiy, Alberti, Nyuton, Gyote, Leonardo da Vinchi, Lomonosov, Osvald, Rabkin, Mensel, Yustov, Kupperlar kabi rassom va faylasuflar faoliyatining ma'lum bir qismini rangshunoslik fani va uning muamolarini yechishga bag'ishlaganlar. Rangning insonga ta'siri haqida birqancha umumiy hisob-kitoblar mavjud bo'lib, ular tabiiy ravishda inson idrokiga ta'sir qiluvchi omillarga tegishli emas. Bu vaqt, yosh, jins, millat va boshqalar omillaridir. Ular ta'sirni kuchaytirishi, kamaytirishi mumkin, ammo uni butunlay yoqota olmaydi.

Ranglarning odamlarga fiziologik ta'siri

● **Qizil** - his-hayajon, issiq, faol, kuchli, tez ta'sir qiluvchi ma'noga ega. Inson tanasi barcha funktsiyalarini faollashtiradi, bosimni oshiradi, nafas olish ritmini tezlashtiradi.

● **Apelsinrang** - u nisbatan kuchsiz ammo qizil rang bilan bir xil xususiyatlarga ega.

● **Sariq** - fiziologik jihatdan ijobiy, charchatmaydi. Asab va ko'rish faoliyatiga yaxshi ta'sir ko'rsatadi.

● **Moviy** - tinchlantiruvchi. Mushaklar kuchlanishini va qon bosimini pasaytiradi, pulsni barqarorlashtiradi va nafas olish ritmini sekinlashtiradi.

● **Yashil** - fiziologik tomondan optimal, ko'zga yaqin, qon bosimini normallashtiradi va kapillyar tomirlarni kengaytirib nevrалgiya, migrenlarni tinchlantiradi va engillashtiradi, uzoq vaqt davomida mushaklarning ish faoliyatini yaxshilashga yordam beradi.

● **Zangori** - tinchlantiruvchi ta'sir kuchiga ega. Inson fiziologik tizimlarining funktsiyalarini normallashtiruvchi yordam beradi.

● **Binafsharang** - qizil va ko'k ranglarning ta'sirini birlashtiradi. Asab tizimiga depressiv ta'sir ko'rsatadi.

Ranglar ko'rish organlarining faoliyati undan tashqari eshitish, tam bilish, hid bilish retseptorlari faoliyatiga ham ta'sir ko'rsatadilar. Shuning uchun biz rangni ko'rganda uning ta'mini yoki hidini his qilishni boshlaymiz. Jumladan Qizil-qizil olmani ko'rganimizda uning shirinligini yoki xushbo'y hidga ega ekanligini his qilamiz. Bularning barchasi jismoniy va hissiy bo'linishi mumkin bo'lgan ranglar uyushmalari deb ataladi.

Ranglarning jismoniy xususiyatlari:

- Vazminlik: yengil, og‘ir, havo, siquvchi.
- harorat: issiq, sovuq, muzli, olovli, qaynoq.
- fakturali: yumshoq, qattiq, silliq, g‘adir-budur, qo‘pol, dag‘al.
- akustiklik: sokin, baland, shovqinli, musiqiy.

Ranglarning hissiy xususiyatlari.

- Salbiy: qayg‘uli, dramatik, zerikarli, tushkin.
- Ijobiy: quvnoq, yoqimli, jonli, lirik.
- Neytral: xotirjam, barqaror, befarq.

Nutqimizdagi har qanday sifat oid so‘z qandaydir rang yoki ranglar guruhiga mos keladi va bu esa o‘z navbatida ranglarning ko‘plab o‘xshash xususiyatlarini keltirib chiqaradi. Ranglar sub’ektiv va ob’ektiv talqin etilish xususiyatlariga ega. Ular odamlarda turli ruhiy hislarni keltirib chiqaradi. Sub’ektiv omillarga milliy omillar milliy mentalitet, irq, mintaqaning madaniy an’analari, yoshi, jinsi, shaxsning madaniy darajasi, kasbiy faoliyat turi va sub’ektning neyropsixologik tuzilishining xususiyatlari kiradi.

Rang, reaksiya hamda ularni hosil qiluvchi ob’ektiv xususiyatlari:

1. Rang qanchalik toza va yorqin bo‘lsa, odamning unga nisbatan ruhiy munosabati shunchalik real, shiddatli va barqaror bo‘ladi.
2. Past to‘yingan, o‘rta yorqinlikdagi ranglar juda xilma-xil, beqaror va nisbatan kuchsizroq reaksiyalarni keltirib chiqaradi.
3. Insonlar ranglarning harorat, vazn va akustik xususiyatlariga ta’sir ko‘rsatadi. Odamlar bu rang sifatlarini xuddi shunday baholaydilar.
4. Ranglarning noaniq xususiyatlariga ta’min bilish, hid bilish va hissiyot kabi turlari kiradi, ular aniq tajribalar va hislar faoliyati bilan bog‘liq. Ranglar xusiyatiga reaksiya hatto juda yaqin odamlarda ham boshqacha bo‘lishi mumkin.
5. Binafsha ranglar sof shaklda turli reaksiyalarni keltirib chiqaradi. Binafsha rangning boshqa ranglar bilan bog‘lanishi esa, boshqa rang gradatsiyalarini hosil qiladi.
6. Yashil va sariq ranglar eng ko‘p turli xil rang kombinatsiyalarini keltirib chiqaradi. Buning sababi, tabiatda ular boshqalarga qaraganda ko‘proq mavjudligidadir.

Musavvir hissiyotga qancha boy bo'lsa, va u atrofida sodir bo'layotgan rael voqealarni qanchalik chuqur his qilsa, asar shunchalik ma'noga boy bo'ladi. Har bir rassomning tasavvurinig o'ziga xos ranglar palitrasi va u tomonidan yaratilayotgan obrazlarda o'ziga xos tasvirlash uslubi bor, shuning uchun har bir

A. Matis. "Raqs".

ijodkor bir xil mavzuni o'ziga xos tarzda ifoda etadi, bu tabiiydir. Har qanday pretmet tabiatining tangi yoki holati, ton, so'z, hid kabi o'ziga xos rang assotsiatsiyasini keltirib chiqaradi. Shuning uchun san'at dunyoni tushunishning usuli sifatida alohida ahamiyatga ega. Har bir asar rassom kechinmalarining sub'ektiv manoyishidir. O'ziga kerakli bo'lgan ranglar orqali rassom ma'lum bir voqelikni yoki mavzuni tomoshabinga yetqazadi. Rang va shakltar uyg'unligi masalasi rassomlarni asrlar davomida o'ylantirib kelgan. Shunday qilib, V. Kandinskiyning tizimlashiga ko'ra, kvadrat qizil rangda, moddaning rangiga mos keladi. Qizil rangning vazminligi va shaffofligi kvadratning og'irva statik shakliga mos keladi. Ushbu tizimga ko'ra, uchburchak shakli idrok qilish, fikrlash ramzidir hisoblanadi. Uchburchakning vaznsiz jangovar xarakteri och sariq rangga tenglashtirilgan. Doira ruhning ramzi bo'lib, shaffof ko'k rangga tenglashtiriladi. Ushbu yondashuvdan so'ng biz quyidagi natijalarga erishamiz. Trapetsiya to'q sariq, sharsimon uchburchak yashil, ellips binafsha rangda ifodalanadi. Aynan mana shu tizimda mashhur Bauhaus maktabida o'quvchilar tayorlanib, ular kompozitsiyani o'qitishda katta yo'lni yaratdilar. Unda koloritga alohida urg'u beriladi. Amaliy tajribalarni hukatgan holda, yuqoridagi barcha turdagi tajribalarni o'tkazar ekanmiz, shuni aytishimiz mumkinki, inson his-tuyg'ulari, rang, shakl va rangli tasvirlar majmuasi o'rtasida ob'ektiv muvofiqlik mavjud deb hisoblaymiz. J. O. Symondsning "Manzara va arxitektura" asdarida umumiy xarakterga ega bo'lgan va har qanday tipdagi rassomlar uchun qimmatli fikrlarni o'z ichiga olgan xulosalar keltirilgan.

Gobelen. "Yakka shoxli xonim" XV asr oxiri.

Masalan, "qiziqarli" so'zi ochiq joylar, silliq, oqimli shakllar va naqshlar, shuningdek, aylanma, darvoza va egri-bugri harakatlanish manolariga ega. "Harakat va ritm strukturada ifodalanadi. Cheklovlarning yo'qligi, aqlga emas, balki his-tuyg'ularga ko'proq yoqadigan shakllarva ranglarning tanlanganligida. Ko'pincha, to'q ranglar bilan solishtirilganda, och, yorqin va elementar narsalar olinadi." "Qo'rquv" so'zi "biroz cheklanishlar, orientatsiya nuqtalarining yetishmasligi, holat yoki o'lchovni baholash uchun vositalarning yetishmasligi, yashirin joylar va bo'shliqlar, mantiqsiz, beqaror shakllar kabi bir biriga qarama qarshi tushunchalarni ketirib chiqaradi. Ammo so'zlar nafaqat tangtasvir asarlarini, balki musiqiy asarlar va she'riy asarlarni ham paydo qiladi.

Fridrix van Betxovenning to'qqizinchi simfoniyasi kataklizmlari, portlovchilik, bosim bera olish hususiyatlari bilan sub'ektiv ravishda fazoviy mavzu sifatida qabul qilinadi. Asarda keng ko'lamli rang munosabatlari, zich polixromiya, kuchli va moslashuvchan plastiklik tasvirlangan.

*Symonds D.O. *Landshaft va arxitektura. M., 1965*

A. Golovin. Spektakl uchun sahna ko'rishining eskizi "Axmoqona kun yoki Figaroning uylanishi". 1927 yil

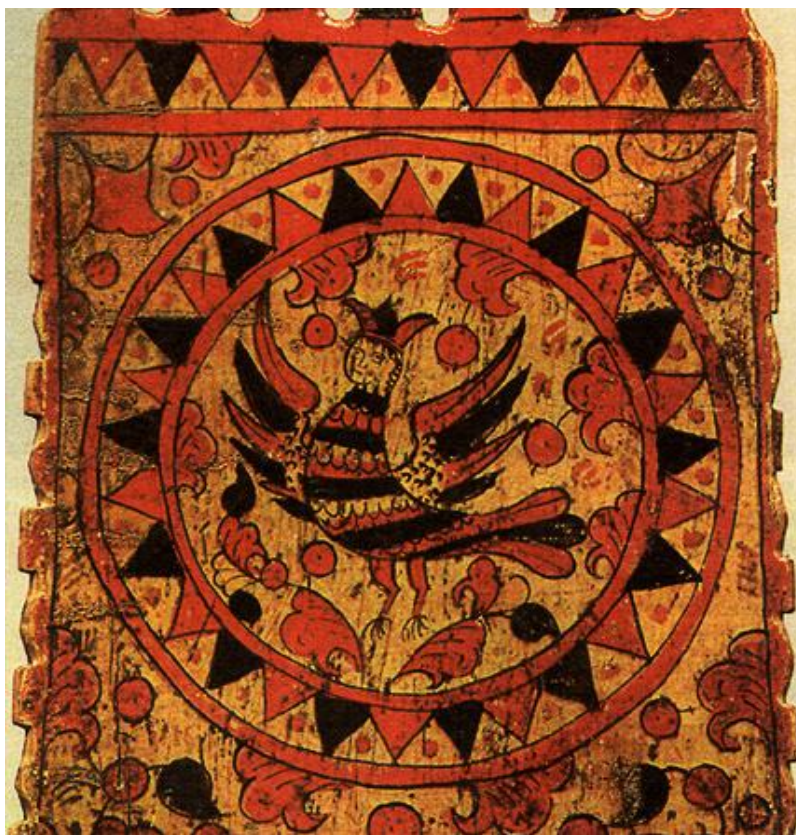
Yana bir misol, Chaykovskiyning Oltinchi simfoniyasi, sub'ektiv ravishda taqdir, umidsizlik, yolg'izlik kabi tushunchalarga urg'u beradi. Bu zich, quyuq, qo'rg'oshin-kulrang-sovuq rang munosabatlarini yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Yengillik, shaffoflik, quvnoqlik, bayram tuyg'usini Vivaldining musiqasi, xususan, mashhur "Skripka kontsertlari"* asari uyg'otadi.

Umrining ko'p yillarini tasviriy va musiqiy asarlar yaratishga bag'ishlagan, musiqa kompozitsiyasiga ajoyib rangli tasvirlar kiritgan rassom-bastakor Chyurlionisning ijodi e'toborga molikdir. U san'atdagi yaratgan asarlari hozirgi kunda keng tarqalgan shou konserlarda, dam olish xonalarida balki ishlab chiqarishda hamda ma'lumot olish uchun reklamalar tizimida vosita sifatida juda keng qo'llanilmoqda.

Rangli tasvirlarni idrok etish ma'lum darajada sub'ektiv imtiyozlarga bog'liq. Oddiy, toza, yorqin ranglar va qarama-qarshi kombinatsiyalar odatda

* *Boldirev. V. F. Loyihani prognozlash nazariyasi va metodologiyasi muammolari. Futurodesign. 89. M., 1990. 64-65-betlar.*

sogʻlom, charchoqsiz asab tizimiga ega boʻlgan odamlarning ehtiyojlarini qondiradi. Ular joʻshqin temperamentli bolalar, oʻsmirlar, yoshlar va boshqa shunday insonlar boʻlishi mumkin. Darhaqiqat biz bunday turdagi ranglarni oddiy xalq ijodiyotida, bolalar badiiy ijodiyotida, zamonaviy modalarda, butun dunyo xalqlarining dekorativ va amaliy sanʼtida hamda XX-asr inqilobiy rassomlariva meʼmorlari Le Korbuze, Anri Matis, P.Pikasso, Mayakovskiy ijodlarida kuzatamiz.

Murakkab past toʻyingan ranglar, *“Sirin” aylanma gʻildiragi. 19-asr oʻrtalari.* oqartirilgan, singan, qoraygan, shuningdek axromatik, nuansli kombinatsiyalar insonga hayajondan koʻra xotirjamlik va tinchlik beradi. Ular murakkab, abstrakt tuygʻularni uygʻotadi. Ularni idrok qilishda insondan juda keng tafakkur qilishni talab etadi. Ular nozik did hamda keng tafakkurga ega insonlarning nozik, ichki hissiy kayfiyat bagʻishlaydi. Yuqoridagi ranglar uyushmasi qari va oʻrta yoshdagi odamlar, aqliy mahnat bilan shugʻullanadigan yoki charchagan va juda nozik asab tizimiga ega boʻlgan insonlarga afzallik beradi. Ushbu ranglar uyushmasi Rokoko (XVIII asr) va Modern (XIX va XX asrlar) uslublariga xosdir. Qadimgi madaniyatlarni oʻrganishda biz rang nafaqat maʼlum ijtimoiy sinflar va tabaqalarni aniqlash uchun, shuningdek, afsonaviy yoki diniy tushunchalarni ifodalovchi ramziy belgi sifatida ishlatilgan uslublarga duch kelamiz. Qadimgi Chin yurtida sariq rang Osmon farzandlari yani imperatorlarning rangi hisoblangan. Imperatorlardan boshqa hech kim sariq kiyim kiyishlari mumkin boʻlmagan. Undan tashqari sariq rang eng yuksak donolik va maʼrifat ramzi ham boʻlgan.

Agar Chin yani xitoyliklar motam munosabati bilan ramz sifatida oq kiyim kiygan bo'lsa, bu poklik va jannat Shohligiga rixlat qilgan kishiga hamroh bo'lishni anglatadi. Janubiy Amerika davlatlari tasviriy san'atida, evropaliklar tomonidan zabt etilishidan oldingi kompozitsiyalarda, qizil kiyim kiygan odam tasviri uchraydi. Buning ma'nosi Yer xudosi Xipe totek bo'lib, u quyosh, tug'ilish, yoshlik va bahor bilan bog'liq ramzlarni anglatgan. Boshqacha qilib aytganda, qizil rang asarga vizual estetika uchun emas, balki ma'lum bir fikrni ifodalash uchun berilgan.

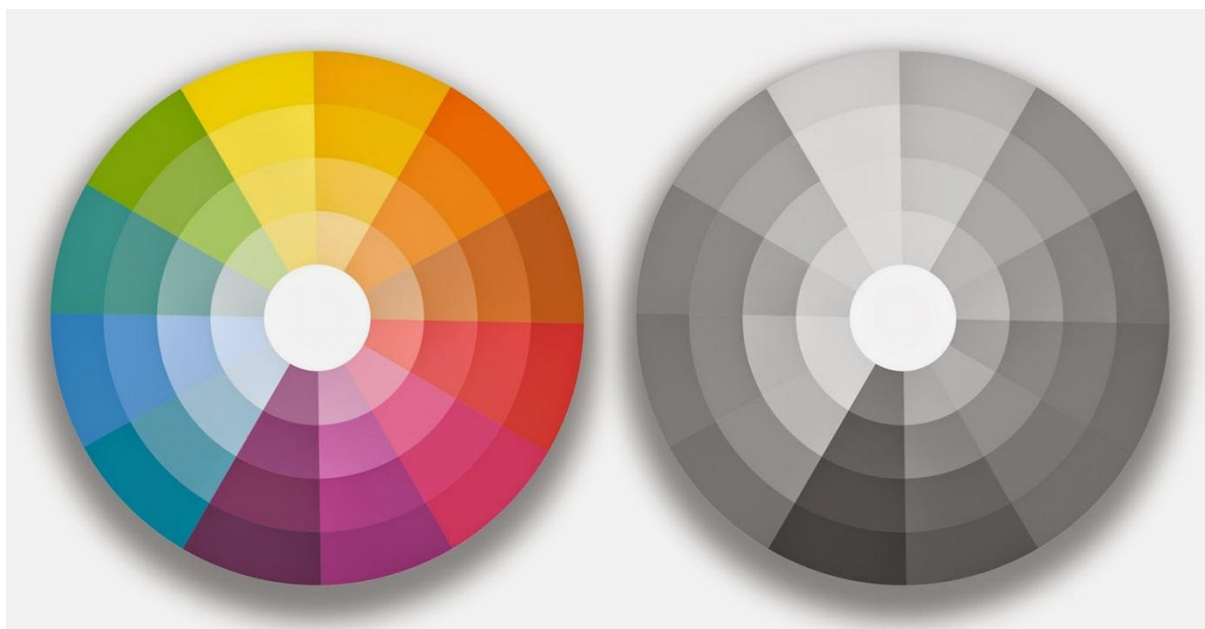
Muayyan bir madaniyatlarga tegishli rang belgilaridan tashqari, barcha omma uchun tushunarli va umumiy bo'lgan rang va belgilar ham mavjud. Shunday qilib, oq rang - bu yaxshilik, engillik, poklik va yana suv, hosil, mo'l-ko'llik, bu o'z navbatida hayot bag'ishlovchilik ma'nosini ifodalaydi. Qizil rang esa- qon, olov, issiqlik, quyosh ma'nolarini angladi. Oq bilan birgalikda qizil - hayot, hayotiy kuch-quvvat ma'nolarini ifodalaydi. Qora rang esa odamlar ongida zulmat, tun va qorong'ulikni, evrilish va o'lim, yomonlik kabi ma'nolarni anglatadi. Bundan tashqari bu rang kaos, tartibsizlikning belgisi bo'lgan. O'rta asrlarda o'lim, e'tiqodsizlik va gunohning ramzi sifatida qora rang tanani o'ldiruvchi ma'noni anglatgan va shu bilan birga, kamtarlik va dunyoviy quvonchlardan voz kechish ma'nosini anglatgan. O'sha paytda kul rang nochorlik, turg'unlik ramzi bo'lsa, xristian olamida inkor etish ma'nosini bergan. Hatto kulrangni rang deb hisoblashmagan, lekin shunchaki uni yo'qlik deb bilishgan. Ular jigarrangni ham yoqtirmasdi. Oltin va sariq ilohiy ranglar hisoblangan –“muzlatilgan quyosh nuri” ning moddiy timsoli bo'lgan. Muqaddas bitiklarda yorug'lik va ranglar barcha go'zallikning toji deb atalardi va har qanday yorqin va nurli narsaga talab katta edi. XII-asrga qadar sariq rangning ramziy ma'nosi faqat ijobiy ma'noni anglatardi edi, lekin Gotika* davrida u boshqa bir, salbiy ma'no kasb eta boshlagan. U sotqinlik, yolg'on, buzuqlik, faxsh kabi yomon niyatlarning rangi hisoblana boshlandi. Moviy rang eng transandental, nomoddiy va mistik rang hisoblangan. Xristianlik ramzlarida yashil rang Isoning yerdagi hayotini va uning diniy etiqodini va vazifalarini anglatgan. Ammo bu rangning boshqa salbiy ma'nosi ham bo'lib, ko'zlarning rangi, shayton va uning makrlarini ham tavsiflagan. Islomda yashil rang baxt-saodatning ramzi, kulrang esa, aksincha, baxtsizlik ramzi hisoblangan.

Gotika* (italyancha:gotico — germanning got qabilalari nomidan olingan), gotik uslub — G'arbiy, Markaziy va qisman Sharqiy Yevropa mamlakatlarida o'rta asrlar san'atida hukm surgan badiiy uslub bo'lgan. Gotikaatamasi Uyg'onish davrida qo'llanila boshlagan. Bu uslub XII-asrda roman uslubi o'rniga vujudga kelgan.

Yuqorida berilgan barcha ma'lumotlardan shuni xulosa qilish mumkin bo'ladiki, rangning ma'nosiniga e'tibor bermay undan foydalanish butunlay teskari ma'no, butunlay boshqacha badiiy tasvirning timsolini tasvirlashga olib kelishi mumkin. Rang va shakllardan asarda to'g'ri foydalanilsa tomoshabinga ta'sirni karrasiga kuchaytiradi va mo'ljallangan ma'noni yanada chuqurroq ochib beradi.

Rang nima? Uning xususiyatlari qanday? Ularning mutanosibligiga qanday erishish mumkin? Bu erda ijodiy tajriba va kasbiy ixtisosligidan qat'i nazar, har bir rassomni qiziqtiradigan bir qator savollar mavjud.

Zamonaviy ilm-fan rangni insonlarning yorug'lik ta'sirida boshdan kechiradigan hissiyotlari maxsuli deb ta'riflaydi. Rangshunoslik fanida yorug'lik elektromagnit to'lqinlarning harakati deb hisoblanadi. Ko'rinadigan va ko'rinmas elektromagnit nurlar (infraqizil va ultrabinafsha) mavjud. Ko'zimizga ko'rinadigan quyosh nurlari spektrida ranglar quyidagi ketma-ketlikda joylashgan: qizil, to'q sariq-qizil, to'q sariq, to'q sariq-sariq, sariq, yashil-sariq, sarg'ish-yashil, yashil, ko'k-yashil, ko'k, indigo, binafsha. Tabiatda spektral ranglardan tashqari, spektrda bo'lmagan binafsha ranglar ham mavjud, ammo biz ularni qizil va binafsha ranglar aralashmasining natijasi sifatida qabul qilamiz. Har bir kishi 120 tagacha rangni ajrata oladi, ular xromatik deb ataladi. Axromatik ranglarga qora, oq va barcha oraliq ranglar kiradi.

Xromatik va axromatik ranglar doirasi.

Rang turli xil xususiyatlarga ega.

Ranglarning tuslanishi- bu rangning spektral ranglardan biriga tenglashtirilishi mumkin bo'lgan rang sifati. Axromatik ranglarning rangi yo'q.

Yorqinlik - bu chegaralar soni bilan o'lchanadigan ma'lum rangning qora rangdan farqli darajasi.

Nisbiy yorqinlik - o'lchov berilgan soyani kulrang shkala namunasi bilan solishtirish orqali amalga oshiriladi.

To'yinganlik - xromatik rang va bir xil ochiqlikdagi axromatik rang o'rtasidagi farqlar darajasi, ma'lum bir rangdan axromatik ranggacha bo'lgan farq chegaralari soni bilan o'lchanadi.

Rang softligi - berilgan rangning umumiy yorqinligidagi toza spektrning nisbatiga bog'liqdir. Eng toza ranglar spektr ranglar deb ataladi.

Atrof-olamning barcha rang xilma-xil ranglaridan biz uchta xromatik rangni - qizil, sariq va zangori (ko'k); hamda, ikkita axromatik – oq va qara ranglarni ajrata olamiz. Axromatik va xromatik ranglar to'plami musavvirga cheklanmas boy palitrani taqdim etadilar.

Rang mutanosibligi haqida gap ketganda, ular asosan ikki yoki undan ortiq rangning xossalarini nazarda tutadilar. Qoida tariqasida, uyg'unlik yoki rang nisbatlarini baholash ushbu kombinatsiyadan kelib chiqib belgilanadi. Bunday xulosalar faqat sub'ektiv bahodir. Ammo uyg'unlikning ob'ektiv qonunlari ham mavjuddir.

Uyg'unlik muvozanat va kuchlarning simmetriyasidir.

Agar yashil vadratga biro z qarab, song ko'zimizni yumsak tasvir qizil rangga kirganini ko'rishimiz mumkin bo'ladi. Agar biz qizil kvadratga qarajak, keyingi hodisa aksini ko'rsatadi. Ushbu ushbu tajribani xoxlagan bir boshqa rang bilan o'qazish mumkin. Har doim keyingi tasvir qo'shimcha rangga ega bo'ladi. Ko'z tabiiy ravishda qo'shimcha rang orqali muvozanatni tiklaydi.

Bu tajriba kontrastlar ketma-ketligi sifatida aniqlanadi. Ketma-ket va bir vaqtning o'zida kontrastlar kiritish ko'rishni muvozanatlash faqat qo'shimcha ranglar qonuni amalga oshirilganda qabul qilishini ko'rsatadi.

Ikki rang neytral kulrang rang hosil qilish uchun aralashtirilsa, ular yanada mutanosib bo'ladi.

Har bir qo'shimcha rang juftligi uchta asosiy rangni o'z ichiga oladi:

Qizil, yashil = qizil, sariq + ko'k;

Ko'k, to'q sariq = ko'k, sariq + qizil;

Sariq, binafsha = sariq, qizil + ko'k.

Koʻzni qondirish uchun umumiy rang yigʻindisi (neytral kulrang) talab qilinadi va shundan keyingina u uygʻun muvozanat holatida boʻladi. Ranlar nisbiy yondashuvdan qatʼi nazar, ranglar uygʻunligini yaratish uchun ularning miqdori, soflik darajasi va yengillik darajasi katta ahamiyat kasb etadi.

Shakl va rang kabi vizual vositalarning kombinatsiyasi badiiy tasvir va sanʼat asarini yaratish uchun cheksiz keng imkoniyatlarni beradi. Uchinchi vizual vositalardan – *faktura* boʻlib, undan foydalanish bilan bu imkoniyatlar yanada oshadi.

Yuqoridagilarga asoslanib, bir qator vazifalarni bajaring.

1-mashgʻulot.

Soʻz va iboralar bilan paydo boʻlgan assotsiatsiyalarni rang bilan ifodalang va shakllantiring: "tumanli kun", "baxtli bolalik", "yarmarka", "yolgʻizlik", "korrida".

Ishning dastlabki bosqichlarida eskizlar tayyorlanadi. Haddan tashqari mukammallik va noananaviylikka intilmasdan, ularni osongina, tez bajarish tavsiya etiladi. Ijobiy koloristik yechimga va ishonchli mutanosib rang munosabatlariga erishish juda ham muhimdir. Keyin, eng sifatli eskizlarni tanlab, kerakli detallarni kiriting va ularni yakunlang.

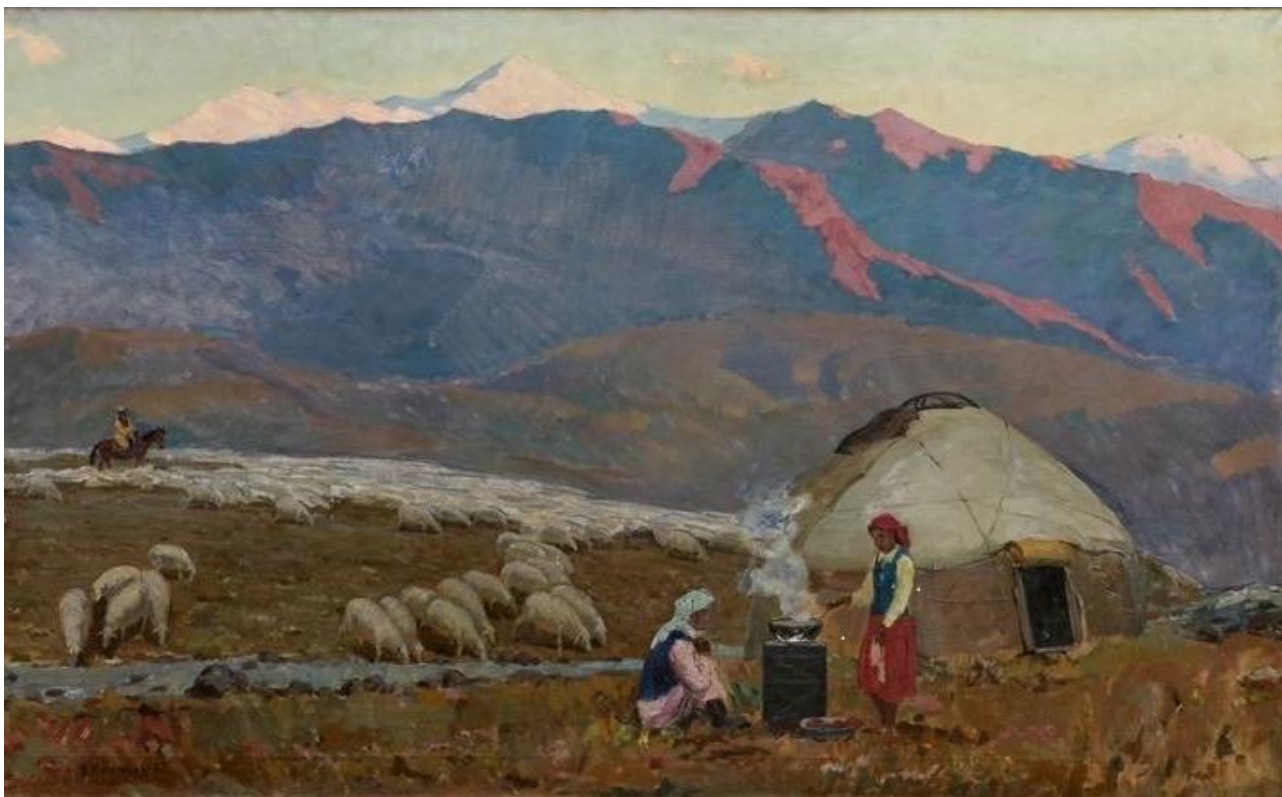
Muayyan rangli yechim uchun petno (dog‘) yoki siluetlatlar shaklini, tasvirni boyitib, to‘ldiradigan chiziqlarni to‘g‘ri tanlash va uni yo‘q qilmaslik muhimdir.

2-mashg‘ulot.

Musiqiy asarlar qatorini tinglang. Masalan: Motsartning orkestr uchun yozgan kontserlari, Ravelning “Bolero”, Raxmaninovning “O‘lik orol”. Ularning barchasi o‘ziga xos, o‘ziga xos rang xususiyatiga ega. Sizningcha, ushbu asarlarga mos keladigan shakllarni topishga harakat qiling. Musiy ohangga mos keladigan eskizlar yarating, ishni bajarish jarayonida undagi obrazlar ta’sir kuchini ko‘rsating. Eskizlarning o‘lchamlari va ularning konfiguratsiyasi yechimga qarab o‘zgarishi kerak. Siz turli xil vizual materiallardan foydalanishingiz mumkin.

3-mashg‘ulot.

H.Olimjonning “Vodiylarni yayov kezganda” va F. Tyutchevning “Peshin” she‘rlarini o‘qing. Ushbu asarlarni o‘qish natijasida paydo bo‘lgan hissiyotlaringizni rang bilan ifodalang.

Eskiz. “Qirg‘iz dashtlari”.

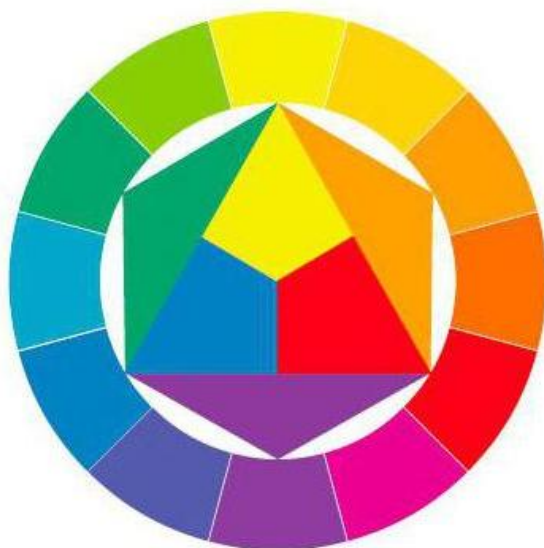
4-mashg'ulot.

"Mening buvimning kursisi", "Mayakovskiyning kursisi", "Mahkumlar kursisi" - bular shakli va rangi bilan ifodalanishi kerak bo'lgan uchta mavzu bo'lib, ular mebelning o'ziga xos qismlarini emas, balki sizda paydo bo'lgan assotsiatsiyalar va tasvirlarni aks ettiradi.

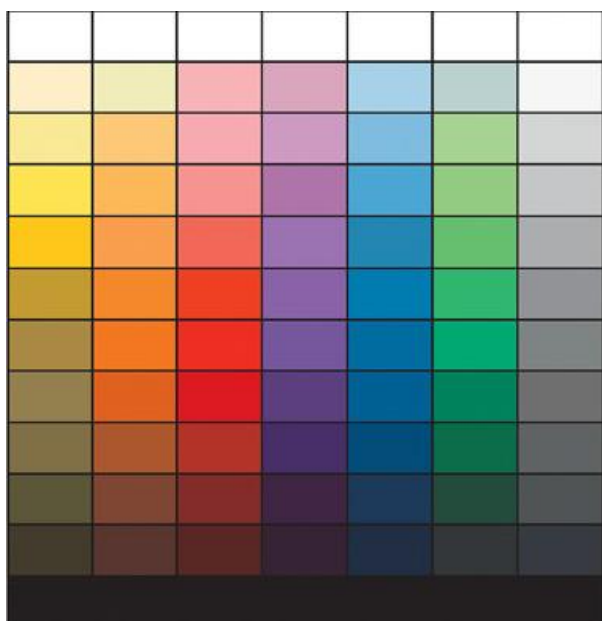
Quyidagi mashqlar mutanosiblik sezgisini shakllantirish bilan bog'liq. Ularni bajarish qat'iyat va sabr talab qiladi. Mashq davomida yuqori sifatli materiallardan (moybo'yoq, tempera, guash) va yaxshi asboblardan (mo'yqalam va fleytslar sho'tkalar)dan foydalaning.

5-mashg'ulot.

Itten tizimiga muvofiq rang aylanasi bo'yang, to'ldiring uni bo'yash va turli xil ranglarning yagona tuslarini saqlashga harakat qiling. Yuqoridagi sxemani ko'rib chiqing. Markazda, uchta rang (qizil, sariq, ko'k)ni kirgizing va diagramma bo'yicha teng qirrali uchburchaklarni bo'yang. Doiralarni chizib, ularning qismlarini ushbu ranglar bilan bo'yang..

Rangli doira.

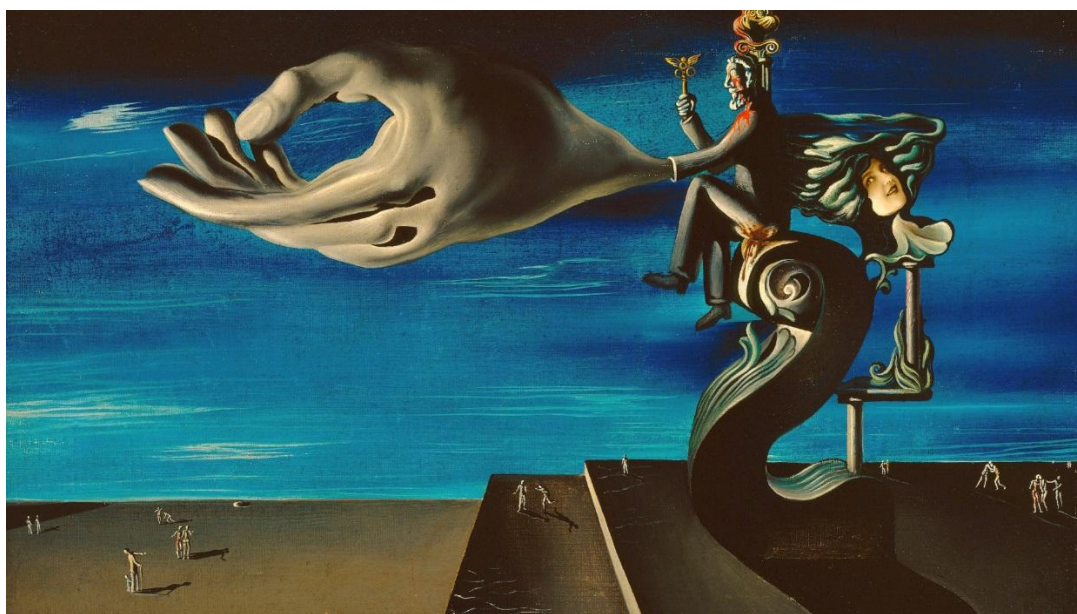
6-mashg'ulot.

Uch asosiy sariq, qizil, ko'k rangdan birini yoki qo'shimcha (to'q sariq, binafsha, yashil) va oq rangdan foydalanib, qarordagi ranglar kuchini o'n ikki martagacha kuchsizlantiring.

7-mashg'ulot.

Ikkilamchi ranglardan birini tanlang va larni ham oq rang orqali o'n ikkidan yigirma martagacha kuchsizlantiring.

R. Delaunay. Eyfel minorasi. 1911. Mato, moybo'yoq. Chikago san'at institute.

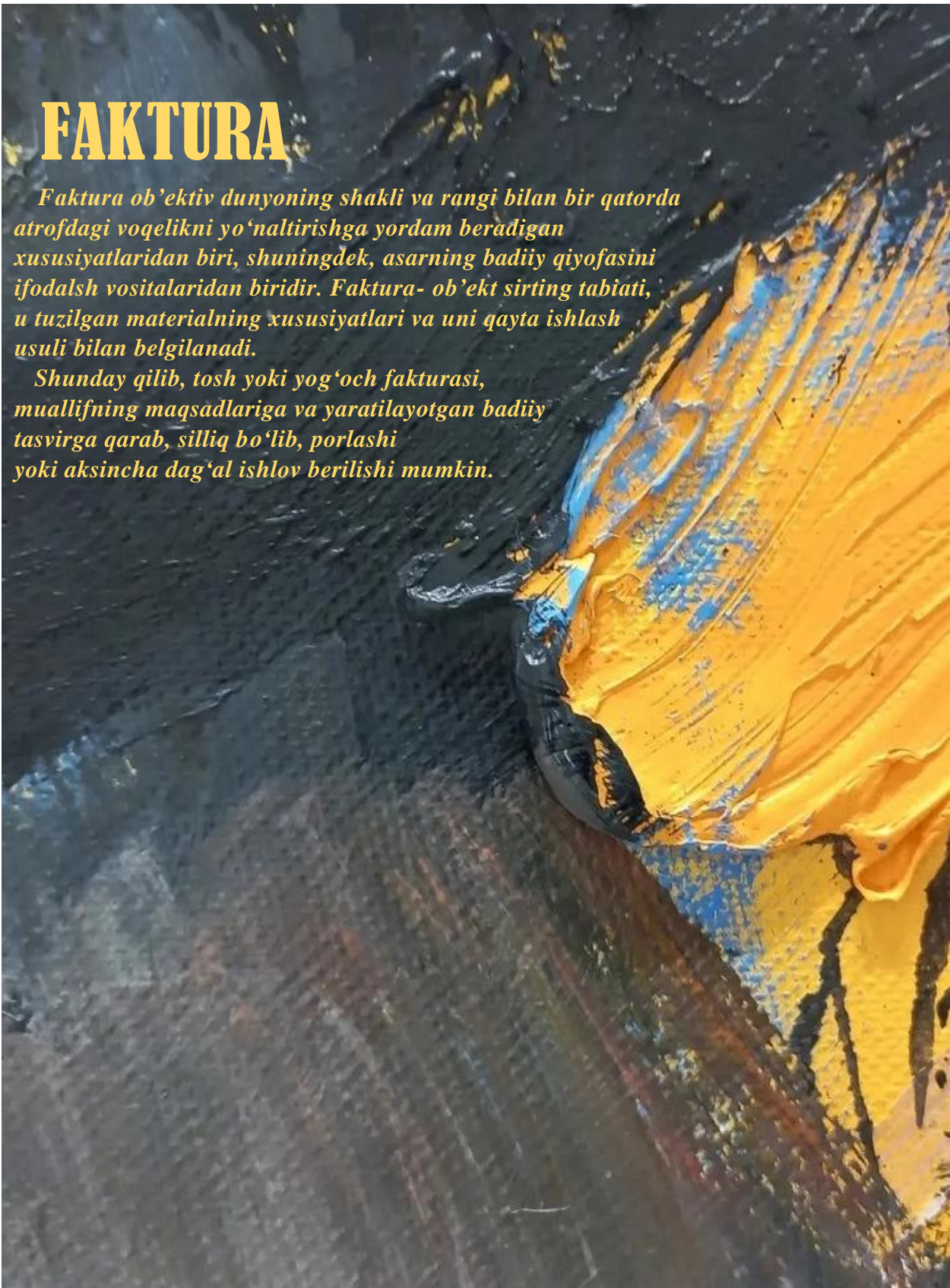

Salvador Dali "Qo'l" Mato, moybo'yoq.

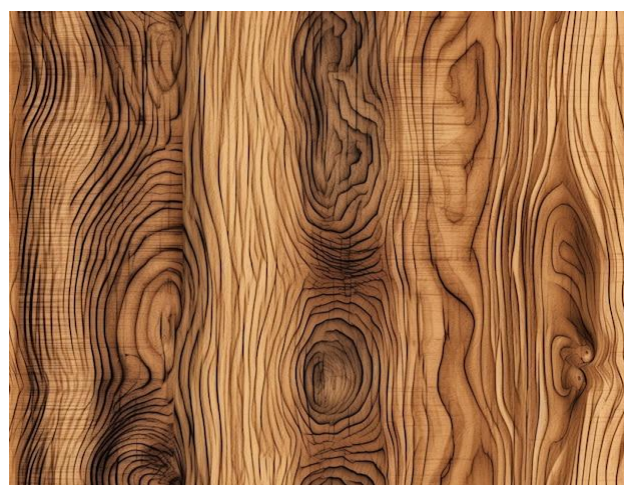
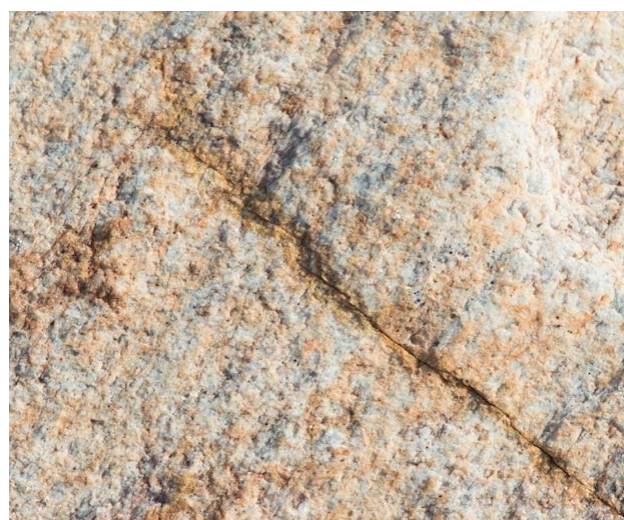
FAKTURA

Faktura ob'ektiv dunyoning shakli va rangi bilan bir qatorda atrof-dagi voqelikni yo'naltirishga yordam beradigan xususiyatlaridan biri, shuningdek, asarning badiiy qiyofasini ifodalash vositalaridan biridir. Faktura- ob'ekt sirting tabiati, u tuzilgan materialning xususiyatlari va uni qayta ishlash usuli bilan belgilanadi.

Shunday qilib, tosh yoki yog'och fakturasi, muallifning maqsadlariga va yaratilayotgan badiiy tasvirga qarab, silliq bo'lib, porlashi yoki aksincha dag'al ishlov berilishi mumkin.

Biz odatda biror yuzga yoki fakturaning sifatlarini vizual ravishda - u yorug'likni qay darajada aks ettirishi yoki yutayotganini, shuningdek, unga teginish orqali - qo'llarimizni ob'ekt ustida olib borish orqali tasavvur qilamiz. Biz faktura yoki biron bir material bilan munosabatlarga kirishganimizdan so'ng, biz uning sirtining ko'rinishini uzoq vaqt xotirada saqlab qolamiz va uni keyinchalik ko'rganimizda ham bu xotirani osongina ongimizda tiriltiramiz. U yoki bu fakturadan ilhomlangan uyushmalar bizning xotiramizda uzoq vaqt qolishi mumkin. Shunday qilib, material (faktura) ruhiy rivojlanishni taminlaydi, ruhiy rivojlanish esa, o'z navbatida, materialni xotiraga saqlaydi. Misol uchun, biz tajovuzkor, shafqatsiz obraz yoki tasvirlarni yumshoq va yengil tasvirlar bilan emas, qattiq va dag'al fakturalar bilan bog'laymiz. Shuning uchun odamlar o'z uylarini odatda turli xil fakturaga ega materiallardan foydalanib bezatganlar. Misol uchun arralash, falyeflash, mumlash, bo'yash, chizish, loy suvoq va h.k. Agar u matolar bilan bog'liq bo'lsa, turli xomashyolardan, o'simliklardan to'qilgan turli xil matolardan foydalaniladi. Masalan: zig'ir matosi, ipak mato, jun mato, paxta (ular turli fakturaga ega).

Shuningdek san'at asarlari yaratish uchun faol darajada qo'llanuvchi temir, marmar toshi, yog'och, loy yoki bo'lmasa oddiy toshlar ham juda ajoyib, o'ziga xos fakturalardan iborat. Va bular san'at asarlariga qo'shimcha joziba bag'ishlaydi. Faktura rang kabi, jismoniy xususiyatlardan tashqari estetik ekspressivlikka ham ega. Fakturaning fizik xossalariga silliqlik, dag'allik, tikanlilik, sirpanchiqlik, mayinlik va yumshoqlik kabilar kiradi. Asosiy hollarda, bu maxsulotlarni qayta ishlash texnika va texnologiyasiga bog'liq. Ular to'qima, teshik-tashik, bo'rtma, jingalak va boshqa ko'rinishda bo'lishi mumkin.

Faktura tomoshabinda turli xil taassurotlarni paydo qilishi mumkin. Bu hissiyotlar tomoshabinga psixologik ta'sir ko'rsatadi. U mayin yoki qo'pol, sokin va notinch, qiziqarli yoki zerikarli, qulay yoki noqulay, nozik yoki dag'al bo'lishi mumkin. Shakl bilan birgalikda hajm yoki petnoning fakturasi tomoshabinga, uning tuyg'ulari va hissiy idrokiga ta'sirini sezilarli darajada oshirishi va muayyan tasvirlar, xotiralar uyg'otishi mumkin.

S.T.Konenkov. "Paganini". Yog'och. 1906 y.

Fakturalarning xilma-xilligi va o'ziga xosligi badiiy tasvirni yaratish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Fakturalarni to'g'ri ishlatish, ya'ni materialni to'g'ri tanlash yakunda asarning ishonarli bo'lishiga yordam beradi. Hech qanday faktura shakllarsiz mavjud emasdir. Shaklni rangsiz tasavvur qilish mumkin, lekin ma'lum bir material va shaklsiz fakturani tasavvur qilishning iloji yo'q.

Shakl va fakturaning bir-biriga mutanosib bo'lishi, ularning balansi rassom hal qilishi kerak bo'lgan eng muhim masalalardan biridir. Deylik, muallifga ma'lum bir tasvirni yaratish uchun og'ir, harakatsiz shakl kerak; yorilgan tosh, bosma naqshli temir-beton, silliqanmagan metall va boshqalar. Agar yengil, nafis tasvirni ifodalash kerak bo'lsa, shunga mos materiallarni (ipak mato, shisha iplar v.h.k) tanlanishi kerak bo'ladi. Faktura shuning uchun kerak bo'ladi.

Ammo, faktura va rang o'rtasida bog'liqlik bo'lishi kerak. Misol uchun bizga tasvir yaratish uchun sariq rang kerak bo'ladi. Lekin u porloq yoki xira, tikanli yoki yopishqoq fakturali bo'lishi mumkin.

Uning tuzilishi tufayli u og'ir yoki engil bo'lib chiqishi mumkin va shu bilan birga tasvirning badiiy ifodasini oshiradi.

Keling, bir nechta misollarni ko'rib chiqaylik. Gruzin rassomining kulolchilikdan yasalgan ko'zasi juda o'ziga xos tasvirni ifodalaydi. Ob'ektning yaxshi tasvirlangan silueti, plastik yechimi, ixcham va oddiyligi, aytish mumkinki, hatto rangi ham asar elementlarining to'g'ri tanlanganligidandir yani asketizmidir. Ammo ko'zaning fakturasi, keramikaning sayqallanishi tufayli, qora rangga baxmal, iliq tuyg'u beruvchi sirtga ega bo'ldi.

Asketizm* (qadimgi yunoncha: asketes – biror narsa bilan mashg'ul bo'lish) – zohidlik.

Asketizmga*, shakl va rangning mutanosibligiga, ko'tarinkilik va yumshoqlik kabi sifatlarni qo'shadi.

Faktura asarning badiiyligini bevosita idrok etish jarayonida seziladigan obrazdir. Shundagina tasvirning shakllanishi va ochilishida fakturaning to'liq ahamiyati seziladi. Shuning uchun biz ko'rib turgan san'at asari o'zining asl ma'nosida emas, balki, yashirin yani badiiy ma'nosida tamoshabinga gavdalanadi. Shu sababli na rangdor fotosuratlar, na kinotaqdimotlar va na golografiya tomoshabinning asar bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqotini o'rni bosa olmaydi.

Lekin fakturani bildirish uchun rang hamda shakl, va albatta yorug'lik ham kerak bo'ladi. Yorug'lik bu badiiy tasvirni ifodalashning asosiy vositalaridan biridir. Turli xil yorug'lik sharoitida nafaqat katta hajmli shakl, balki fakturalar ham boshqacha vazifaga ega bo'ladi. Predmetni to'g'ridan-to'g'ri, yoritish hajm massasini aniq ochib beradi, barcha yuzalardagi nosimmetrikliklarini to'g'ri qatsimlaydi va fakturalar aniq ko'rinadi. Boshqa bir tasvirni yaratish uchun sizga tarqoq yorug'lik kerak bo'ladi, shaklni va uning burchaklarini yumshatish, faktura chuqurligini berish, uning tabiiyligini oshiradi. Shunday qilib, turli darajadagi yorug'likdan foydalanish, yorug'lik manbalari sonini va ularning yo'nalishlarini o'zgartirish orqali siz yaratilgan badiiy tasvirning xususiyatlarini chuqurlashtirishingiz va uni boyitib olishingiz mumkin.

Shuning uchun ohangni atrof-muhitdan ajratish, uni atrofdagi dunyo ta'siridan ozod qilish juda qiyin. Shu munosabat bilan, rassom o'z asarlarini yaratayotganda, tomoshabinga qo'shimcha ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan turli xil yorug'lik elementlarini, turli fakturalarning va ranglarning yaqinligini hisobga olishi kerak. Bundan tashqari, biz kuzatgan asarlarda bizni nima hayratda qoldirganini anglash qiyin. Rangmi, fakturami yoki yorug'likmi? Yoki barchasi umumiy lashib, shunday tasavvur uyg'otmoqdami? Tasavvur, biz ko'rganimizdek, sub'ektiv tushunchadir. Aytaylik, bir kishiga shakl yana kimgadir asarning koloriti ta'sir qiladi. Ammo, biz ko'pincha faktura haqida unutib qo'yamiz va uni tasavvurimizdan chiqarib tashlaymiz. Shunda biz asarning anchayin zerikarli va ifodasiz bo'lib qolganini his qilamiz. Badiiy tasvirni ifodalashga yordam beradigan bir qancha boshqa vositalar mavjud. Ularni majoziy ma'noda tushunmasligimiz kerak. Bularga ohang, eshitish, hid bilish, ta'm bilish kabilardir. Bu vositalarning barchasi bugungi kunda san'atning ko'plab turlarida keng qo'llaniladi. Ayniqsa, ohang turli ifoda vositalarining eng boy majmuyi hisoblanib, ulardan professional darajada malakali foydalanish rassomga tomoshabinni kuchli hayratga soluvchi badiiy obrazlarni yaratishga yordam beradi.

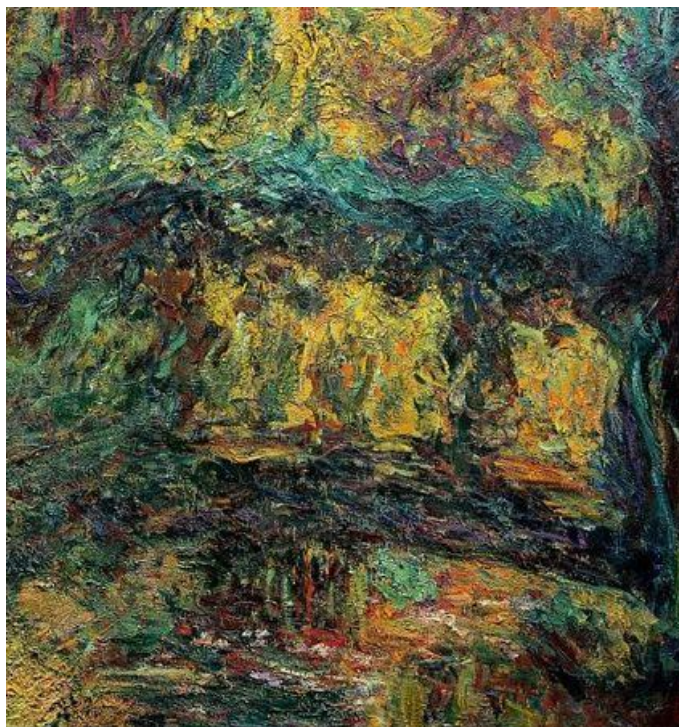
Ushbu mashqlarni bajarish uchun siz turli xil fakturalarning boy palitrasini to'plashingiz kerak. Turli xil yoritishda ularga diqqat bilan qarang va ularni his qiling.

1-mashg'ulot.

Bir xil koloritdagi turli xil fakturalarni tanlang, ularning hissiy ta'siridagi farqni tushintiring, ularga majoziy ma'nolarni berishga harakat qiling. Ushbu xususiyatlarni yozing. Keyin ushbu fakturalarga mos keladigan shak-shamillarni toping.

2-mashg'ulot.

Shisha, marmar va yaxshi ishlov berilgan yog'och qismlarning ko'rinishiga mos kelish uchun undan ta'sirliroq bo'lgan boshqa fakturani tanlang. Har bir materialning faktura xususiyatlarini uning tashqi ko'rinishini tasniflaydi.

TEKISLIKDA SHAKLNI IDROK ETISH

Rassom va tomoshabin o'rtasida vositachi bo'lgan tekislik har bir shaxs tomonidan individual xususiyatlar tufayli o'ziga xos tarzda, ya'ni sub'ektiv ravishda idrok qilinadi. Ammo ob'ektiv idrok ham mavjud.

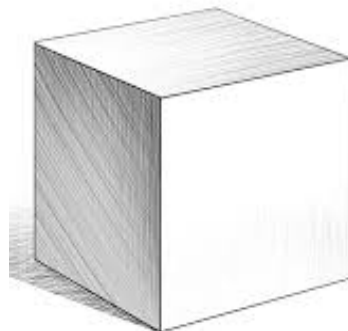
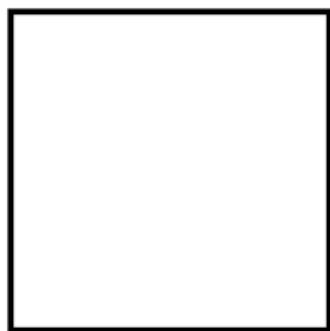

Planar kompozitsiyalarni yaratishdan oldin ularni idrok etish qonuniyatlari bilan tanishib chiqish kerak. Shunday qilib, masalan, agar vazifa eng uyg'un nisbatlarda tekislikni tanlash bo'lsa, unda ko'p hollarda bu tekislik "oltin nisbat"* ning nisbatlariga mos keladi yoki ularga yaqin bo'ladi. Bu, ehtimol, inson, tabiat, Yer va koinotning tuzilishi asosida bir xil nisbatlar mavjudligi bilan bog'liq. Agar tekislikning markazini nuqta bilan belgilash zarur bo'lsa, u holda geometrik o'rtadan bir oz balandroq bo'ladi. Bularning barchasi ob'ektiv tekislik hissi bilan izohlanadi. Yevropaliklarda tekislikni tasavvur etish tuyg'usi xitoyliklardan va boshqa sharq mamlaklari kishilarining tasavvur tushunchalaridan ancha farq qiladi, ular yozishda chiziqlarni gorizonttal ravishda joylashtiradilar. Yevropa davlatlarida tekislikni chapdan o'ngga va yuqori burchakdan pastga qarab o'qishadi. Shuning uchun, yuqori chap burchakda joylashgan nuqta qo'shimcha savollar tug'dirmaydi, lekin tabiiy ravishda qabul qilinadi. Biroq, uni boshqa nuqtaga ko'chirish tomoshabinning e'tiborini faol ravishda tortadi. Tekislikda kompozitsiyani yechishda tekislik hamda o'zini idrok etishning optik illyuziyalarini, shuningdek, undagi nuqtalarni, chiziqlarni yoki dog'larni hisobga olish va ulardan foydalanish kerak.

Oltin nisbat- (*oltin nisbat, aksar holatda: ekstremal va o'rtacha nisbatda bo'linish, garmonik bo'linish*) - qismlarning bir-biriga va eng katta qismi butunga nisbati teng bo'lgan qismlar va butunning munosabati. Bunday munosabatlar tabiatda va sana'atda kuzatiladi, fanda kashf etiladi. Arxitekturada proporsiyalashning turli tizimlari va usullari "oltin segmentlar" ga asoslanadi.

1. Shaklni geometrik, optik idrok etish

Geometrik shakl jihatdan kvadrat balandlikdan qaralganda pastroq ko'rinadi va shuning uchun optik kvadrat balandlikda biroz cho'zilgan bo'lishi kerak. Ko'z gorizonttal va hamma narsani bo'rttirishga intiladi, vertikal shaklni zaifroq idrok etadi.

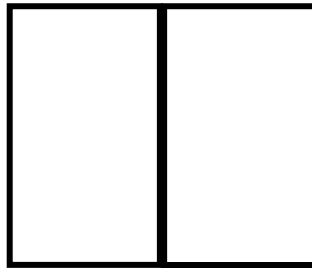

Tekslilikda shaklni idrok etish

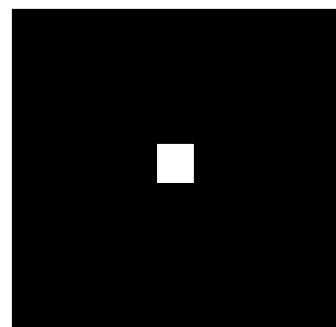
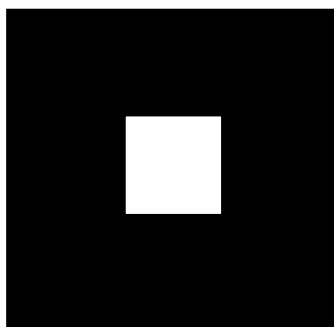
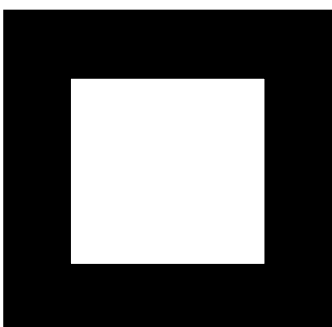
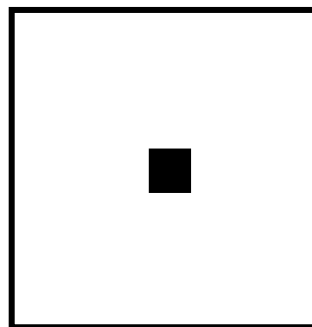
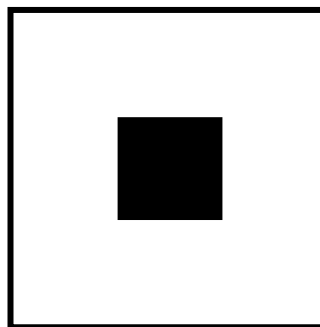
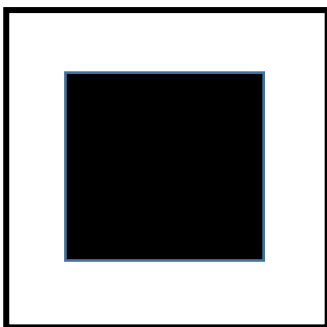
Shakl geometrik jihatdan aniq ikkita teng qismga bo‘linganida, pastki qism kichikroq ko‘rinadi, shuning uchun bo‘linishni optik tuzatish kerak. Kvadrat shakldagi buyumlarga yuqoridan qarasaq, buyumning pastki qismida qisqarishni kuzatishimiz mumkin. Shuning uchun shakl aniq, bir xilda ko‘rinishi uchun unga to‘g‘ridan qarash kerak.

Gorizontal chiziq bir xil vertikal chiziqdan qalinroq ko‘rinadi.

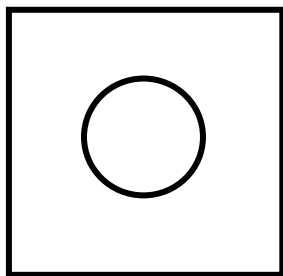

Tekislikdagi kvadrat kattaligi kichraytirilganda nuqta sifatida qabul qilinadi. Bundan tashqari, qora fonda kvadrat oq rangga qaraganda ko‘proq o‘qiladi.

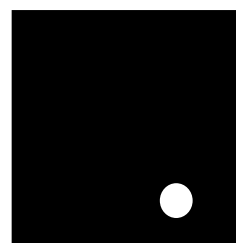
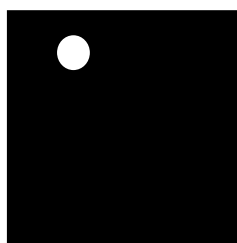
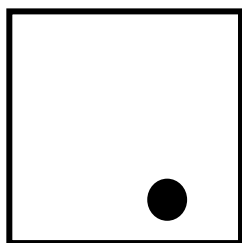
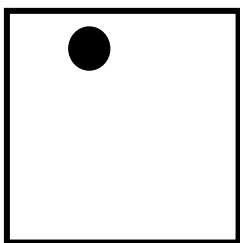

Tekslilikda shaklni idrok etish

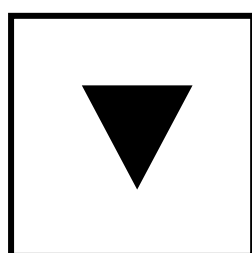
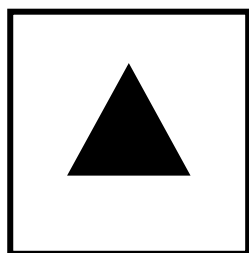
Geometrik aniq shakl doira kengligi bo'yicha cho'zilgan ko'rinadi.

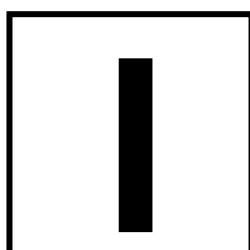
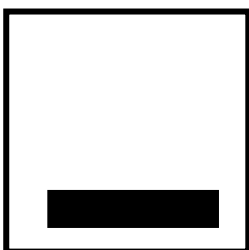
Xuddi shu doira tekislikda joylashganligiga qarab har xil ko'rinadi. Yuqorida – yengil va muallaq; pastda - og'ir va vaznli. Bundan tashqari, qora fonda bu xususiyat faolroq ifodalanadi.

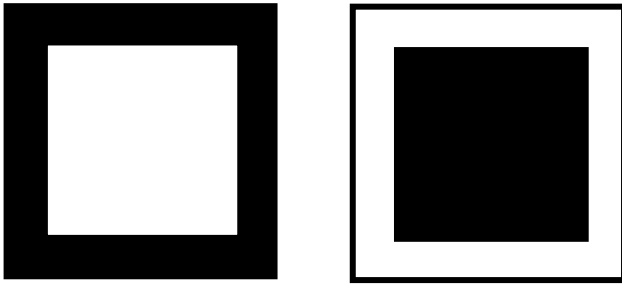
Burchaklari yuqoriga qaragan uchburchak barqaror ko'rinadi, teskari burilganda esa beqaror bo'ladi.

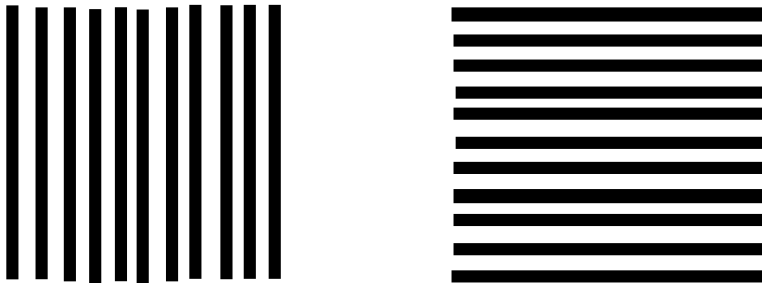
Gorizontal yotgan to'rtburchak kuchli va og'ir ko'rinadi, vertikal turgan to'rtburchak esa engilroq va harakatchanroq ko'rinadi.

Teng o'lchamdagi shakllar turli xil deb qabul qilinadi. Qora fonda oq figuralarning porlashi ularning chegaralarini vizual ravishda kengaytiradi va ular oq fonda bir xil qora ranglardan sezilarli darajada kattaroq ko'rinadi.

Kvadratni tashkil etuvchi gorizontaal chiziqlar uni vizual ravishda balandlikda uzaytiradi, vertikal chiziqlar esa uni kengaytiradi.

Gorizontaal chiziqlar bilan chegaralangan kvadrat maydon kengayadi va vertikal chiziqlar bilan u uzaytiriladi.

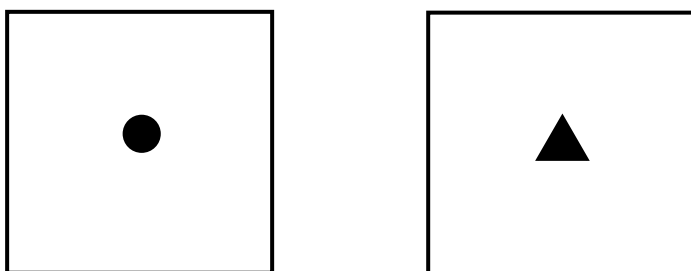
Kvadratchalar tomonidan shakllantirilgan shakl burchaklardagi qo‘shimcha kvadratchalar illyuziyasini beradi. Doira bo‘ylab joylaganda, illyuziya yo‘qoladi.

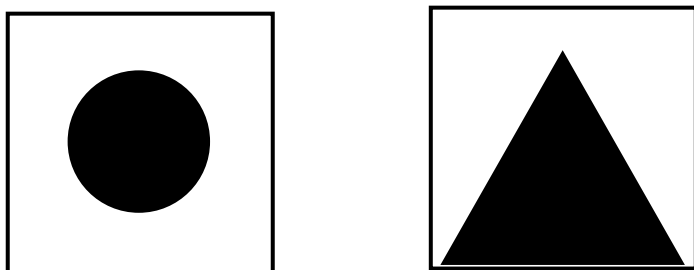
2. Tekislikdagi chiziq va nuqtani idrok etish

Berilgan misollar ob'ektiv idrokning mavjudligini isbotlaydi, bu tekislikda kompozitsiya yaratishni hisobga olinishi kerak. Kompozitsiyalarni yaratish uchun mutanosiblik, ya'ni miqdoriy tuyg'uni rivojlantirish ham kerak. Element yoki elementlar va tekislik massasi hissi bu kompozitsiyani o'rgatishning eng muhim vazifalaridan biridir.

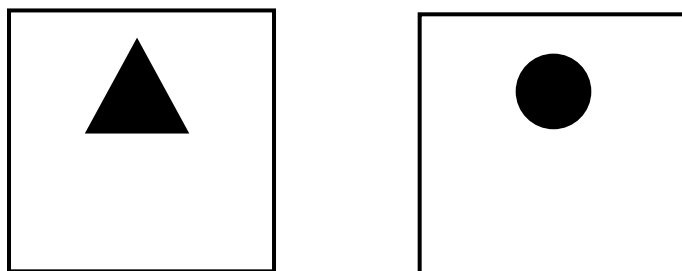
Tekislik elementni bostiradi va asosiy ahamiyatga ega.

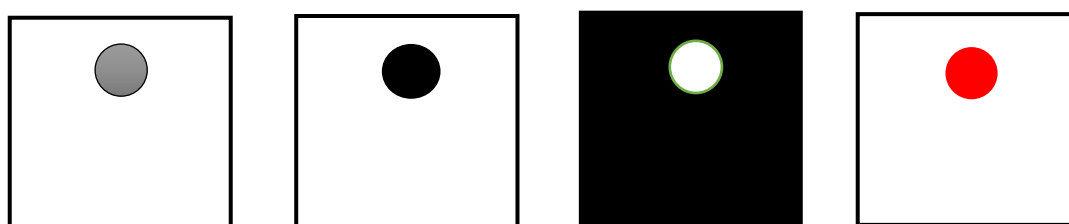
Doira va uchburchak tekislikni bostiradi, uni yo'q qiladi. Shakl tekislikdan sirg'alib ketganga o'xshaydi va elementning tekislik bilan aniq nomutanosibligini his qilish mumkin.

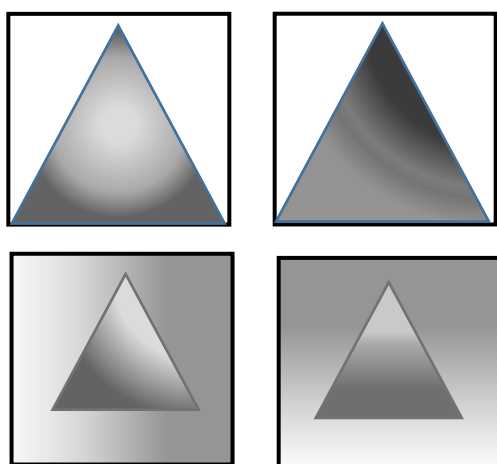
Shakl va tekislik o'rtasidagi munosabat to'g'riroq topildi. Agar biz raqamlarning maydonlarini solishtirsak, doira kattaroq maydonga ega ekanligi ayon bo'ladi, lekin optik jihatdan ular teng ko'rinadi. Bu shuni ko'rsatadiki, ochiq, tajovuzkor shakl (bu holda uchburchak) uni muvozanatlash uchun kattaroq tekislikni talab qiladi.

Keling, o‘lchamni o‘zgartirmasdan ifoda vositalarini o‘zgartiraylik. Bizningcha, barcha doiralar har xil o‘lchamdagidek tuyuladi. Nisbatni muvoztalash uchun kulrang doirani qizil rangdan kattaroq qilish kerak, chunki qizil rang kulrang bilan bir xil, ammo rang faolligi tufayli u kattaroq ko‘rinadi. Optik tenglikni saqlash uchun qora fondagi oq doirani kamaytirish kerak. Ushbu misolni ko‘rib chiqayotganda, aylanalarning tekislikdan turli yo‘llar bilan “chekinishini” ko‘rishingiz mumkin. Qora va oq - ko‘proq, kulrang va qizil - kamroq.

Grafik faktura elementlarni siljitganga o‘xshaydi, ya‘ni ularning joylashishini korrrektirovkalash kerak. Ikkinchi qatorda elementni tekislikda muvozanatlashning mumkin bo‘lgan echimi ko‘rsatilgan. Bizning ko‘zimiz tekislikdagi figuraning haqiqiy holatini uning silueti bilan emas, balki vizual optik tortishish markazi bilan baholaydi. Shaklning massasini bildirish uchun rang va faktura katta ahamiyatga ega. Issiq ranglar sovuq ranglarga nisbatan og‘ir, juda to‘yingan va fakturali ranglar past to‘yingan va yumshoq ranglardan og‘irroq hisoblanadi.

Ushbu biz bobda tasvir tekisligi va undagi elementni idrok etish masalalarini ko‘rib chiqdik. Ko‘p figurali kompozitsiyalar yaratish, uning naqshlari va birinchi navbatda, muvozanat keyingi boblarda muhokama qilinadi.

Shakl va tekislikni idrok etishni samarali rivojlanishi yoki ijodkorlar aytganidek, "ko'zni o'rgatish" uchun barcha taklif qilingan sxemalarni mustaqil ravishda amaliy bajarish kerak (1, 2). Taxminan 12 x 9 sm yoki undan kattaroq o'lchamdagi toza qog'oz varag'ini oling va yuqorida ko'rsatilgan barcha topshiriqlarni amaliy usuldan foydalanib bajaring.

Ishda qo'llash usulidan samaraliroq foydalanish kerak, chunki bu elementni tekislikdada joylashgan o'rnini qidirishda qayta-qayta tartibga solishga imkon beradi. Chiziqlar o'lchamini va ular orasidagi pauzalarni, shakli va konfiguratsiyasini, ohangni, rangni, fakturani o'zgartiring hamda turli xil variantlarni taqqoslab, xulosalaringizni yozing. Ushbu mashqlarni kompyuterda bajarish juda qulay, chunki taqqoslashda siz bir versiyani boshqasiga qo'shishingiz mumkin. Ochiq va yopiq shakllarning miqdoriy tafovuti, uning ohangiga, rangiga, fakturasiga qarab shakl massasining o'zgarishi aniq ko'rinadi. Tekislikning sifati o'zgarganda, shaklning joylashishini yoki uning xususiyatlarini yoki ehtimol ikkalasini ham o'zgartirish kerak bo'ladi.

Quyidagi mashqlarni qo'shimcha ravishda bajarish tavsiya etiladi.

1-mashg'ulot.

Aylana hajmining rangi va tuzilishining o'zgarishiga qarab o'zgarishini kuzating (qora, sariq, qizil, porloq, mat qora va boshqalar). Faqat tekislik oq rangda bo'lsin.

2-mashg'ulot.

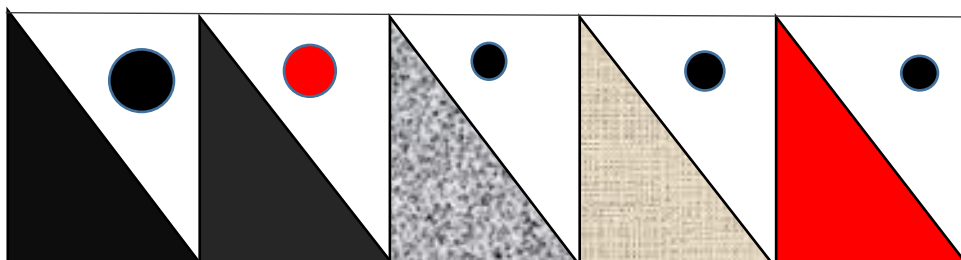
Turli xil rang va fakturalarning tekisliklarida oq doira, keyin qora doira o'lchamidagi o'zgarishlarni kuzating.

3-mashg'ulot.

Doira shaklini uchburchak bilan almashtiring va yuqoridagi mashqlarni takrorlang. O'zingiz xulosa chiqaring.

4-mashg'ulot.

Doira shaklini uchburchak bilan almashtiring va bir xil mashqlarni bajaring. O'zingiz xulosa chiqaring.

KOMPOZITSIYA QONUNIYATLARI

Kompozitsiya qonuniyatlari

Kompozitsiya (lotincha: *composition* - tuzish, bog'lash, birlashtirish) - badiiy asarning ma'nosi jihatdan, xarakteri va maqsadi jihatidan bog'langan qismlarining joylashuvi. Tasviriy san'atda - musavvir (haykaltarosh, dizayner va boshqalar) g'oyasini aniq ifoda etish vositasi bo'lib, unda ijodkorning mahorati yaqqol namoyon bo'ladi. Kompozitsiya orqali muallif chiziq, shakl, rang va obrazlarni tartibga keltiradi, fazoviy kenglikni o'zlashtiradi va badiiy muhit yaratadi. Kompozitsiya asosini mantiqiylik, shakl aniqligi va ularning o'zaro uyg'unligi tashkil qiladi. Ijodkor yaratgan har bir asarining asosida kompozitsiya yotadi, unda borliqni idrok etish jarayonida hosil bo'ladigan fikr, his-tuyg'ular o'z aksini topadi. Kompozitsiyaning "statik" va "dinamik", "ochiq" va "yopiq" xillari mavjud. Kompozitsiya tuzish ma'lum qonuniyatlari bilan belgilangan va chegaralangan. Bu esa kompozitsiya ifoda vositalarining qisqarishiga olib kelgan. Uyg'onish davrida "statik" va "yopiq" kompozitsiya, barokko san'atida "ochiq" va "dinamik" kompozitsiyalar ustuvorlik qilgan. San'at tarixida qonunlarga bo'ysunib yaratilgan kompozitsiyalar va erkin kompozitsion usullarga asoslanib kompozitsiya yaratish harakatlari birday muhim rol o'ynagan. Uyg'onish davridan boshlab kompozitsiyani ilmiy tahlil qilishga intilish boshlangan.

Amaliyot va ko'zning kuchiga asoslangan holda ma'nosiz nusxa ko'chiradigan rassom o'ziga qarama-qarshi bo'lgan narsalarni bilmasdan aks ettiruvchi oynaga o'xshaydi.

Leonardo da Vinchi

Kompozitsiyaning ilmiy va uslubiy asoslari mumkin emasligi haqidagi da'vo juda g'alati, chunki, tasviriy san'atning har qanday turi, shu jumladan rangtasvir asarining kompozitsiyasi oldindan yaratiladi. Chizmachilik va rangtasvirni o'rganish asoslari kompozitsiya qonunlari bilan chambarchas bog'liqdir.

A.A.Deyneka

Kompozitsiya bu tabiiy ravishda tuzilgan bir butun organizm bo'lib, uning barcha qismlari uzviy bog'liq va o'zaro aloqador. Bu bog'liqlik va o'zaro aloqadorlikning xususiyatlari rassomning g'oyaviy qarashlari bilan belgilanadi. Dizaynning tabiatiga mos shakllantirilgan g'oyalar kompozitsiyaning amaliy asosini tashkil etadi.

Y.A.Kibrik

...Kompozitsiya o'zgarmas va dogmatik narsa emas. Fanda aniq qonunlar mavjud. San'atda har qanday aniq qonunni maksimal darajada qo'llab bo'lmaydi: erkin ijod uchun har doim ma'lum joy qolishi kerak.

A.K.Burov

MUVOZANAT

Badiiy asar uchun mutanosiblik yaratishda uning quyidagi ikki muhim shartini bajarish zarur bo‘ladi. Birinchisi – muvozanat, ikkinchisi – yaxlitlik. Bu kompozitsiyaning asosiy qonunlaridir. Keling, kompozitsion muvozanatga to‘xtalib o‘tamiz. Bu badiiy asarning barcha elementlari bir-biri bilan o‘zaro muvozanatlashgan kompozitsiyaning bir holatidir. Ammo, bu tushunchani nisbatlarning tengligi bilan chalkashtirib yubormaslik kerak bo‘ladi. Muvozanat kompozitsiyaning asosiy massalarining qay tartibda joylashishiga, kompozitsiya asar markazining tashkil etilishiga, kompozitsiyaning plastik va ritmik qurilishiga, uning mutanosib qismlariga, alohida qismlarning bir-biri va butun bilan kororit, ohang va fakturalarning

aloqalariga bog‘liq.

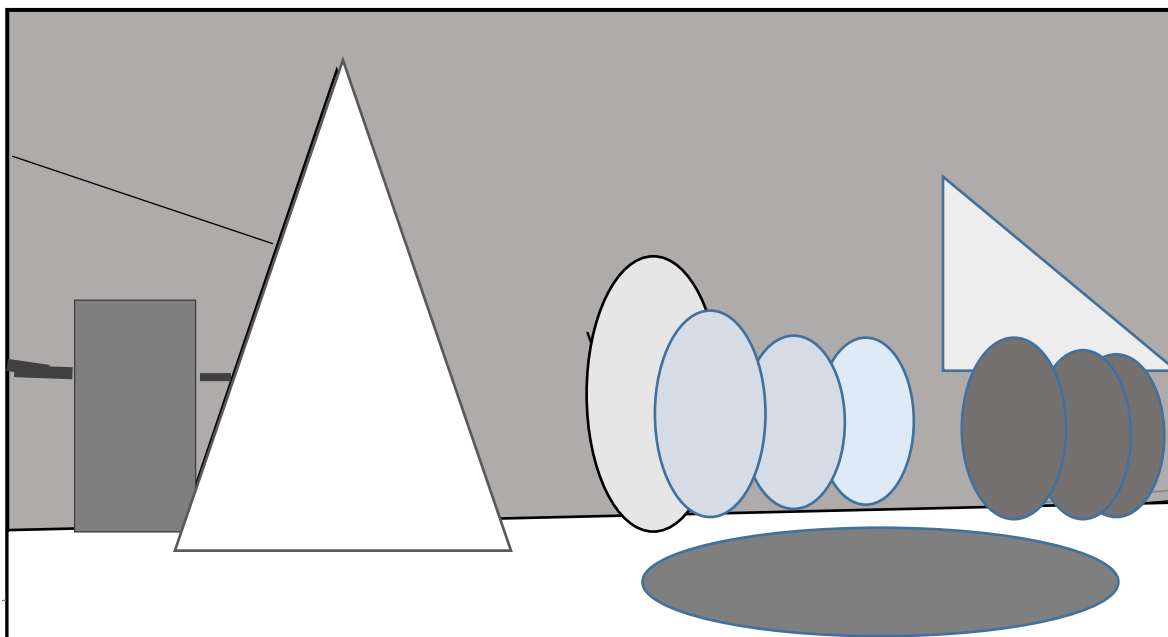
Shunday qilib, xulosa qilishimiz mumkinki, kompozitsiyaning vositalari va qonunlarining hech biri o‘zi alohida uyg‘un asar yaratmaydi, chunki har bir bo‘lak o‘zaro bog‘liq va muvozanatda bo‘ladi. Agar ijodkor o‘zining ilmiy-ijodiy izlanishlarida badiiy tasvirni yanada ifodali yaratish uchun vositalardan birini faolroq qo‘llagan boshlasa, bu yondashuvning natijasi asarning butun kompozitsion tuzilishini qayta tavsiflashi va yangitdan ko‘rib chiqishi kerak bo‘ladi. Kompozitsiya nisbatlarini o‘zgartirish, ulardagi elementlarning sonini ko‘paytirish yoki aksincha qisqartirish, ohang va kolorit munosabatlarini boshdan ko‘rib chiqish kabi muhim vazifalarni talab qilishi mumkin. Usta rassomlarning asarlarini ko‘rib, bunga amin bo‘lasiz. Ular, avvalo, mavzuni, syujetni, asarning rang tuzilmasining boyligini va boshqa fazilatlarini majoziy ravishda ochib berish bilan o‘ziga jalb qiladi va shundan keyingina, masalan, asar qurilishining faol dinamikasiga qaramay, u muvozanatli, uning ramkasidan hech narsa chiqib ketmayotganiga guvoh bo‘lamiz. Kompozitsiyada muvozanat tushunchasini Moisenkoning Isoning xochga osilishi asari misolida ko‘rib chiqsak. Rassom asarning bosh qahramonini mato yuzasiga simmetrik tarzda, kompozitsion markaz sifatida joylashtirgan hamda uni yorqin rangda, boshqa ikkinchi darajali qahramonlar va yordamchi elementlarni bir-biriga yaqin to‘qroq sovuq koloritda tasvirlaydi. Bu asarga rang va tus jihatdan muvozanat beradi.

Kompozitsiya qonuniyatlari

Asarda rassom kompozitsiyaning boshqa qonuniyatlariga ham yuqori darajada professional yondashganki, asarda ritm, kompozitsion markaz, kompozitsiyaga kirish, rang, tus, kontrast kabi barcha muhim elementlar mavjud. Rassom asardagi bosh qahramonni issiq, yorqin rang va tana shaklini o'ziga xos plastik yechim bilan ifodalaydi. Bu asar mavzusiga yanada badiiylik berib, asardagi veqelikni tomoshabin ko'z o'ngida gavdalantirishi yanada onsonlashadi. Ayrim asarlarda mualliflarining niyatlarini tushunishimiz ba'zan qiyin kechadi. Balki, aksar hollarda, vazifani bajarish jarayonida ijodkor mustaqil tarzda rangli petno(dog')larni qo'shgan va ularning hajmini oshirgan, ishni tugallashga, uni barqarorlashishiga yordam beradigan detallar bilan boyitgan bo'lishadi. Eskizlar ishlarga kelsak, mualliflar aksar hollarda eskiz va rasm uchun tadqiqotlarda o'zlarining kompozitsion izlanishlarini olib boradilar va mo'ljallangan tasvirni yaratish uchun zarur bo'lgan eng qiziqarli kompozitsion yechim ustida ishlaydilar. Kompozitsion elementlarning turlicha qurilish sxemasini sinab ko'rish, plastik birliklarr va rang tuzilmalarini ko'p marta o'zgartirish orqali ular rasm tekisligida muvozanatga erishadilar. Bu rang kuchining to'qarishi yoki yorishishi, petno (dog')ning rang bilan to'yinganligining kamayishi yoki ortishi, petno (dog') siluetining murakkablashishi yoki aksincha, soddalashishi, miqdoriy o'zgarishi, kompozitsion markaz ahamiyatining oshishi, ritmik konstruksiyaning ko'proq faollashishi, plastik konstruksiyaning pasayishi va boshqacha ifodalanishi mumkin. Kompozitya qonun-qoidalar uyg'un kompozitsiyalar yaratishga, turli xil uslub va texnikalar, ulardan foydalanish samaradorligiga erishish, ularning tuzilishini tartibga solishga, klassik kompozitsion merosning ahamiyatini tushunishga yordam beradi. Ammo bularning hech qaysi biri hech qachon ijodkorning ijodiy menini o'rnini bosa olmaydi.

Deyneka. Sevstopol mudofasi.

Asarning geometrik shakllar misolida kompozitsion yechimi.

Birinchi navbatda ijodiy fikr va ilhom, albatta, ijodkorning asosiy quroli hisoblanadi. Keyin asar paydo bo‘ladi va shundan keyingina kasbiy nazariya, "maktab". Bu ko‘p asrlik ijodiy bilim - kashfiyotlar jarayonidir. Muayyan san‘at turlarining rivojlanish tarixiga qaraydigan bo‘lsak, ijodiy yuksalish turg‘unlik yoki pasayish davriga to‘g‘ri keladi. Bu davrda oldingi yutuqlarni tushunish uchun faol tadqiqodlar olib boriladi, nazariy asoslar yaratiladi va keying yuksalish davriga poydevor hozirlanadi. Ammo keling, kompozitsiya qonunlariga qaytaylik. Muvozanat simmetrik va assimetrik kompozitsiyalar o‘rtasida turlicha namoyon bo‘ladi. Simmetriyaning o‘zi kompozitsiyadagi muvozanatning kafolati emas. Assimetrik element va tekislik o‘rtasidagi miqdoriy tafovut (yoki qismlar va butun o‘rtasidagi nomutanosiblik) vizual ravishda muvozanatsiz bo‘ladi. Inson har doim shakllar muvozanatiga intiladi, bu esa to‘liq psixologik qulaylik va sub’ektiv-fazoviy muhitda yashashning uyg‘unligini yaratadi. Simmetrik kompozitsiyani assimetrik kompozitsiyalardan ko‘ra muvozanatlash ancha onson va bunga oddiyroq vositalar orqali erishiladi, chunki simmetriya kompozitsion muvozanat uchun ilk shartlarni allaqachon yaratgan. To‘g‘ri topilgan simmetrik kompozitsiyalar, qurilishning murakkabligidan qat’i nazar, tomoshabin tomonidan tez idrok etiladi. Assimetrik kompozitsiyalar aksincha, tushinish qiyinroq va sekinroq idrok etiladi. Ifodaviyligi jihatdan simmetrik kompozitsiyalar assimetrik kompozitsiyalardan ustunroq degan tushunchada bo‘lmasligimiz kerak. Chunki, uyg‘unlik qonuniyatlariga ko‘ra assimetrik kompozitsiyalar badiiy qiymati jihatdan simmetrik kompozitsiyalardan kam bo‘lmaydi.

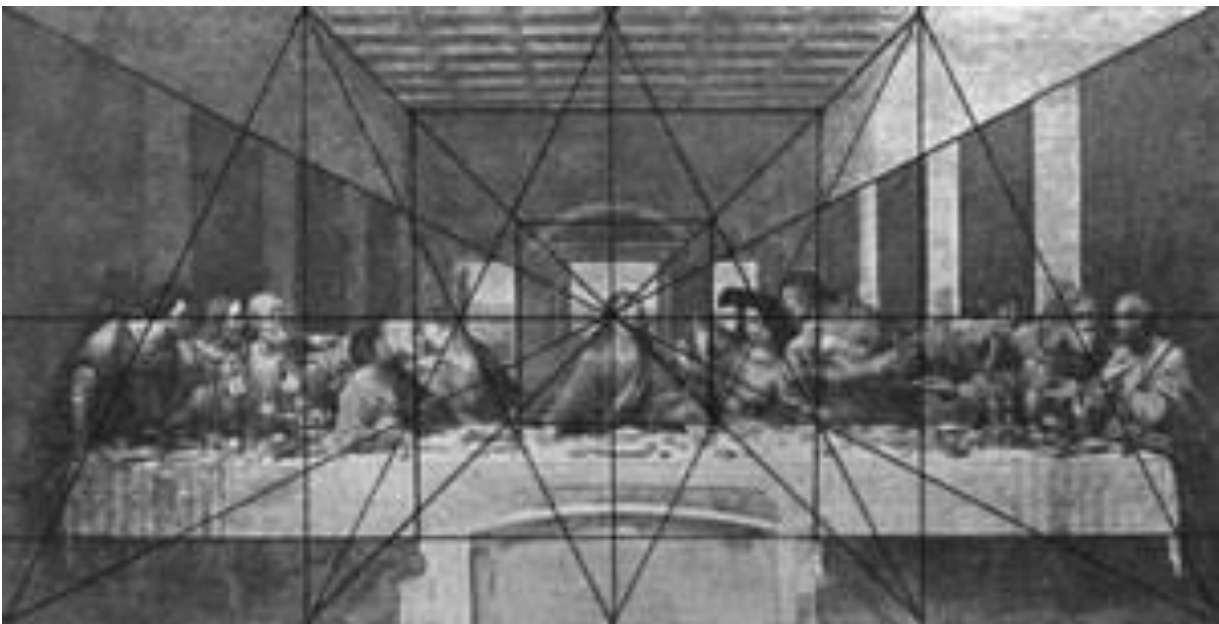
Kompozitsiya qonuniyatlari

Asarning qurilishi yoki sxemasini tanlash muallifning badiiy idrokiga, aniq badiiy tasvirni yaratish uchun yanada ifodali kompozitsiyani topish xohishiga bog‘liq. Simmetrik kompozitsiyalarning eng ko‘p qo‘llaniladigan turlari vertikal yoki gorizontal o‘qli markazlashtirilgan simmetriya va burchak simmetriyasidir. Simmetriya arxitektura, dekorativ va amaliy san’atda juda keng qo‘llaniladi, ba’zi hollarda dastgohli rangtasvir, grafika va haykaltaroshlikda ham qo‘llanilishini ko‘ramiz.

Simmetrik naqshli kompozitsiyasi, (mozaika).

Simmetrik kompozitsiyalar rangtasvirda asosan diniy mavzulardagi asarlar yoki diniy ikonalarida vertikal va gorizontal simmetrik kompozitsiyalar shaklida uchraydi. Leonardo da Vincining “Sirli oqshom” asari gorizontal simmetrik kompozitsiyaning yorqin namunasidir.

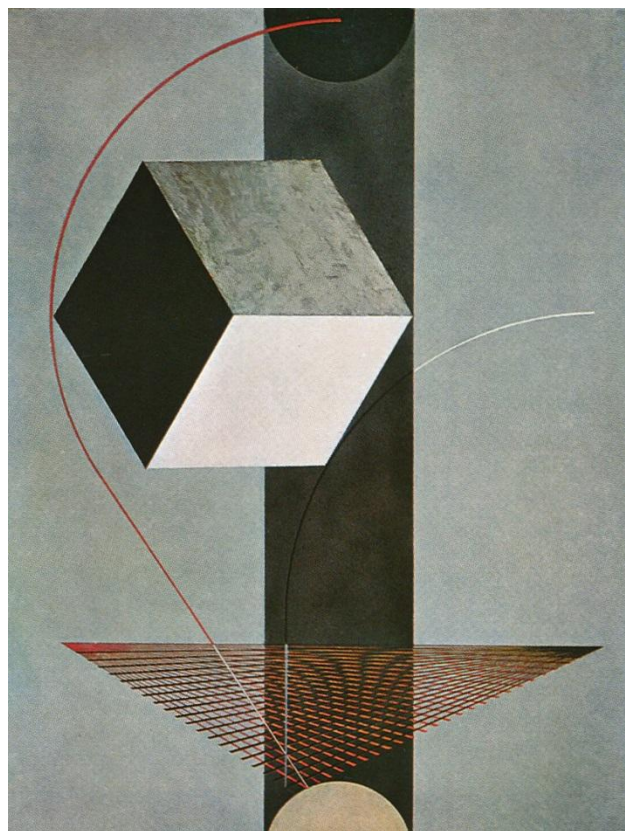
Leonardo da Vinci, "Sirli oqshom".

Mukammal kompozitsiyalar o'zining qurilish jozibasi bilan ajralib turadi. Undagi barcha detallar daraxt shoxlari kabi bir asosga birlashgan bo'ladi va biri ikkinchisini to'ldiradi. Biroq, ba'zi hollarda simmetriyadan og'ish hollari bo'ladi. Ammo bu asarning badiiy qiymatiga ta'sir qilmaydi aksincha, unga qo'shimcha go'zallik bag'ishlaydi.

Biz yuqorida markaz simmetriyali kompozitsiyalar to'g'risida ma'lumot berdik. Endi burchak simmetriyali kompozitsiyalar haqida gaplashamiz. Burchak simmetriyasi markaz simmetriyasidan farqli o'laroq u harakatni yuzaga keltiradi.

Bunda harakat burchakdan markazga, markazdan burchakka qarab harakat hosil qiladi. Ushbu kompozitsion uslub dekorativ va amaliy san'atda keng qo'llanilgan. Masalan: sopol idishlar, mato naqshlari, interyerdagi pol tekisliklari va boshqalar.

Simmetriya nafaqat tekislikdagi kompozitsiyalarda balki, yirik masshtabli va yirik masshtabli-fazoviy kompozitsiyalarda ham ishlatiladi. XIX-asrning boshlariga kelib simmetrik kompozitsiyalar o'z o'rnini asimmetrik kompozitsiyalarga bo'shatib berdi. Asimmetrik kompozitsiyadan to'g'ri foydalanish muallifga uning o'z oldiga qo'ygan vazifasiga qarab, guruh yoki elementlar yig'indisi joylashtirish kerak bo'lgan yuzaga yanada mukammal

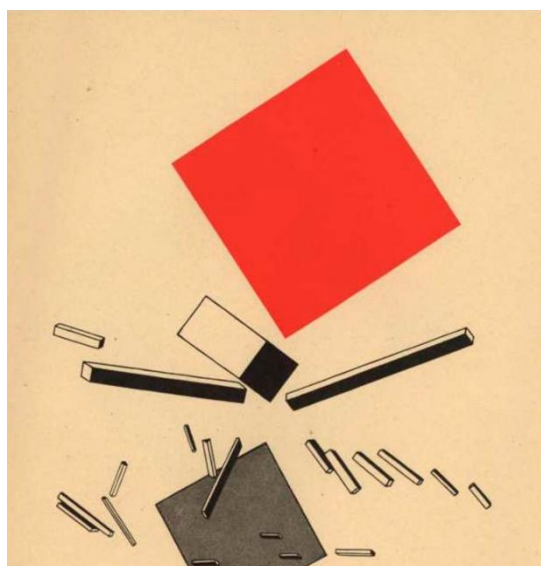
yondashish imkonini berdi. Bunday paytlarda kompozitsiyani barqaror holatga keltirish ancha mushkul, ammo buning uchun rang va uning to'yinganligi, shakl va uning konfiguratsiyasi, predmedni tekislikga joylashtirish, faktura, shuningdek uyg'unlashtiruvchi vositalari yani ritm, nisbatlar, kontrast, masshtab va nuans kabi tasviriy vositalar mavjuddir. Kompozitsiyadagi uyg'unlik, uning asosiy va muhim sharti- muvozanat, hamma narsa bir-biriga bog'liq degan xulosaga olib keladi. Demak, uyg'unlik qonunining bajarilishiga erishish uchun ikki qonunning shartlarini - yaxlitlik va bo'ysunish qonuniyatlarini bajarish kerak. Va bu bilan: ishning umumiyligi, yaxlitligini yaratish orqali siz uning muvozanat muamosini hal qilasiz.

Faqat shu ikki shartni bajarib, siz uyg'un kompozitsiya yarata olishingiz mumkin bo'ladi. Lekin yordam beradigan uyg'unlashtiruvchi birliklar: masshtab, kontrast, nuans, nisbat vositalari haqida unutmang. Ular haqida keyinroq yana ma'lumotlar berib o'tamiz.

Tekislikda barqarorlikga erishish sifatini rivojlantirish uchun va eng ko'p uchraydigan kompozitsiyaning nosimmetrik qurishni to'liq o'zlashtirish uchun bir qator mashqlarni bajarishga harakat qiling. Bu holda ishlashning eng samarali usuli applikasiya texnikasidan foydalanishdir.

1-mashg'ulot.

Bir varaq ranli qog'oz oling. Tekislik va rangda uyg'un bo'lgan biror bir shakl(uchburchak, aylana, kvadrat) elementini varaq ustiga qo'ying. Tekislikda muvozanatli bo'ladi deb o'ylagan ushbu shakllarni varaq yuzasiga joylashtirishga harakat qiling. Agar element yig'ilgan, yopiq shakl bo'lsa, ya'ni uning o'tkir burchaklari bo'lmasa va aylana shakliga yaqin bo'lsa, unda sizning yechimingizning to'g'riligini tekshirish oson. Tekislik bilan ishlash tajribasiga ega bo'lish uchun barcha sabablarni "shaklda yopiq" element va agressiv yoki "shaklda ochiq" element bilan va turli xil o'zgarishlarda bajarish kerak.

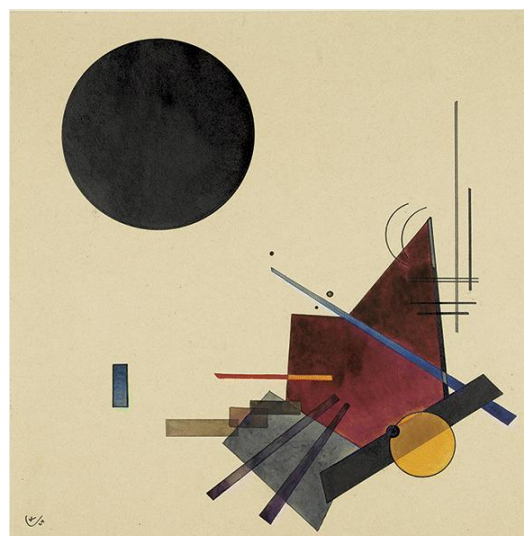

2 -mashg'ulot.

Muvozanatli holatni topganingizdan so'ng, elementni 90 darajaga aylantirish orqali yana muvozanatni qidiring. Aylanish va siljishlar orasidagi munosabatlarga e'tibor bering. Ushbu kuzatish sizga to'g'ri qaror qabul qilishga yordam beradi. Asosiysi, bu mashq sizni mantiqiy fikrlashga majbur qiladi va tekislikda muvozanat hissini rivojlantirishga yordam beradi.

3-mashg'ulot.

Dastlabki ikki mashqda bitta element va ularning rang kombinatsiyalaridagi o'zaro uyg'unligini ko'rib chiqdik. Elementlarni birinchi bor qog'oz yuzasiga qo'yganimizda, ularning tekislikda ancha kichik ekankigini ko'rishingiz mumkin. Endi element hajmini o'zgartirib, yuqoridagi mashqlarni takrorlaymiz. Tekislik rangining o'zgarishi hodisasini tahlil qiling. Har safar element hajmini o'zgartirmoqchi bo'lsangiz og'ir va yenil ranglar, element va tekislik matdonining miqdoriy nisbatlari har doim alohida aniqlanishi kerak bo'ladi. Muvozanat qonuni nafaqat element va shakllarning joylashuvi balki uning tekislik bilan miqdoriy va sifat munosabatlari haqida ham tushuntiradi.

4-mashg'ulot.

Endigi mashqda vazifani bir oz murakkablashtirishga harakat qilamiz. Buning uchun biz yuqorida muvozanatlashtirishga erishgan elementlarni bir necha qismlarga ajratamiz. Endi tarqoq elementlarni muvozanatlashga urunib ko'ramiz va albatta, ular miqdoriy jihatdan yetarli emas degan xulosaga kelamiz. Quyidagilardan shunday xulosa qilamiz: yagona element joyining maydoni tekislik va elementlarning ranglari va tuzilishi o'zgarishidan qolishi va muvozanat sharti bajarilgan sharoitda bir nechta elementlarning maydonidan kamroq bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, elementlar orasidagi masofa qanchalik kichik bo'lsa, ularning maydoni shunchalik kichik bo'lishi mumkin. Shaklning og'irligi fonda faol ravishda yakkalanib qolganda sun'iy ravishda ortadi. Bu mashqlarning barchasini nopushtuk yoki kompyuterda bajarish mumkin. Bir mashqni bajarganingizdan so'ng, uni saqlab qo'ying. Undan keyingi mashqni tugatgandan so'ng, oldingi yechimdan foydalaning va bir-birining ustiga qo'ying. Natijani taqqoslash orqali tahlil qilasiz.

5-mashg'ulot.

Vertikal o'qli, burchakli hamda markazli simmetrik kompozitsiyalar yordamida tekislikni tartiblashga harakat qiling. Simmetrik kompozitsiya orqali muvozanat hosil qilish mumkinligini esdan chiqarmang. Plastik vazifalar bajarayotganda qiziqarli kompozitsiyalar bajarish bir oz qiyinroq. Keling, assimetrik kompozitsiyada muvozanat tamoyillarini o'zlashtirishga yordam beradigan mashqlarga o'tamiz.

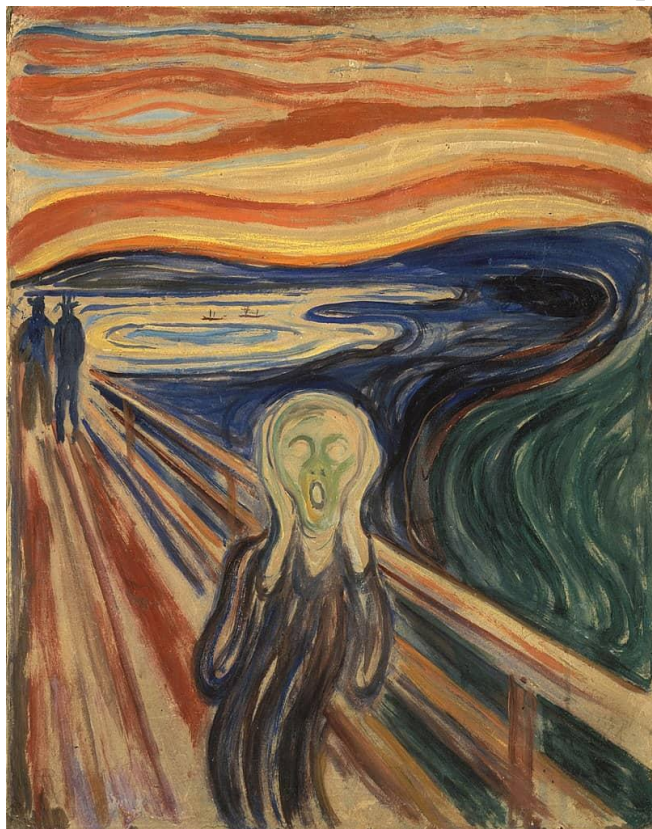
6-mashg'ulot.

Turli miqdordagi elementlar va rang sxemalaridan iborat bo'lgan muvozanatsiz kompozitsiya yarating. Uni tahlil qilganingizda ham miqdoriy ham optik jihatdan muvozanatda emasligini ko'rasiz. Rang o'rnini va tekislik sifatini o'zgartiring va muvozanatga erishing.

KOMPOZITSION MARKAZ

Antik davr donishmandlaridan biz tabiatning go‘zalligi va uyg‘unlik qonuniyatlarini qabul qilganmiz. Pifagor, Platon, Leonardo da Vinchi va boshqa mutafakkirlar o‘zlarining falsafiy risolalarini ushbu masalalarga bag‘ishlaganlar. Yunonlar dunyo uyg‘unlik va ritmdan iborat deb takidlaganlar. Ular musiqiy uyg‘unlik tushunchalarini butun olamga yoyganlar. Hattoki koinotda ham tartib va uyg‘unlik hukm suradi deb ishonganlar. Insoniyat butun tarixi davomida umumiy uyg‘unlik qonuniyatlarini izlashdan hech qachon to‘xtamagan. Nyuton, Poliklet, Dyurer, Kepler, Alberti, Xogart, Kant, Gegel va boshqa ko‘plab olimlar o‘zlarining tadqiqotlarida bu kabi masalalarni hal etishga intilganlar.

Eduard Munk, "Qichqiriq".

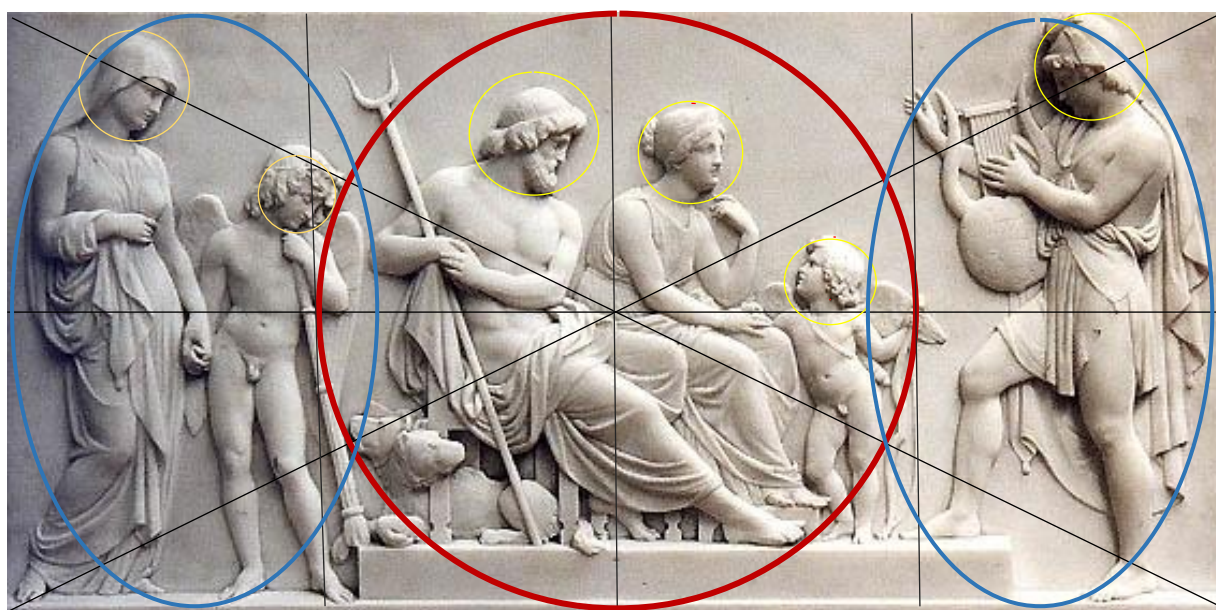
Uzoq vaqt davomida uyg‘unlik qonunlarini kashf etgan yunonlar ekanligiga ishonishgan. Biroq, endi bizga boshqa manbalardan ma’lumki, ulardan ancha oldin Qadimgi Misr ruhoniylari mukammal fundamental bilimlarga ega bo‘lishgan: bu Hesi-Ra ibodatxonasining topilishi bilan tasdiqlangan.

Olimlar birlik haqidagi bilim va tushunchalarni uyg‘unlik qonuniyatlari haqidagi bilimlar ekanligini isbotladilar, sababi bu ikki tushuncha bir-biri bilan chambarchas bog‘langandir. Ammo, fanning alohida sohalaridagi qonunlarning kashf etilishi ularni umumiy garmoniya qonuni deyishga asos bo‘la olmaydi. Garchi I.Nyuton, Pavlov, A.Eynshteyn asarlari haqiqatan ham asrimizning eng buyuk yangiliklari bo‘lsa-da, ularning kashfiyotlarini haligacha garmoniya va umuminsoniy qonunlar deb tasdiqlab bo‘lmaydi, chunki ular hech qanday ko‘rinishda ideal, ruhiy olam bilan bog‘liq emas, balki faqat fanning moddiy tamoyillari ifodasidir. Ammo uyg‘unlik - bu “moddiy va ideal mavjud bo‘lgan hamma narsani o‘z ichiga olgan alohida, yaxlit va ilohiy birlikdir. Shuning uchun uyg‘unlik qonuni miqdorni emas, balki sifatni, mohiyatni, go‘zallikni ifodalaydi.

Kompozitsiya qonuniyatlari

Qismlar o'rtasida uyg'unlik bo'lmasa, ya'ni barcha qismlar bir-biridan farq qilsa ular bir butunlikni hosil qila olmaydi. Ammo mutlaqo boshqacha va farqli bo'lgan qismlar yoki narsalar yo'q, chunki hamma narsa bir xil tabiatga ega va shuning uchun umumiy narsalarni o'z ichiga oladi. Qisqa qilib aytganda predmedlar o'rtasidagi farqlar nisbiydir. Ze'ro, xuddi shu ma'noda butunning uyg'unligini butun olamning uyg'unligi deb tushunish kerak. Xullas, uyg'unlikning ta'rifi xususiy va umumiylik o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash va falsafaning bilishga bog'liq asosiy masalalaridan biridir. Aristotel shunday deydi: "Biz umumiy narsalardan (idrok qilingan) ularning tarkibiy qismlariga o'tishimiz kerak: axir, butunlik hissiyot orqali aniqroq aniqlanadi va umumiy narsa butundir, chunki umumiy qismlar kabi ko'p narsalarni qamrab oladi".

Shuning uchun, ma'lum miqdordagi elementlardan uyg'un kompozitsiyani tashkil qilish vazifasini qo'yishda, uni (kompozitsiyani) birlashtirish kerak. Bular plastik yechimning birligida, mavzuning majoziy va semantik ochilishida, shakl yaratish hamda rang va fakturali yechimlarning birligida ifodalanishi kerak.

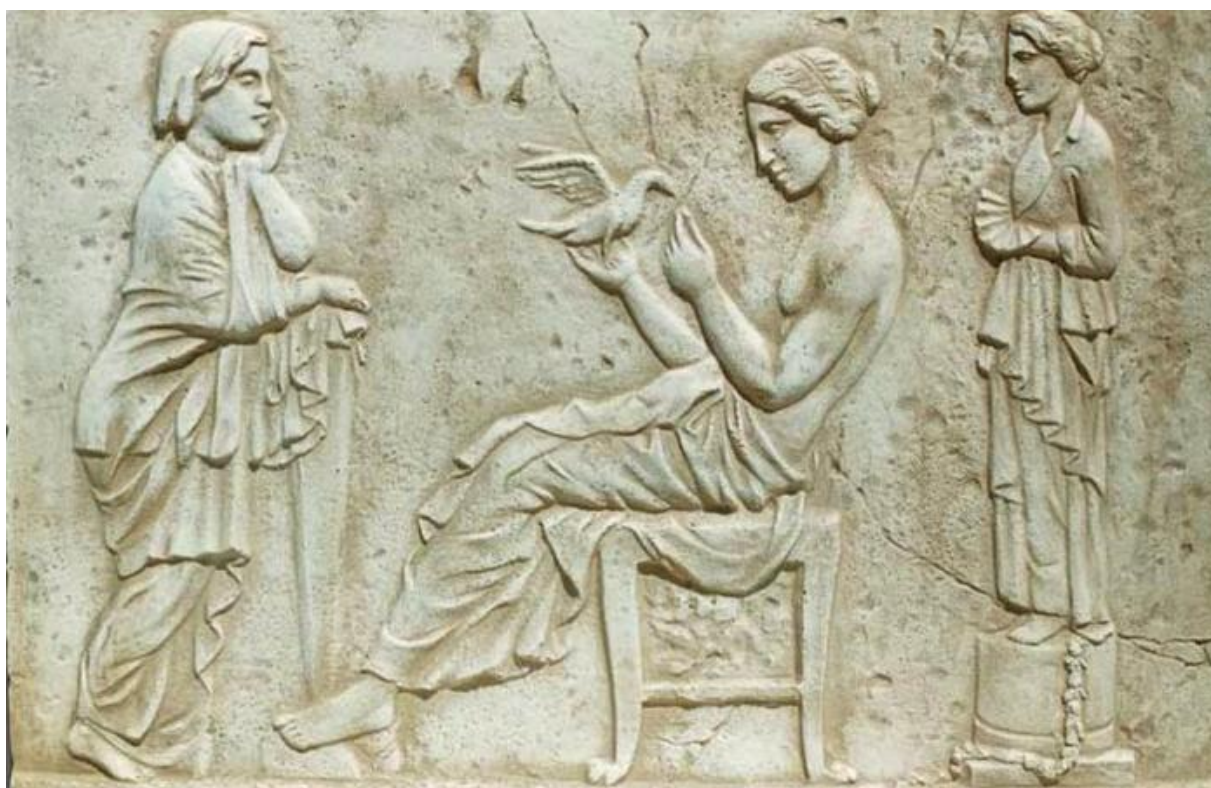

- Kompozitsion markaz;
- Kompozitsion muvozanat;
- Ritm;
- Asarning kompozitsion sxemasi.

Yaxlitlikga bo'ysunish orqali erishish mumkin. Ammo bo'ysunishning turli xil variantlarini ko'rib chiqishdan oldin, kompozitsion markazning tashkil etilishiga e'tibor bering, chunki bo'ysunish asosan markaz va boshqa elementlar o'rtasida

Kompozitsiya qonuniyatlari

sodir bo‘ladi. Badiiy obrazni ifodalovchi, semantik yukni ko‘taruvchi kompozitsion markazdir. Biroq, markazda to‘xtalish “pauza” bo‘lishi mumkin bo‘lgan kompozitsion qurilish printsipli ham mavjud. Kompozitsiyaning markaziy qismini tashkil qilishda tekislikni vizual idrok etish qonuniyatlarini hisobga olish kerak. Qoida o‘rnida, u o‘zining faol, markaziy qismida joylashgan va geometrik markazga nisbatan siljish ba‘zan asarga badiiy tasvir va mavzuni ochishda katta burilish va plastik ekspressivlikni taqdim etadi. Keling, V. A. Favorskiyning kompozitsiya nazariyasi sohasidagi merosiga murojaat qilaylik. U shunday deb yozgan edi: “ Biz tekislikning o‘rtasi va uning chetlariga butunlay boshqacha ko‘z bilan qaraymiz. Tekislikning sirtlari xoxlaymizmi yoqmi chegara hosil qiladi, markazlarida esa, chuqurlik va bo‘sh joy hosil bo‘ladi. Butun tekislik keskin ritmik tuzilishga ega bo‘ladi. Va keyin u konstruktiv yaxlitlanadi. Tekislik odatda vertikal va gorizontal chegaraga ega bo‘ladi. Aytganimizdek vertikal va gorizontal chiziqlar avvaldan mavjud bo‘shliq yoki chegara sirtlar asosida shakllanadi. Butun badiiy tekislik har qanday kompozitsion qurilishni qabul qiladi. Markaz va yon maydonlarni belgilash, har qanday yaxlitlikni ikki o‘lchovda qabul qiladi va kompozitsion yechim har doim tekislikga qarab paydo bo‘ladi.

Yunon ayollari tasvir, relyef.

Tekislik mukammal rejali kompozitsiyalarda yaxshi ochiladi. Biz kompozitsiyaning asosi qaysi ekanligi va boshqa elementlarni unga qanday

bo'ysundirishni hal qilishimiz kerak bo'ladi. Oldingi fonni orqa fonga yoki orqa fonni oldingi fonga bo'ysundirish mumkin bo'lgan ko'plab asarlar mavjud. Buning uchun biz fonni orqa yoki oldinga surish orqali teskari perespektivaga erishamiz. Biz tasviriy tekislik orqali makonni tasvirlaymiz va ob'ektni makon bilan to'ldishimiz kerak bo'ladi." Bu bilan Favorskiy frotal kompozitsiya yani kompozitsion yaxlitlik kompozitsiyaning boshqa ko'rinishlari, masalan, hajmli va fazoviylikda ham yechimini topgan bo'lishi kerak - deb ta'kidlaydi. Umumiylik va bo'ysunish muammosini hal qilish uchun kompozitsion markazni toppish juda muhimdir. Chunki, asarning markaziy qismi uning ma'nosini boyitadi, asarning badiiy qiyofasini yanada rivojlantiradi, tomoshabinga hissiy ta'sir ko'rsatadi, tasavvurni rivojlantiradi hamda simpatiyani keltirib chiqaradi. Markaz shakli, rangi, tuzilishi jihatidan qanday bo'lishi kerak? Bu eng murakkab bo'lib, bu vazifani faqat rassom, ijodkorgina hal qila oladi. Uning qarashlari ko'p narsani aniqlashtiradi. Kompozitsion yaxlitlikga erishishning ko'plab usul va vositalari mavjud. Keling bir qancha variantlarni ko'rib chiqaylik. Oddiy elementlardan tashkil topgan kompozitsiyalarni murakkab siluetga ega bo'lgan elementlar qo'shib ko'raylik. Albatta, bu oddiy shaklga ega bo'lgan kompozitsiyalarga qaraganda qiziqarliroq bo'ladi. Aynan shu murakkab jihatlar elementlarnig dominant yoki kompozitsion markaz rolini bajaradi. Biroq, ular butun tarkibning yaxlitligi va tegishlilik (bo'ysunish) kabi shartlarni bajarishi kerak. Quyidagi misolda tegishlilik tushunchasi kolorit yechimining murakkab markazga bo'ysunishida yoki siluet – chiziq'larga o'xshash yangi shakllarni kiritishda, shuningdek, ritm, kontrast, nuans kabi uyg'unlik vositalaridan foydalanishda ifodalanishi mumkin. Bular haqida keyini boblarda kengroq to'xtalamiz.

Ijodkor kompozitsiyaning asosiy xususiyatlarini ma'lum bir shakl bilan takidlash orqali xarakterlarning yorqinligiga erishadi va betakror obraz yaratadi. Bunday sharoyitda, bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan shakllar ishlatiladi, shuning uchun bo'ysunish rang va fakturali yechimlar, shuningdek, uyg'unlashtiruvchi vositalaridan faol foydalanish orqali amalga oshirilishi mumkin.

Tasviriy san'at dunyosida bizga kompozitsiya yaratish uchun turli xil sxemalarni taklif qilinadi. Yechimning bir variantida kompozitsion markazni tashkil qilish shakldagi eng kichik elementlar, ikkinchisida esa eng katta elementlar bilan amalga oshiriladi. Ularnig tanlovi asar muallifining ijodiy qarori va kompozitsiyaning mavjudligi uchun muhim shartlar (muvozanat, umumiylik va bo'ysunish) kabilarmning bajarilishi kerakligi shartlari bilan tasdiqlangan. Yuqoridagi shartlarning bajarilishi uchun ko'plab variantlar mavjud.

Lekin markazda kompozitsion to'xtam (pauza) bo'lgan kompozitsiya yaratish rassomdan yuqori professional tayyorgarlikni talab qiladi. Agar kerak bo'lsa, rassom badiiy tasvirni shu tarzda hal qilish uchun bir nechta variantni taklif qilishi kerak bo'ladi. Bu yerda eng keng tarqalgan ikkitasi. Birinchisi, uyg'unlashtirish vositalaridan biri - ritmdan foydalanib, markazga qarab, hech qanday shakl bilan ifodalanmagan harakatni yaratishdir. Ikkinchisi - shakli, rangi va sxemasi jihatidan o'xshash elementlarning hech qanday ta'kidsiz joylashishi. Shunday qilib, kompozitsiya noadatiy ramkani hosil qiladi.

Ko'plab rangtasvir asarlarini kuzatganimizda, mualliflar asar markazini umumiy bir koloritga bo'ysundirib, kompozitsiyada rang yaxlitligiga kuch berganligiga guvoh bo'lamiz. Unda markazning rangda butun diapason bo'ylab ustunligini kuzatamiz. Elementlar va rangdagi yechim kompozitsiyaga yaxlitlik beradi. Ammo umumiylik va bo'ysunish nafaqat kolorit jihatdan bo'ysunishda balki shakl va fakturalar yechiminig to'g'riligidadir. Uyg'unlik qonunlariga javob beradigan kompozitsiyani yaratishda garmoniya vositalari katta rol o'ynaydi. Bularga ritm, kontrast, nuans va o'ziga xoslik, mutanosiblik, masshtab kiradi.

Quyidagi mashqlarni badiiy bo'lmagan, yani syujet va majoziy yukni olib tashlagan holda bajaramiz. Shu bilan biz kompozitsion vazifalarni yanada aniqroq ochib beramiz. Kompozitsiyalarni tashkil qilishda modulli qurilish panjarasidan foydalanishga harakat qilaylik. Kompozitsiyalarning modulli konstruksiyasidan foydalanish shakllar tomonlarining parallelligida, ularning munosabatlari va ular orasidagi pauzalarning ko'pligida, shakllarni yoki ularning tafsilotlarini bir to'g'ri chiziqda joylashtirishda ifodalanishi mumkin bo'lgan plastik aloqalarni muvofiqlashtirishda sezilarli natija beradi. Har xil modulli tarmoqlar bilan ishlaydigan havaskor ijodkorlar uchun to'g'ri to'rtburchak yoki romb asos bo'la oladi. Va ular kompozitor uchun kompozitsiyada plastik aloqalar hissini yaxshi anglash uchun ajoyib murabbiy bo'ladi. Ushbu uslub ijodiy izlanish natijasi ijodkorga o'zini sinab ko'rish imkoniyatini beradi, detallar orasidagi bog'liqlikni taklif qiladi, bu esa o'z navbatida yaxlitlik va bo'ysunish masalasiga yechim bo'ladi. Kompozitsiya yaratmoqchi bo'layotgan tekislikingizga mo'ljallangan asosiy elementning taxminan 1/4 nisbatiga teng keladigan qismga chiziq torting. So'ngra kompozitsion markazning joylashishini belgilang, lekin kompozitsiyaning asosiy elementi modulli panjara o'lchamiga aniq mos kelishi kerak, ya'ni bitta bo'linma, ikkinchi yoki uchinchisiga va h.k. Keyin kompozitsiyaning boshqa elementlarini joylashtiring, har doim ularning o'lchamlari va joylashishini bir-biriga moslab, modulli panjaraning qadamiga bo'ysundiring. Natijada, siz o'zgarishlarga

uchragan, eskiz yanada ishonarli tartibda tashkil etilganini va umumiy kompozitsiyaning yanada mukammal ko‘rinishini ko‘rasiz. Siz har qanday badiiy vositalar va applikatsiya texnikasidan foydalanishingiz mumkin.

1-mashg‘ulot.

Bir xil shakl ko‘rinishidagi materiallardan kompozitsiya tashkil qiling (aylana, to‘tburchak, uchburchak yoki boshqa murakkab shakllar). Masalan: hajmi, rangi yoki tuzilishi bilan farqlansin. Markazni toping, tarkibni muvozanatlash, uning kompozitsion birligi va bo‘ysunishi to‘g‘risida qaror qabul qiling.

2-mashg‘ulot.

Muhim shartlarni bajargan holda modulli asosda kompozitsiyani yarating: muvozanat, birlik va bo‘ysunish. Kvadrat va aylana kabi ikki xil shakldan foydalaning. Tegishli modulli panjarani tanlang. O‘zingizga vazifa qo‘ying: yechim axromatik bo‘lishi kerak. Keyin uni xromatik ko‘rinishda bajarib ko‘ring.

3-mashg‘ulot.

Kompozitsiyani modulli asosda tashkil qiling, bu erda uning elementlari harflar bo‘ladi, lekin ikkitadan ko‘p emas. Masalan, B va N. Ularning O‘lchamlar farq qilishi mumkin. Yechim 2-3 rangdan tashkil topishi kerak.

4-mashg‘ulot.

Kompozitsiyani modulli asosda tashkil qiling, uning elementlari uchtdan ko‘p bo‘lmagan raqamlar bo‘ladi. Ularning o‘lchamlari har xil bo‘lishi mumkin. Raqamlarni tanlashga alohida e‘tibor bering. Yechim 2-3 rangdan tashkil topishi kerak.

5-mashg‘ulot.

Kompozitsiya markazi tashkil etuvchi barcha elementlar talabga javob beradigan halatda bo‘lsin.

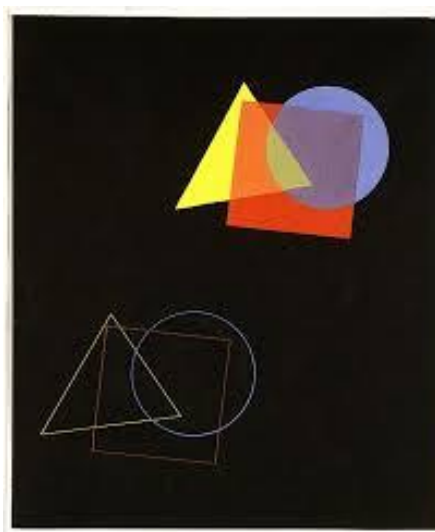
- a) kompozitsion eng katta element;*
- b) kompozitsioni eng kichik element;*
- c) siluet jihatidan eng murakkab shakl;*
- d) elementlar kombinatsiyasi;*
- e) yagona shakl element;*
- f) kompozitsion to‘xtam.*

6-mashg‘ulot.

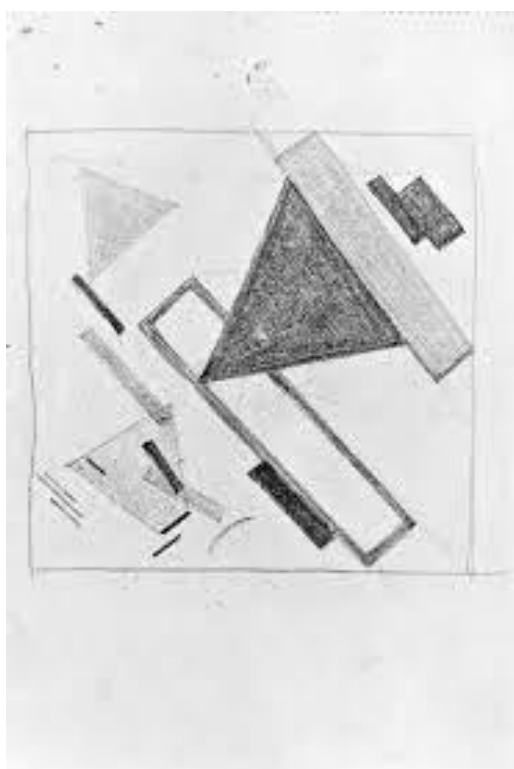
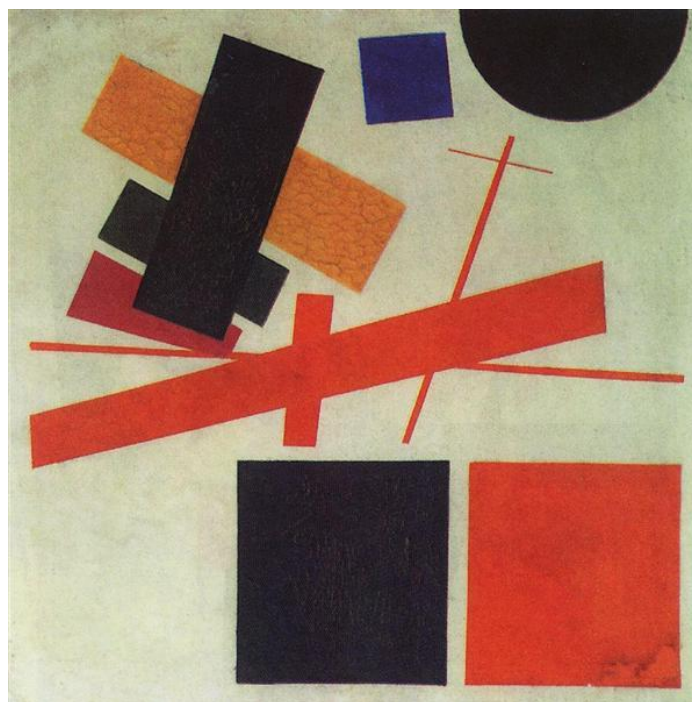
Markazi rang asosiga tuzilgan kompozitsiyalar yarating:

- a) kompozitsiya yechimga kontrast rang elementi;*
- b) kompozitsiyadagi eng to‘q element;*
- v) kompozitsiyadagi eng och elementi.*

Kompozitsiya qonuniyatlari

Kompozitsiya qonuniyatlari

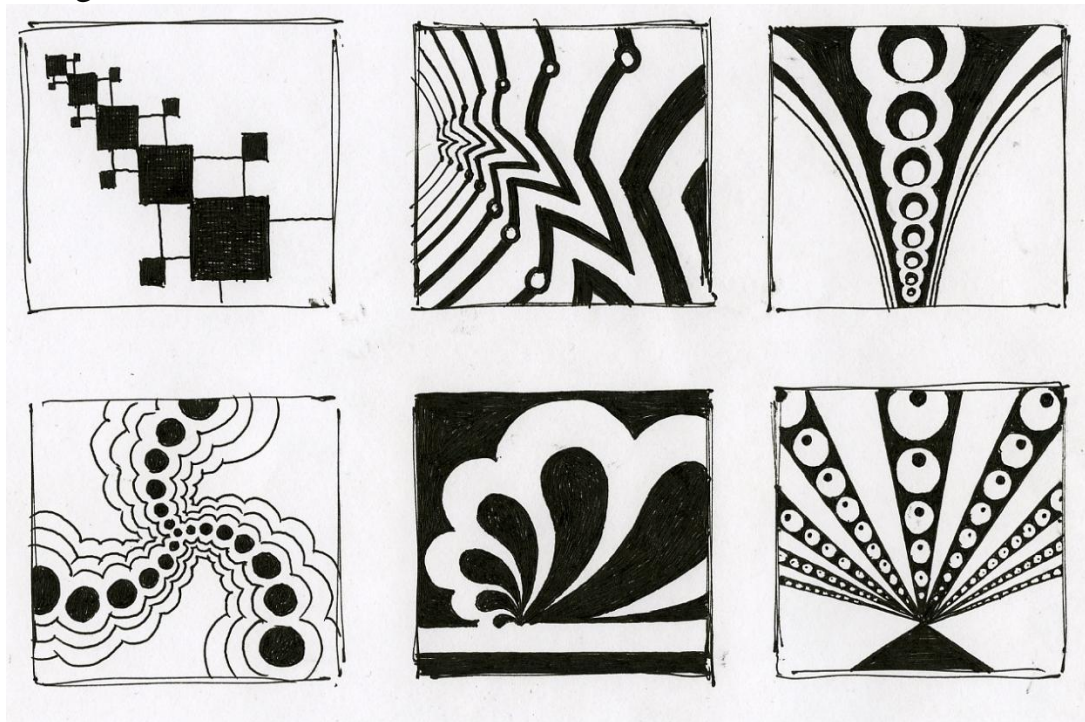
KOMPOZITSIYANI UYG'UNLASHTIRUVCHI VOSITALAR

Ritm – uyg'un kompozitsiyalar yaratish uchun eng ko'p ishlatiladigan vositalardan biridir. Bu vositalar inson tabiati va faoliyatining, jumladan, ijodiy faoliyatining koinot bilan aloqasini aks ettiradi...

RITM

Darhaqiqat, inson hayotining ko'plab jarayonlari siklik ya'ni ketma-ket ravishda sodir bo'lishini inkor etish mumkinmi? Biror kishi yurish, yugurish yoki raqsga tushishda yurak, nafas olish ritmlarini his qiladi va ritmik harakat qiladi. Har qanday mehnat jarayoni ritmik, ya'ni takroriy harakatlar bilan bog'liqdir. Ritmning eng asosiy xossalari - holatlar, elementlar yoki shakllarning takrorlanishi va ularning almashish davomiyligidir. Ritm yunonchadan so'zma-so'z tarjima qilganda "muntazamlik, davomiylilik" degan ma'noni anglatadi.

Kun, tun, kun, tun, issiq, sovuq, iliq yana soviq. Qish, bahor, yoz, kuz, qish, bahor, yoz, kuz, qish va h.k. Bir mavsumning o'z o'rnini boshqasiga bo'shatib berishi, keyin hamma narsa qayta-qayta takrorlanishi. Bolalik, o'smirlilik, yoshlik, kamolot, qarilik kabi bosqichlarning ketma-ketligi. Vaqt ritmi insondagi sifat o'zgarishlari, uning jismoniy holati, shuningdek, ma'naviy va aqliy kamolotining oshishi bilan bog'liq. Har qanday individ yer yuzida yashovchi butun jonzot rivojlanishning ma'lum bir tizimida bo'lib, Yer esa o'z navbatida butun koinotning bir qismi bo'lib, u ham o'ziga xos rivojlanish va harakatiga, ya'ni ma'lum bir ritmiga ega. Fiziologlar va psixologlar inson nafaqat o'z ritmlariga ta'sir qilishini, balki tashqaridan keladigan ritmlarni o'zlashtira olishini aniqladilar. Bunday holda, tana ritmning tashqi manbasiga moslashgan bo'ladi.

A.Yepishin, O'sib boruvchi ritm.

Ritmni o'zlashtirish jarayoni ancha murakkab bo'lib, u tug'ma shartsiz reflekslar darajasida ham, inson hayoti davomida egallagan shartli reflekslar darajasida ham

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

sodir bo'ladi. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ritm estetik his-tuyg'ularni shakllantiruvchi stimulyat sifatida e'tirof etilishini isbotlaydi. Shuning uchun bo'lsa kerak, ritmga asoslangan kompozitsiyalar asosan qadimiy san'atda uchraydi.

Ijodkor kulolchilik bilan shug'ullanadimi, yog'och o'ymakorimi, chevarmi, chilangarmi – barcha jarayonlarning kompozitsion markazida “metr” turadi. Agar ritm majburiy ravishda o'zgarishi yoki, aytish mumkinki, harakat bo'lsa, o'zgarishsiz takrorlanish “metriklik”dir. Metriklik - mexanik turdagi harakatning bir xilligidir. Agar kompozitsiyada ritmning rivojlanishi chegaralarga ega bo'lsa, metrik kompozitsiyani cheksiz lekin bixil takrorlanishi mumkin.

So'zana.

Metriklikga yorqin misol bezaklardir. Masalan: milliy o'zbek kashtachilik san'ati namunalarida ritm va metr kabi kompozitsion vositalardan juda keng foydalanamiz. Yuqoridagi milliy so'zanaga etibor berataylik, hunarmandning kompozitsion vositalardan naqadar ustalik bilan foydalanganligini kuzatishimiz mumkin. Unda ijodkor kompozitsion markazni shaklli naqshlar bilan tasvirlaydi. Garchi naqshlar takrorlansa ham kompozitsion yechimning mukammalligi sababli takroriy bezaklar asarga yanada joziba bag'ishlaydi. Ma'nolari har doim ham bizga tushunarli bo'lmasligi mumkin, ammo (to'lqinli, to'g'ri chiziqli, xochsimon, novdasimov v.h.k)

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

bu shakllar nash kompozitsiyasida o'ziga xos badiiy ma'no anglatadi. Metrik kompozitsiyalar dekorativ va amaliy san'atda juda keng qo'llaniladi. Bu nafaqat insonning o'ziga ma'lum bir ijodiy muhitni yaratadigan ob'ektlar bilan o'rab olish zarurati bilan, balki muayyan ishni bajarish texnologiyasi bilan ham bog'liq. Misol uchun, dizaynni matoga qo'llash jarayonini olaylik. Qadim zamonlardan beri bunday matolar bosma matolar deb nomlangan. Yog'och taxtaga naqsh reliefi unga mixlar qoqilgan va unga bo'yoq o'tkazilgan. So'ngra reliefli taxta matoga o'qizilib

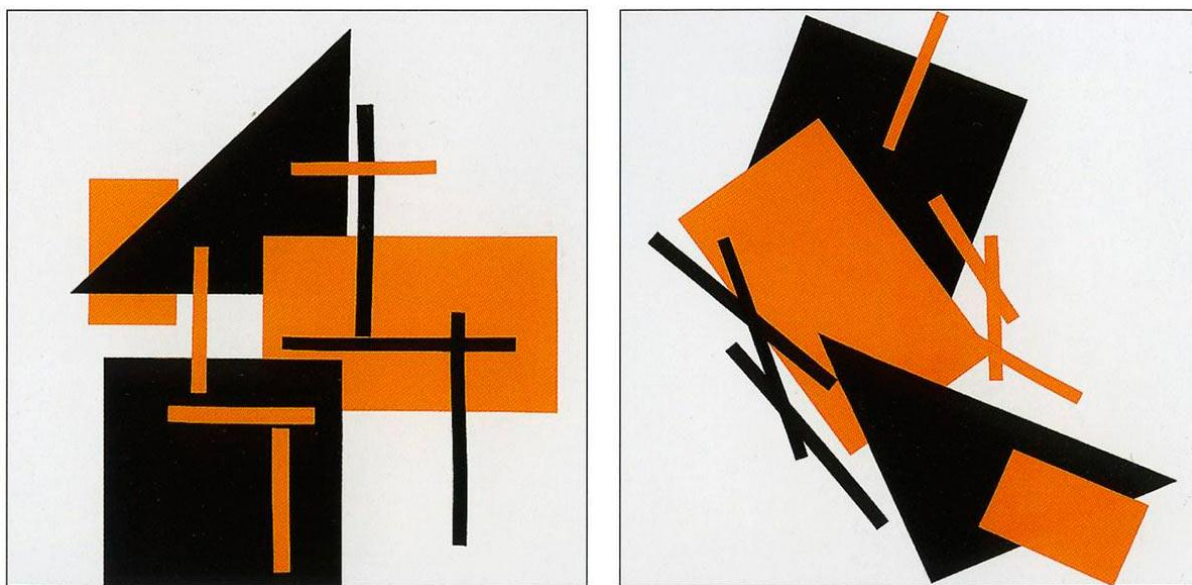

Metrik naqsh elementlari.

naqsh va gul bosilgan. Bunday taxtalardagi naqshlarga yana bo'yoq surish bilan ulardan takror foydalanish mumkin bo'lgan. Tasvirda qo'shimcha chiziqlar iloji boricha kamroq ko'rinadigan tarzda ishlab chiqiladi. Albatta, hozirgi kunga kelib, gazlama, gulqog'oz tayyorlash texnika texnologiyasi ancha o'zgarib ketgan. Biroq, metriklikga asoslangan kompozitsiyalar ayni texnologiyalar uchun namuna va qolip vazifasini o'tab kelmoqda. Ushbu turdagi metrik kompozitsiyani rapport yoki rapport kompozitsiyalari deb ham atashadi. Ular asosan matolar uchun naqsh yaratish uchun ishlatiladi. Bunday kompozitsiyalarning uch turi mavjud: to'rli, chiziqli va katakli. Aksar hollarda, mato kompozitsiyalari uchun o'simlik, hayvon va geometrik naqshlar ishlatiladi. Metrik kompozitsiyalar statik xarakteri bilan tavsiflanadi. Statika- bu harakatsiz muvozzatlashgan holatdir. Statikani nosimmetrik geometrik naqshlardan tuzulgan kompozitsiyalarda kuzatamiz. Metrik kompozitsiyalar vaqt va makon tushunchasiga asoslangan bo'ladi.

Metrdan farqli ravishda, ritm kompozitsiyaga dinamika beradi va yanada murakkab xususiyatlarga ega harakatni hosil qiladi. Ritm dinamikasi bir xil elementlar va makonning muntazam almashinishi bilan belgilanadi. San'atda ritm deganda badiiy shaklni ifodalashda miqdor va sifatning sintezi tushuniladi.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

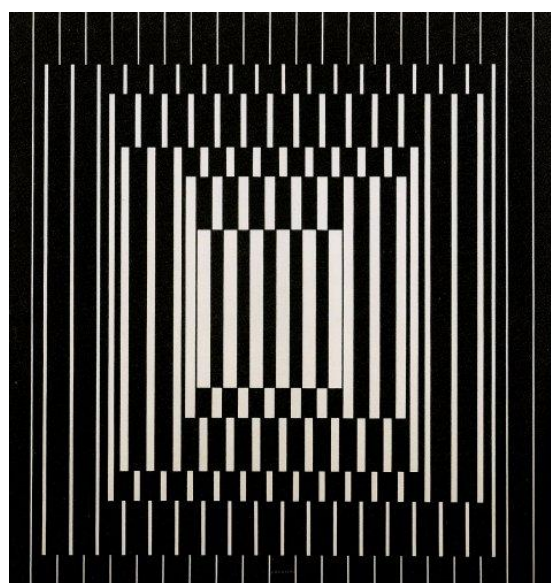
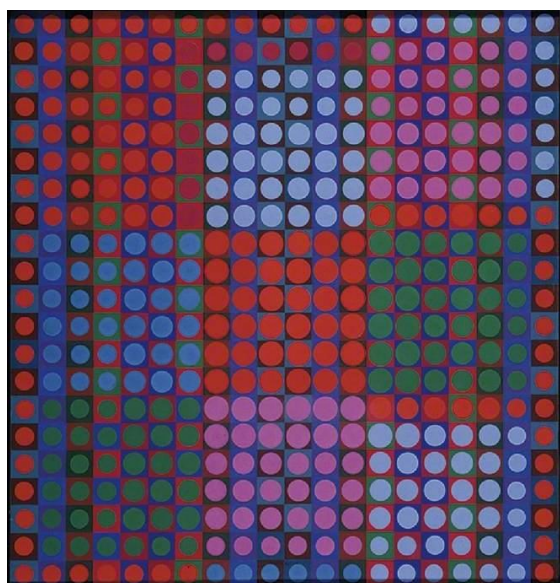

San'at asarlarini tasavvur etuvchi muxlis uchun ritmning ikki turi mavjud: faol-dinamik va passiv-dinamik. Birinchisiga tovush (musiqiy), raqs, yorug'lik va boshqa ritmlar, ya'ni ma'lum vaqt oralig'ida paydo bo'ladigan va yo'qoladigan ritmlar kiradi. Ikkinchi ya'ni passiv turiga arxitektura, rassomlik, haykaltaroshlik, grafik asarlardagi ritmlar kiradi, bu yerda plastik shakllar doimo mavjud bo'lib, ritm haqiqatan ham mavjud elementlarning munosabatidan kelib chiqadi. Faol-dinamik ritmning tomoshabinga ta'siri ko'p jihatdan uni idrok etish davomiyligiga bog'liq bo'ladi. Passiv-dinamik ritmda asosiy narsa har bir elementning xarakteri, uning fazoviy pozitsiyasi va kompozitsion elementlarning ifodaviyligi tushiniladi.

Ritm oddiy, bir naqshning shakli, rangi, fakturasi yoki elementlar orasidagi masofa va bir vaqtning o'zida boshqa bir nechta parametrlarda o'zgarishlar sodir bo'lganda murakkab bo'lishi mumkin. Misol uchun, shaklning konfiguratsiyasi o'zgaradi, rangi to'yingan yoki ochargan bo'ladi. Elementlar orasidagi masofa o'zgaradi va bir vaqtning o'zida shakl kamayib yoki ko'payishi mumkin, bu uning fakturaviy xususiyatlarini ham o'zgartiradi. Ritm nafaqat kompozitsiyalarni boyitadi, balki ularni tartibga solishga ham yordam beradi. Tekislikdagi kompozitsiyalarni ham, fazoviy hajmli kompozitsiyalarni ham ritmsiz bajarish mumkin emas. Ritm barcha vizual vositalar yordamida ifodalanishi mumkin: shakllardagi ritmlar: nuqtalar, chiziqlar, petno (dog'lar) va ularning uyushmasi, rangdagi ritmlar: xromatik, axromatik, polixrom hamda monoxrom, fektura bilan ifodalangan ritmlar mavjud. Bitta kompozitsiyada ritm asosida qurilgan va parallel ravishda bir-biriga nisbatan rivojlanib, o'sib boruvchi, kesishgan yoki hatto qarama-qarshi yo'nalishda harakatlanadigan juda ko'p kompozitsion iboralar bo'lishi mumkin.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Ritmli konstruksiya (qurilish) tufayli tekislik yoki hajmning markazi faol ravishda tashkil etiladi va dominant hajmli-fazoviy yechimda ochiladi. Miqdor yoki sifat jihatdan katta o'zgarishlarga uchrashi ham mumkin. Ritmiklik qonun-qoidalarini bilish asosan har qanday turdagi kompozitsiyalarni yaratish, ularning hamohangligini va bo'ysunishi, butun asarning ham, uning qismlarining ham muvozanatini hal qiladi.

V. Vazarelli. Kompozitsiya. 1964

Kompozitsiyalarda metrik va ritmiklik kombinatsiyalaridan unumli foydalanish juda muhimdir. Ritmik va metrik qatorlarning faol takrorlanishi juda original asarlar yaratishga yordam beradi. Xuddi shu vositadan foydalanib, bunday turli xil yechimlarga erishish mumkin emasdek tuyuladi. Ammo, rassom V. Vazarelli o'zining san'at asarlari bilan buning aksini isbotlaydi. Uning har bir asari noyob va betakroridir.

Uyg'unlik qonuniyatlariga mos keluvchi kompozitsiyalar yaratishga yordam beradigan ritm va metriklik kabi qoidalar haqida gap ketganda, uning nafaqat tasviriy san'atda, balki ijodiy faoliyatning boshqa jabhalarida ham faol qo'llanilishini aytish kerak. Qisqasini aytganda, san'at asarlar ularsiz mavjud bo'lolmaydi. Arxitektura, rassomlik, kino-teatr, she'riyatda ritm zamon, makon va badiiy obrazdan qat'i nazar, vositasi sifatida keng qo'llanib kelinmoqda.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Ushbu mashqlarning maqsadi kompozitsiyani yaxlitlash, motif va ular orasidagi interval, tasvirlangan hajm va fon munosabatlarni aniqlashtirishdan iboratdir. Bunday muammolarni hal qilish ijodiy tasavvurni va plastika tushunchalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu mashqlarni kompurda yoki bo'lmasa qo'lda bajarib ko'rishimiz mumkin.

1-mashg'ulot.

Avval geometrik shakllardan, so'ngra o'simlik shaklli naqshlardan foydalangan holda metrik qatorni (5-6 marta takroriy) yarating. Dastlabki qidiruvlarni oq va qora rangda o'tkazing, shakllarning siluetlarini diqqat bilan kuzatib boring, ularning yaxlitligi va o'qilishi uslubi ustida ishlang. Keyin rangni kiritish mumkin, lekin bir yoki ikki xildan ko'p emas.

2-mashg'ulot.

Geometrik shakllar yordamida uyg'un kompozitsiyalarni (chiziqli, katakli, to'rli) qurish. Bir kompozitsiyada chiziq bilan, boshqasida nuqtalar bilan va uchinchisida chiziqlar va nuqtalar birlashmasi bilan plastik vazifalarni ifodalashga harakat qiling.

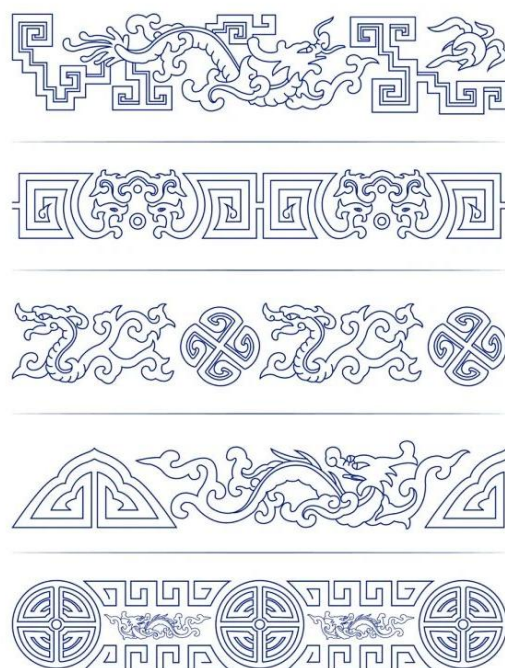
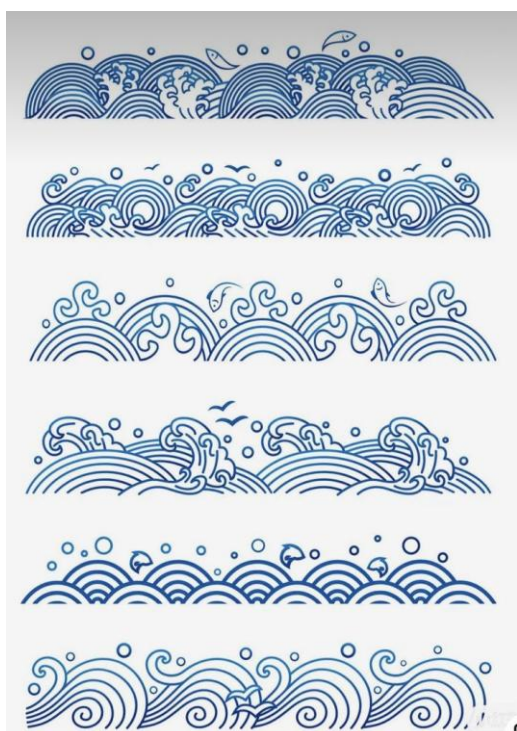
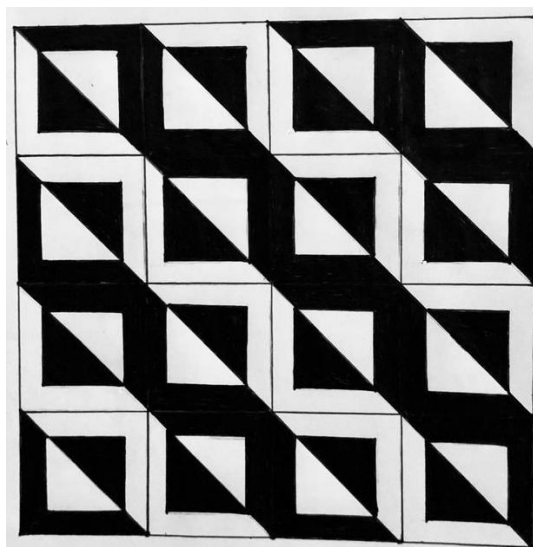
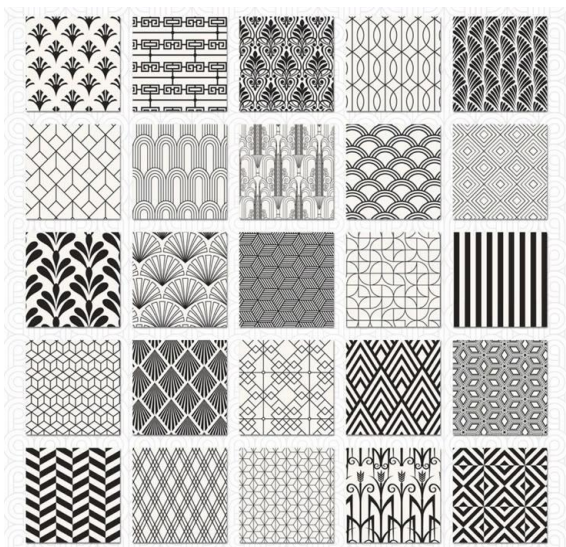
3-mashg'ulot.

Mashg'ulot davomida turli xildagi sodda ritmik qatorlarni (8-10 marta takrorlash) yarating. Shakllarni o'zgartirishga harakat qiling, uning siluetini, hajmini, guruhlarini, relefini, undagi elementlarni o'zgartiring, ohang kuchini, rangini, faktura ko'rinishini o'zgartiring, intervallarga urg'u bering, ular ham badiiy yukni ko'tara oladi. Bunday muammolarni ijodiy hal qilishga harakat qiling. 10 dan ortiq variantni tuzish tavsiya etiladi. Keyin murakkab kompozitsiyalar yarating, bu yerda ikki yoki uch va undan ortiq ritmik qatorlar, kompozitsion guruhlar jamlanmasi bo'lishi mumkin. Unga qarab yo'nalish oladigan kompozitsion markazni tashkil qiling. Mukammal kompozitsiyalarning majburiy shartlari bu muvozanat, yaxlitlik va bo'ysunish haqida unutmang.

4-mashg'ulot.

Ritmdan foydalanib gorizontaal kompozitsiyani tashkil qiling. Ushbu mashqni bajarish uchun har qanday tasviriy vositalar va grafik usullardan foydalaning. Ushbu vazifa fantaziya va fikrlashning o'ziga xosligini, ijodkorlik va ixtirochilikni, shuningdek, qat'iyatlilik va texnologiyalarni professional egallashni sinab ko'rish uchun mo'ljallangan.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

5-mashg'ulot.

Ritm kabi uyg'unlashtirish vositalaridan faol foydalanib, uyg'unlik qonunlariga muvofiq 2-3 ta kompozitsiyani yarating. Bu kompozitsiyalarda muayyan badiiy obrazlarni ifodalang.

KONTRAST
NUANS

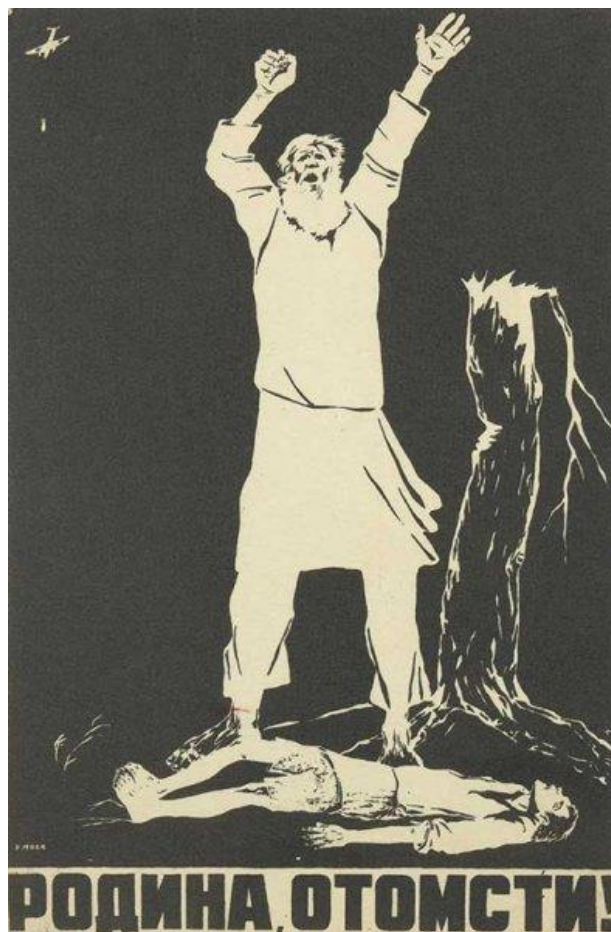

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Kompozitsiyani yaratish va uni tashkil qilishda uni uyg'unlashtiruvchi har bir vositaga aloda rol beriladi. Asarni har bir rassom o'zining ijodiy vazifalariga muvofiq mustaqil ravishda tanlaydi. Ushbu vositalarni tanlashga nafaqat ijodkor shaxslarning shaxsiy xohish-istaklari, balki san'atning turlari ham ta'sir ko'rsatadi. Shunday qilib, tomoshabinga zudlik bilan, sun'iy tarzda faol ta'sir ko'rsatish talab qilinadigan asarda (masalan, reklama afishasi) asosan kontrastdan foydalaniladi. Grafika san'atida shakllar, ranglar, fakturalar kontrast bilan ifoda etiladi. Bu kontrast mavzuni, ma'lumotni, syujetni tez anglash imkonini beradi. Shu bilan birga, boshqa asarda kontrastlar asosiy kompozitsion vazifaga xalaqit berishi va hatto uni yo'q qilishi mumkin. Xullas, fakturaga boy yuzani yaratishda shakl, rang va nuans kabi vositalar keng qo'llaniladi.

Ushbu kitobda taklif qilingan turli xil kompozitsion vositalarini o'rganish ketma-ketligi mukammal ishlab chiqilgan o'qitish uslubiga asoslangan. Shuning uchun, ritmdan keyin biz bir vaqtning o'zida uchta uyg'unlashtirish vositasini ko'rib chiqamiz - kontrast, nuans va o'ziga xoslik. Ularning barchasida badiiy asarlarda tasviriy vositalar o'rtasidagi sifat o'zgarishi yoki sifat munosabatlari haqida gap boradi.

Agar kontrast tasviriy vositalarning sifatini maksimal darajada o'zgartirsa, nuans minimal darajada o'zgaradi. Kontrast yoki nuans asarda uyg'unlashtiruvchi vositalar sifatida jarayon uchun uni boshqa narsa bilan birlashtirish kerak bo'ladi. Keyin ularni taqqoslash imkoniyat paydo bo'ladi. Masalan, katta va kichik elementning kontrasti, qalin va siyrak, qora va oq, yashil va qizil, silliq va dag'al va shu kabilar. Bu taqqoslash paydo bo'lishi bilanoq, oq va qora, yashil va qizil, kichik va katta miqdor nisbatlari ham paydo bo'ladi. Shuning uchun, uyg'un kompozitsiyani yaratishda nisbat munosabatlari juda muhimdir.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Bitta asarga tavsif berganimizda, unda asosiy kompozitsion vazifa ohang kontrasti bilan bajarilgan bo'lsa, boshqasida badiiy obrazni rang-barangligi, uning nozik ishlanganligi orqali hal qilish mumkinligini aytamiz. Yuqorida sanab o'tilgan ikkala vosita ham rassomlar tomonidan mos badiiy obrazlarni ifodalash va uyg'unlik qonuniyatlariga javob beradigan asar yaratishda qo'llaniladi.

Kontrast, nuans va o'ziga xoslik uyg'unlik vositasi sifatida tabiiy ravishda tug'iladi va ular bir-brini to'ldirib bir butunlik hosil qiladi. Yaqindan ko'rib chiqing. Oddiygina o'tlardagi turli xil soyalar ranglar nuansini belgilab beradi. Xuddi shu o'simlikda biz barglar shaklining takrorlanishini ko'ramiz: kattaroqlari pastda, qanchalik baland bo'lsa, ular kichikroq bo'ladi. Bu shaklning nuansi hisoblanadi. Bu yerda siz ranglarning nuansini ham sezishingiz mumkin: pastki barglar allaqachon sarg'aygan, o'rtadagilar yorqin rangga ega, yuqori qismi esa nozik va rangpar. Va agar gulning o'zini kuzatganimizda butun o'simlikdagi rang, shakllar va fakturalarda ham bir-biriga o'xshashlik mavjud bo'lsa, unda bu o'ziga xoslik sanaladi. Bu misol uyg'unlashtiruvchi vositalar - kontrast, nuans, o'ziga xoslikni ijodkorga ilohiy qudratning o'zi tomonidan bag'sh qilinganligini isbotlaydi. Shuning uchun ijodkorlar san'at asarlarida ulardan foydalanishi tabiiy ravishda bajaradilar.

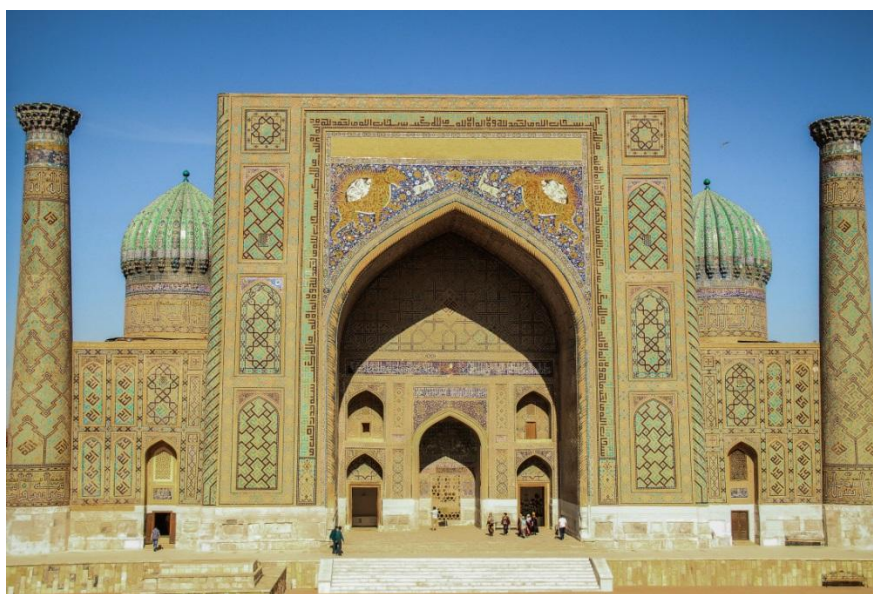
Saroy ansambllarini qurish va san'at asarlari yaratish va atrof-muhit o'rtasidagi kompozitsion uyg'unlikga erishishda me'mor va rassomlar ushbu vositalarsiz ishlay olmaydilar. Ragiston maydonining bir qismi sanalgan Sherdor madrasasini misol sifatida ishlatib, biz kontrast, nuans va o'ziga xoslikdan uyg'un kompozitsiyani yaratish vositasi sifatida foydalanishni ko'rib chiqamiz. Keling, arxitektura ansamblining tarkibini tahlil qilaylik. Madrasaning o'zi, simmetriyaga asoslangan hajmli-fazoviy tuzilishi boshqa memorchilik ansambillaridan farq qiladi. Ammo muallif landshaftning mavjud plastikasini butun ansamblning asosiy kompozitsion g'oyasiga bo'ysundirib, bir nuancenani kiritdi va shu bilan kompozitsion birlikni yaratdi. Uni kuzatganimizda madrasaning umumiy ko'rinishi qarshisidagi Ulug'bek hamda Tillakori ansambillariga juda o'xshashligini kuzatishimiz mumkin. Uning peshtoqi, gumbaz qismi, minoralari va fasad qismlarida boshqa atrofidagi binolar bilan umumiy o'xshashlik yani nuanslar mavjud. Ansambildagi har bir bino salobatli bo'lib, undagi gumbaz va peshtoqlarning katta va kengligi ularga umumiy bir yaxlitlik baxsh etadi. Yana bir harakatni kuzatish mumkinki - saroyning dominant, yaxlit idrok etilgan hajmi daraxt tanasida erigandek, minoralarga o'tadi. Bu umumiy nuaslardir. Biroq, me'moriy hajm o'zining yaxlitligi, rang-barangligi va boshqa jihatlari bilan bir-biriga zid bo'lishi mumkin. Ammo shu bilan birga, muallif muvaffaqiyatli nuansli munosabatlarni va hatto amaliy o'ziga xoslikni topdi.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Registon ansambli. Samarqand. XV-XVII asr.

Jumladan, ikki qanotni tashkil etuvchi va ichki hovlini tashkil etuvchi ustunlar, panjara, zinapoyalar, va zonalar, haykaltaroshlik - ya'ni kichik me'moriy shakllar ham saroy, ham uning atrofidagi tabiat bilan bir vaqtda bog'langan.

Sherdor madrasasi. 1619-1635 yy.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Arxitektura kompozitsiyasida yoritish kabi ifodali vositalar alohida o'rin tutadi. Uning hajmli-fazoviy yechimni ochish va u orqali badiiy obraz yaratishdagi roliga e'tibor bering. Agar yorug'lik yorqin bo'lsa, unda me'moriy hajmlar, daraxt tanasining ritmlari, ustunlar ... bir xil darajada aniq namoyon bo'ladi. Ko'proq kontrastlar paydo bo'ladi. Yorug'lik va soyalarning kontrasti, reflekslarning farqlari bilan biroz yumshatilgan aniq hajmlar va murakkab makonning kontrasti, havo perspektivasi - bularning barchasi ma'lum bir badiiy tasvirni paydo qiladi. Tarqalgan yorug'lik yordamida vaziyatni o'zgartirishga harakat qilaylik. Biz darhol bir nuans ustunlik qila boshlaganini his qilamiz, bu esa bizga o'z navbatida butunlay boshqacha tasvirni beradi. Shakllarning yumshoq elastikligi, koloristik va faktura o'xshashligi - bularning barchasi xotirjamlik va osoyishtalik beradi, lirik kayfiyatni uyg'otadi. Yuqoridagi misoldan biz bir qancha xulosalar chiqarishimiz mumkin.

Dastlabki xulosa. Kontrast, nuans, o'ziga xoslik - bu muvozanatlashgan, birlashgan va bo'ysunuvchi kompozitsiyani tuzishga yordam beradigan kompozitsion vositalardir.

Ikkinchi xulosa. Kontrast, nuans, o'ziga xoslik rassomga insonlarni hayajonlantiradigan badiiy obrazlarni yaratish imkoniyatini beradigan vositalardir. Bir vositaning ikkinchisidan ustunligiga qarab turli birlashmalar, badiiy obrazlar vujudga keladi, butun asarning hissiy kayfiyati vujudga keladi.

Uchinchi xulosa. Kontrast va nuans bir-birini to'ldiruvchi vositalar bo'lib, ular alohida mavjud bo'lmaydi. Uyg'unlik - bu qarama-qarshiliklarning kombinatsiyasi, ularning muvozanatidir.

Keling, turli kompozitsiya janrlarini yana bir bor ko'rib chiqaylik. Jumladan, Murning "Yordam" plakatini ko'rib chiqaylik. Qora yuzada oq dog'lar va shakllar, oq fonda esa qora "Yordam" so'zi. Inson qiyofasining murakkab silueti, spikeletning siniq chiziqlari va blokga yig'ilgan harflar. Agar qarama-qarshi munosabatlarni hisoblab ko'rsak, oq va qora, katta figura va kichik spikelet, figuraning joyi va majmuaning chiziqlari va siluet nuqtasi, shuningdek, kompozitsiya tashkil etilgan oddiy, seziladigan qora tekislik v.b. Bu asarda, beshdan ortiq kontrastlar bilan ishlangan. Ammo oq rangning faol ritmlarii kompozitsiyani birlashtiradi. Bu shunchalik aniq ifodaliki, har qanday tomoshabinga, hatto so'zlarni o'qiy olmaganlarga ham tushunarli bo'ladi.

Kontrastlarning roli universaldir: ular kompozitsiyaning barcha elementlariga, uni tashkil etish g'oyasidan tortib syujetni qurishdagi kontrastning ahamiyatigacha bog'liq.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Quyidagi mashqlar mavzuli qismlar ustida ishlashda bir vaqtning o'zida duch keladigan bir qator ijodiy vazifalarni ifodalaydi. Texnikalarni qo'llash va tushunchalarni tushunish uchun havola qilingan vazifalar qatorini bajarish va yuqoridagi uch tushuncha (kontrast, nuans, o'ziga xoslik) bilan tajriba orttirish kerak. Ularning sonini ko'paytirish mumkin, bu tushunchalarni birlashtirishga va yangi ijodiy echimlarni izlashga olib keladi. Shuni ta'kidlash kerakki, mustaqil ravishda maqsad qo'yish qo'shimcha tayyorgarlik va kelajakda kompozitsiya asoslarini ravon bilish, rassomning ijodiy yetukligidan dalolat beradi.

Topshiriqlarning asosiy maqsadi muvozanat, yaxlitlik va bo'ysunish qonunlariga to'liq javob beruvchi asl nusxali kompozitsion asarlarni yaratishdir. Kompozitsiyalar rasmiy asosda yaratiladi. Ushbu mashqlarni bajarishda siz har bir kompozitsiyani qiziqarli va noyob qilishga intilib, ijodiy tasavvur va fantaziyani namoyish qilishingiz kerak. Vizual vositalarning boy palitrasidan va turli xil grafik usullardan iloji boricha kengroq foydalaning.

1-mashg'ulot.

Shakllar o'rtasidagi kontrast munosabatlarni aniq tavsif etadigan kompozitsiyani yarating. Maksimal ifodaviylikga erishish uchun qora va oq rangdan foydalaning. Avval o'lcham munosabatlariga asoslangan kompozitsiyani yaratishga harakat qiling va keyingi ishingizda katta, murakkab shakllar va kichik, oddiy shakllar o'rtasidagi qarama-qarshi munosabatlarni topishga harakat qiling.

2-mashg'ulot.

Dog'(pyatno) va chiziq o'rtasidagi qarama-qarshi munosabatni ifodalash uchun kompozitsion vositalardan foydalaning. Ularning korrelyatsiyasini toping. Ehtiyojlarga qarab elementlar sonini tanlang.

3-mashg'ulot.

Rang kontrasti va bir xil shakllarni aks ettiruvchi kompozitsiya yarating. Ushbu kompozitsiya ustida ishlashda applikatsiya texnikasidan foydalanish yaxshidir.

4-mashg'ulot.

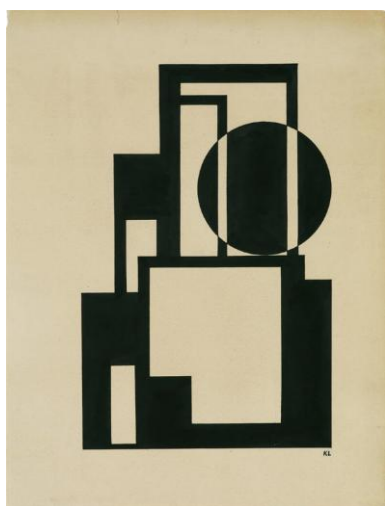
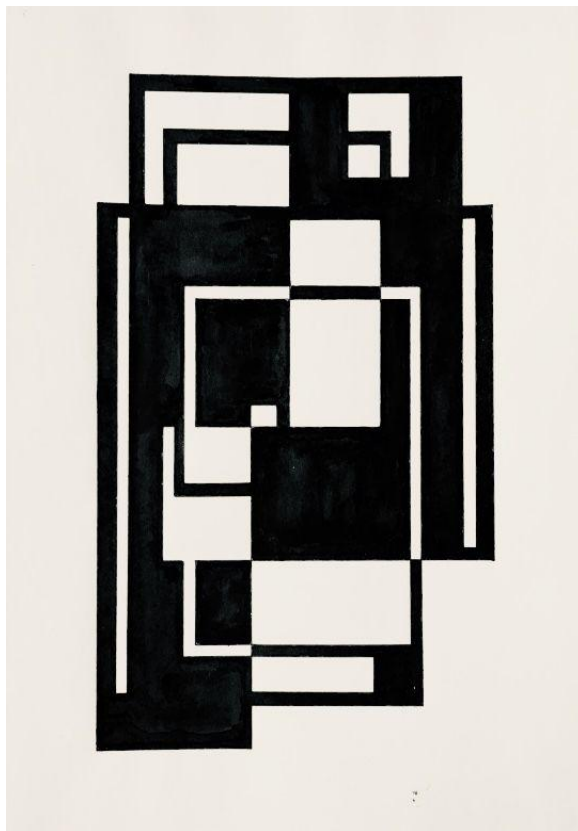
Kompozitsiya markazini nuans orqali tashkil qilib, shuningdek, shakllarning o'ziga xosligidan foydalangan holda original kompozitsiyani yarating.

6-mashg'ulot.

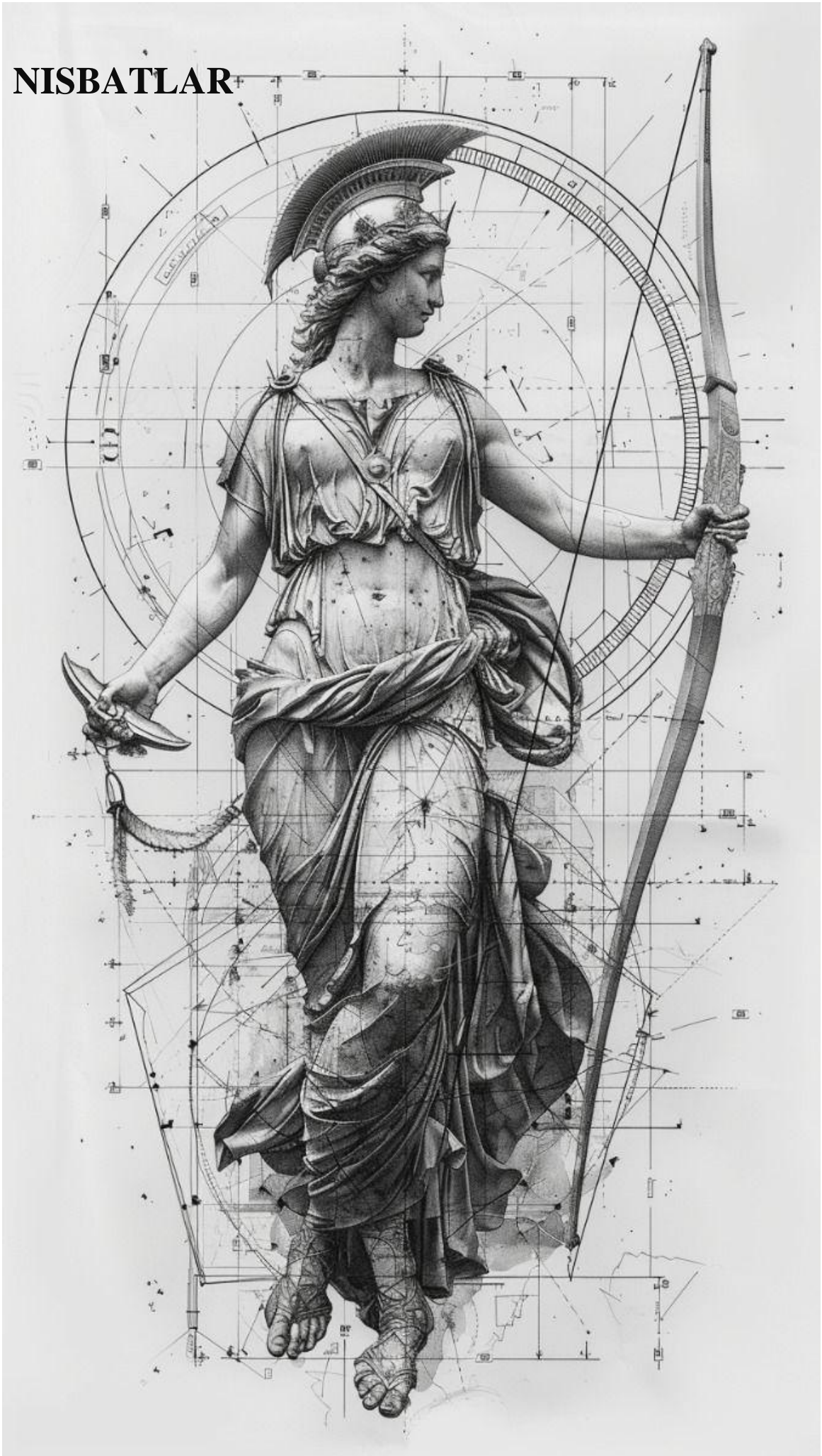
Ranglar va shakllarning kontrast munosabatlaridan foydalangan holda kompozitsion markazni tashkil qilish orqali haqiqiy kompozitsiyani yarating.

7-mashg'ulot.

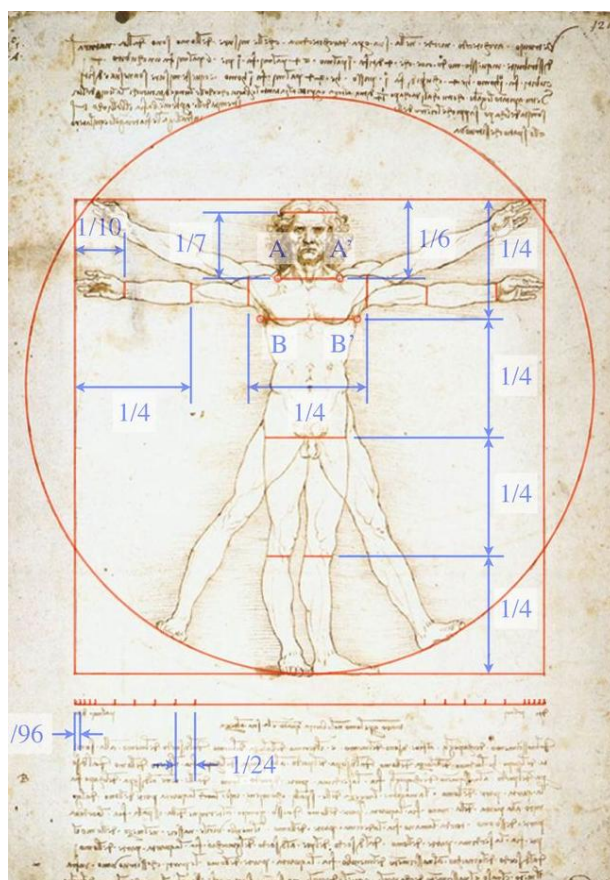
Tanlangan mavzular bo'yicha uchta (kontrast, nuans va o'ziga xoslik) uyg'unlashtiruvchi vositalardan foydalangan holda uch yoki to'rtta kompozitsiya yarating. Tanlangan mavzular majoziy ma'noga ega bo'lishi va o'ziga xos hissiy jarayonga olib borishi kerak. Mavzuga qarab, siz ustun(dominant) kompozitsion texnikani tanlashingiz kerak (kontrast yoki nuans). Agar mavzu tomoshabinga kuchli hissiy va psixologik ta'sir ko'rsatishini, badiiy ma'noni tez tushuntirishni, optimistik tasvirlar yoki bayramona kayfiyatni ko'rsatmoqchi bo'lsangiz, kontrastni tanlang. Nuans esa lirik va she'riy mavzularga ko'proq mos keladi.

NISBATLAR

“Yaxlitlik”, “uyg'unlik” kabi tushunchalar mustahkam o'rin olgan san'atning ko'p asrlik tajribasini biz yuqorida muhokama qilayotgan asarlarning xususiyatlariga: yaxlit asar, kompozitsion butunlik va uyg'un kompozitsiyaga o'tkazish mumkin. Bunday san'at asarlarini yaratish qonunlari odatda uyg'unlik qonunlari deb ataladi. Bularga muvozanat, birlik va bo'ysunish qonunlari kiradi. Ammo, uyg'unlik qonuniyatlariga muvofiq kompozitsiyalar yaratishga yordam beradigan badiiy vositalar ham juda muhimdir. Bular, siz allaqachon bilganingizdek, ritm, kontrast, nuans, o'ziga xoslik, shuningdek, mutanosiblik va o'lchovni o'z ichiga oladi. Bular uyg'unlashtirishning asosiy vositalaridir. Ularsiz kompozitsiya yaratishning imkoni shunchaki mavjud bo'la olmaydi.

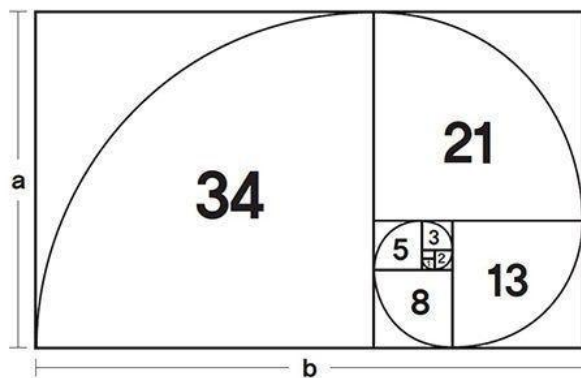
Keling, uyg'unlashtirishning yana bir eng muhim vositalaridan biriga to'xtalib o'tamiz: Nisbat (Unga mutanosiblik deb ham izoh bersak bo'ladi.) (qismlar va butun o'rtasidagi bog'liqlik). Yaxlit asarning birligi mavzusini davom ettirib, biz mutanosiblik aynan butun va uni tashkil etuvchi qismlar o'rtasidagi munosabatlar g'oyasiga asoslangan vosita ekanligini ta'kidlaymiz. Nisbat deganda butunning qismlari va butunning o'zi o'rtasidagi munosabat tushuniladi.

Uyg'unish davrida o'rtacha proporsional nisbat “Ilohiy nisbat” deb nomlangan. Leonardo da Vinchi mutanosiblik tizimlarini o'rganib, uni “**oltin nisbat**” deb nomladi.

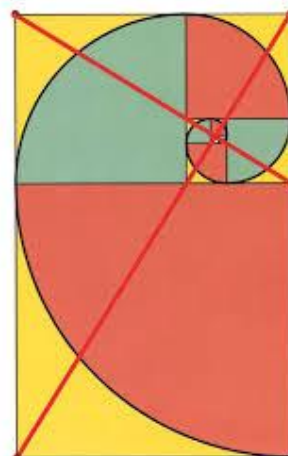
Oltin nisbat – Italyan rassomi da Vinchining yaqin do'sti bo'lgan italalik matematik Luka Pacholli (1445-1517y) o'zining “Divina Proportione” nomli risolasini nashr etgan edi. Bu risola nomini “Ilohiy nisbatlar” deb tarjima qilishinadi. Risolada hozirda oltin kesim deb nomlanadigan atama haqida so'z yuritiladi. Greklar alifbosidagi Φ harfi bilan belgilanadigan ushbu atama fanda va tabiatda ham juda g'ayritabiiy darajada ko'p uchraydi. Oltin nisbatni tasavvur qilishning eng oson usuli bu- shunday kesmani ko'z oldiga keltirish kerakki, u ikki qismga shunday tarzda

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

bo'linadiki, bunda, kesmaning to'liq uzunligining uning katta bo'lakiga nisbati, ushbu katta bo'lakning kichik bo'lak nisbatiga teng bo'ladi.. Va bu nisbatlar har doim **1,61803..** ga teng bo'ladi. Agar to'g'ri to'rtburchakning tomonlari nisbati oltin nisbat qiymatiga teng bo'lsa, unda, bunday to'g'ri to'rtburchakni ham oltin to'rtburchak deyiladi. Bunday oltin to'rtburchakdan kvadrat qirqib olinsa, unda yana bir oltin to'rtburchak hosil bo'ladi. O'sha kichik oltin to'rtburchakdan ham yana bir kvadrat qirqib olinsa, unda yanada kichikroq boshqa bir oltin to'rtburchak hosil bo'ladi va bu jarayonni cheksiz davom ettirish mumkin. Agar boshlang'ich oltin to'rtburchakdan yuqori o'ng burchakdan quyi chap burchakka diagonal tortilsa, keyin esa, kichik oltin to'rtburchakdagi quyi chap burchakdan yuqori o'ng burchakka diagonal tortilsa, unda, ushbu ikki diagonalning kesishuv nuqtasi, o'sha dastlabki eng katta oltin to'rtburchakdan hosil bo'ladigan barcha kichik oltin to'rtburchaklarning tutashadigan joyi bo'ladi. Boz ustiga, ushbu ikki diagonalning o'zaro nisbati ham oltin nisbatga teng bo'ladi! O'sha kichik oltin to'rtburchaklarning tutashish joyini esa ba'zan shoirona qilib «Ilohiy ko'z» ham deyishadi. Oltin to'rtburchak - undan kvadrat qirqib olinganda ham o'ziga o'xshash oltin to'rtburchak hosil bo'ladigan yagona to'g'ri to'rtburchakdir. Agar hosil bo'lgan shakllarning qirralarini birlashtirilsa, bunday chiziq logarifmik spiralning approksimatsiyasini hosil qiladi va ushbu spiral "ilohiy ko'z" atrofida aylanadi. Logarifmik spirallarni esa tabiatda har joyda uchratishdi mumkin. Masalan: chig'anoqlar, hayvonlarning shoxi, hatto qulog'imizning burmalari ham shunday spiral shaklida bo'ladi. Bu berilgan fazoni eng ravon va qulay shaklda to'ldirish usulidir. Shuningdek, bunday spiralsimon qurilishi uchun eng kam materiallar talab qilinadigan va shu bilan birga, shakl jihatdan juda mukammal bo'lgan strukturadir. Kengaygan sayin u o'lchamlarini kattalashtirib boradi, lekin, shakl sifatida esa doim o'sha ko'rinishda qolaveradi!

$$a/b = (a+b)/a = 1.618033 \dots$$

"Oltin nisbat" sxemasi.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Oltin nisbatda segmentlarni tuzamiz. Tomonlari nisbati 1:2 ga teng bo'lgan to'rtburchakda diagonal chizing va uni qisqaroq tomonni qoplash uchun aylantiring. Diagonalning qolgan qismi to'rtburchakning cho'qqisi atrofida yuqori poydevor holatiga to'g'ri kelguncha aylantiriladi. Shunday qilib, yuqori tayanch oltin nisbatda ikkita teng bo'lmagan segmentga bo'linadi.

Oltin nisbatli chiziqli qatorning qo'shilish xususiyati shundan iboratki, har bir segment ikkita qo'shni segmentlarning yig'indisiga yoki farqiga teng. 1202 yilda Fibonachchi seriyasining ochilishi bilan oltin nisbatning asosiy xususiyati - qo'shimchalar va ko'plikning birligi kashf qilindi. Bu oltin nisbatning mohiyatidir. U mazmuni matematik bilimlarga asoslanib, shakl hosil qilish hodisasining kalitini ushlab turadi. Ammo bu o'ziga xoslikni aniqlash uchun birinchi navbatda induktiv ravishda shakl hosil qilish mexanizmini yaratishi kerak edi.

Matematikada *qo'shimchalar* tushunchasi $F_1, F_2, F_3, F_4 \dots F_{n-1}, F_n$ sonli qatorlarda har bir keyingi had o'zidan oldingi ikkitasining yig'indisiga teng ekanligini bildiradi. Bundan tashqari, har qanday ikkita raqam bunday seriyaning boshlanishi sifatida olinishi mumkin, masalan, 0 va 1, 1 va 3, yoki 1 va 4 va boshqalar.

0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144, 233, 377, 610, 987...

1, 3, 4, 7, 11, 18, 29, 47, 76, 123, 199, 322, 521, 843, 1364, 2207, 3571...

1, 4, 5, 9, 14, 23, 37, 60, 97, 157, 254, 411, 665, 1076, 1741, 2817...

Ko'paytmalilik deganda $F_1, F_2, F_3, F_4 \dots F_{n-1}, F_n$ sonli qatorlarda qatorning barcha hadlari geometrik progressiyada bog'langanligini bildiradi: $F_1 : F_2 = F_2 : F_3 = F_3 : F_4 = \dots = F_{n-1} : F_n = \text{const}$.

Qo'shimcha va ko'paytma xususiyatlarini o'zida mujassam etgan oltin nisbat ikkita tenglamaning umumiy ildizi sifatida topiladi:

$$a + b = c \text{ (qo'shimchalik)}$$

$$a : b = b : c \text{ (ko'plik)}.$$

bunda butun "c" ikki qismdan iborat bo'lib ifodalanadi, $a + b$. Oltin nisbat tirik tabiatni tashkil etishda keng tarqalgan speralsimon naqsh bo'lib, u qo'shimcha va ko'plik birligi ortida koinot qurilishining global printsiplari yotadi.

Additivlik tushunchasi butunning strukturaviy ekanligini ko'rsatadi... Ko'plik tushunchasi o'sishning bir xil sxemasi strukturaviy tashkil etilgan yaxlitlikning barcha qismlariga taalluqliligini bildiradi.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Misol uchun, oltin nisbat tabiatda - o'simlik poyalarining bo'linishi, ularning tanasida joylashishi, kungaboqar spirallarining buralishi, odam tanasining nisbatlar va shunga o'xshash shakllarni tavsiflovchi raqam sifatida keng qo'llaniladi. Hattoki, skripkaning ohangdorligi, ovozining go'zalligi bevosita cholg'u shaklining oltin nisbatga qanchalik mos kelishiga bog'liq. Bax, Motsart kabi nashhur musiqachilarining ijodlarini ham ilmiy tahlil qiladigan bo'lsak, ular ham mazkur qonuniyat asosida yaratilganligini ko'rishimiz mumkin. Xullas, garmoniya qonunlari musiqiy o'lchovlarda, davriy jadvalda, sayyoralar orasidagi masofalarda, mikro-makrokosmos va fanning ko'plab sohalarida, haykaltaroshlik, arxitektura, astronomiya, biologiya, texnologiya, psixologiya va boshqalar - oltin nisbat hamma joyda u yoki bu tarzda namoyon bo'ladi.

Qadimgi usta ijodkorlar ham oltin nisbat qonunidan mahorat bilan foydalanganlar. Miloddan avvalgi XVIII asr qadimgi Misrda me'mor Xesi-Ra o'zining o'n bitta yog'och lavhda ishlagan kompozitsiyasida oltin nisbat qonunini ijodda qo'llash bo'yicha mahorat darsini o'tab bergan.

Bugungi kunda oltin nisbat tushunchasi odamlar tomonidan intuitiv va eksperimental toifalardan qachon va qanday ajratilganligini mutlaq aniqlik bilan aytish mumkin emas.

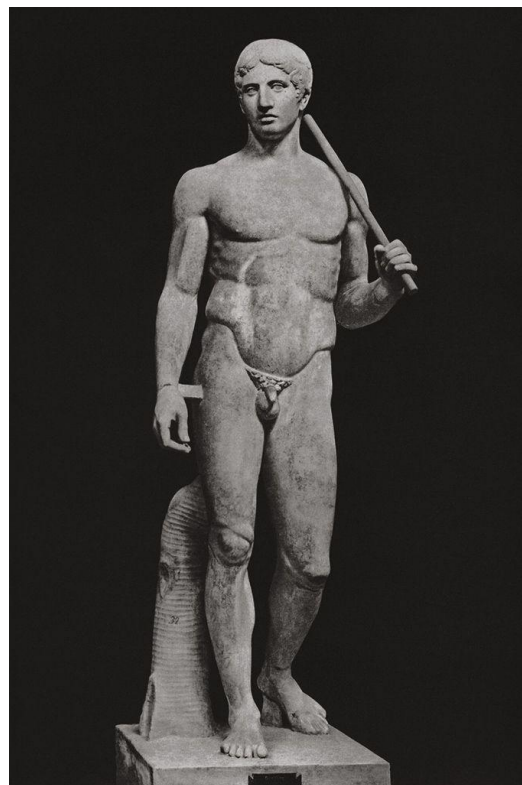
Keling, yunon haykaltaroshi Polikletning "Dorifor" asari haqida gaplashaylik. Haykal eng kichik detallarigacha oltin nisbat qonuni asosida yaratilgan. Lekin, bu qonun allaqachon Misrliklarga ma'lum bo'lgan. Aynan Misrda Pifagor bu ilmni o'rganib keyin o'z shogirdlariga o'rgatadi. Poliklet ham Pifagor maktabining tarbiyalanuvchisi edi. Lekin Poliklet nisbatlarni faqat inson tanasini tavsiflash uchun xos deb xato qilgan edi. Shuning uchun u yaratgan haykalning boshi biro z katta va og'ir ko'rinadi. Keyinchalik Lisipp haykalni yanada ijodiy yondashuv asosida qayta ishlaydi.

Barcha qadimiy kanonlardan, shu jumladan Le Korbusening zamonaviy kanonidan faqat qadimgi Misr kanonlari mavhumdir: unda inson tasviri yo'q. Biroq, u erkak va ayol tanasining ritmlarini kodlaydi. Ko'plab rassomlar, haykaltaroshlar va me'morlar uyg'unlikni ta'minlaydigan kanonni qidirdilar. Ular kashf etgan mutanosib tizimlar asosida "modulyatorlar" deb nomlangan narsalarni yaratdilar. Keling, XX asrning ajoyib shoh asariga to'xtalamiz. Le Korbuze o'zi yaratgan "modulyator"ni o'z asarlarini ham tekis kompozitsiyalarda jumladan, grafik asarlarida ham hajmli va hajmli-fazoviy kompozitsiyalarni yaratishga harakat qilgan.

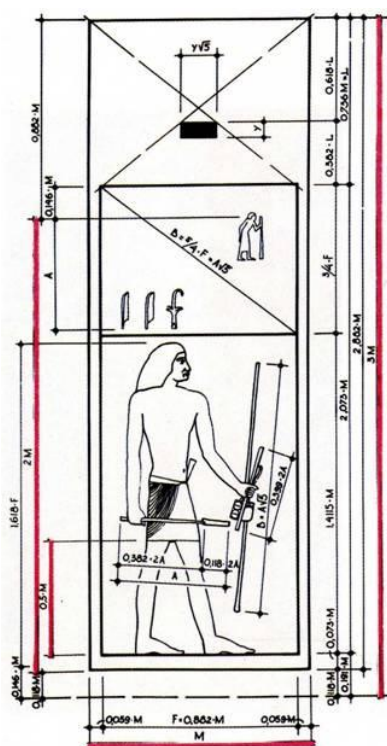
Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Korbuze ushbu muammoni hal qilish zaruratini quyidagicha ta'riflaydi: "Agar chiziqli va optik asboblardan uchun musiqiy yozuvga o'xshash asbob o'lchovlar yaratilsa, arxitekturada ijod qilish ancha onson bo'lardi".

Zamonaviy texnologiyalar har doim inson manfaati uchun takomillashib borayotgan bugungi mexanizatsiyalashgan jamiyatda vizual o'lchovlar birligini yaratish juda muhim sanaladi.

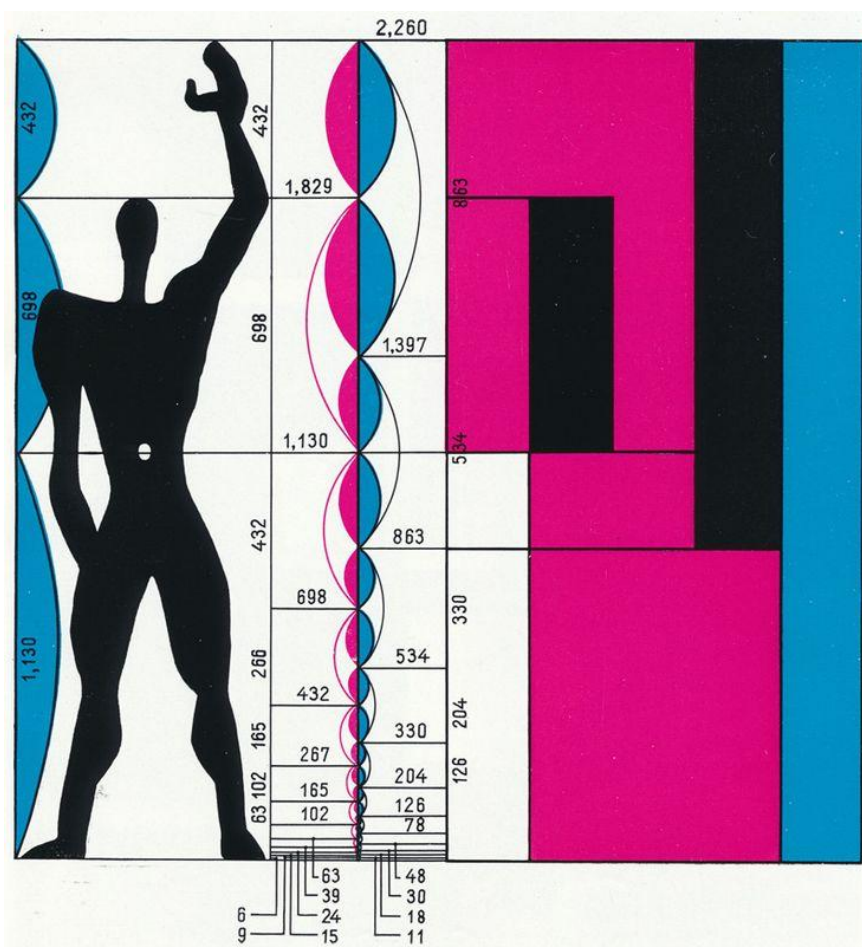
Poliklet "Dorifor" mil.av V asr.

Xesi-Ra, Yog'och lavh, qadimgi podsholik. Miloddan avvalgi XVIII-asr.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Arxitektura asarlarini mutanosiblashtirishning yangicha yo'li inson yaratgan innovatsion texnologiyalarni bir-biriga integratsiya qilishdir. Deylik, hozirgi paytdagi bir-biriga mos kelmaydigan ikki tizim: fut-dyum va metr-sentimetr va h.k. Fibonachchi yaratgan yangilikdan qoniqmagani Le Korbuse o'zining "modulyator" deb nomlangan yangi o'lchov birligini yaratdi: Modulyator - bu matematika va inson masshtabi kombinatsiyasiga asoslangan o'lchov birligi bo'lib; u ikkita rangli (qizil va ko'k) raqam qiymatlar tuzilmasidan iborat birlikdir. Axir, o'zini bitta raqamli jadval bilan cheklash mumkinmi? Yo'q, albatta. Va yana bir bor, men ixtiro asosidagi g'oyalarning butun majmuasini tushuntirmoqchiman. "Metr shunchaki an'anaviy, mavhum miqdordir; santimetr, dekimetr, metr - bular o'nlik kasr tizimida qabul qilingan nomlardir ... Modulning raqamli qiymatlari aniq o'lchamlar bo'lib, moddiylikka ega; ular cheksiz miqdorlar to'plamidan tanlash natijasini ifodalaydi. Bu o'lchovlar "hamma raqamlarning raqamli miqdori va xususiyatlaridir. Ixtiro biroz soddalik bilan ifodalangan: "modulyator" - bu insonning nisbatlari bo'yi va matematikaga asoslangan o'lchov birligi.

Le Korbuse "modyulator" 1947-yil.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Ko'tarilgan qo'lli odam bizga aniq belgilangan bo'shliqni aniqlaydigan nuqtalarni beradi - oyoq, quyosh pleksusi, bosh, ko'tarilgan qo'lning barmoqlarining uchi - Fibonachchi qatori deb ataladigan oltin qismning seriyasini aniqlaydigan uchta interval. Boshqa tomondan, matematik jihatdan bu erda o'zgarishlarni taklif qiladi, juda oddiy va ayni paytda juda muhim: oddiy kvadrat, ikki barobar va ikkita oltin nisbat. Va "Modulyator" yordamida olingan kombinatsiyalar cheksiz bo'lib chiqdi."

Modulor ancha uzoq sinovlardan o'tdi va butun dunyo bo'ylab ijobiy qabul qilindi. Hamma joyda arxitektorlar bu sir emas, balki oddiy maqsadda shakllar yasaydiganlarning qo'lga topshirilishi mumkin bo'lgan vosita ekanligini tan olishgan.

Modulyatorning asosiy pozitsiyalari qisqacha:

1. Bizning to'rimiz uchta o'lchamni beradi: 113, 70, 43 (santimetrda), ular F (oltin qism) va Fibonachchi qatoriga mos keladi: $43 + 70 = 113$ yoki $113 - 70 = 43$. Xulosa qilib aytganda, ular beradi: $113 + 70 = 113 + 3 + 3 = 182, 0$.

2. Ushbu uch o'lcham - 113, 183, 226 - olti metrli odam egallagan joy miqdorini aniqlaydi.

3. 113 o'lcham oltin qism 70 ni aniqlaydi, bu birinchi qizil seriyaning boshlanishini ko'rsatadi 4 - 6 - 10 - 16 - 27 - 43 - 70 - 113 - 183 - 226 va hokazo. Hozirgacha tik turgan odam modulning to'rtta emas, uchta hal qiluvchi qiymatini aniqlashga xizmat qilgan:

113 - quyosh pleksusi;

182 - boshning yuqori qismi;

226 - ko'tarilgan qo'lning barmoqlarining uchlari.

Ikkinchi nisbat, PH, 140 - 86, inson qiyofasining to'rtinchi muhim nuqtasini - tushirilgan qo'lning tayanch nuqtasini taqdim etadi: 86 santimetr. Shunday qilib, agar chap qo'lini ko'targan odam tasodifan o'ng qo'lini tushirsa, u 86 belgisini beradi. Natijada, biz to'rtta nuqtaga ega bo'lamiz, bu inson figurasidan foydalanib, u egallagan joyni belgilaydi. 226 o'lchami (2×113 - ikki barobar) oltin nisbati 140 - 86 ni belgilaydi, ikkinchi, ko'k qatorning boshlanishini belgilaydi: 13 - 20,3 - 33 - 53 - 86 - 140 - 226 - 366 - 592 va hokazo.

4. Ushbu qadriyatlar va o'lchovlardan biz aniq inson o'sishi bilan bog'liq bo'lganlarini qayd etamiz

Le Korbuze kompozitsiyada ishlayotgan har bir kishiga (har qanday utilitar ob'ektni yaratishdan to me'moriy inshootlarni qurishgacha) o'zining proporsional tizimiga ko'ra chizg'ich yaratishni, uni tabiatda his qilishni va u bilan ishlashni maslahat berdi. Shu bilan birga, u modul bilan ishlashga ijodiy yondashishni qattiq ta'kidlaydi.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

O'zining nisbatlar tizimini takomillashtirishda davom etgan Le Korbuzze "Modulyator 2" ni yaratdi, unda tomonlari 1,13 sm bo'lgan ikkita kvadrat bir xil o'lchamdagi uchinchi kvadratni hosil qilish uchun birlashtirildi. Kvadratchalarning umumiy tomoni bo'ylab to'rtburchak ichiga chizilgan to'g'ri burchak uchinchi kvadratning yon tomonlarida ikkita kesishish nuqtasini hosil qiladi. Ushbu nuqtalarni to'g'ri chiziq bilan bog'lash "qizil" va "ko'k" qatorlarning bir yo'nalishda kamayib, ikkinchisida ko'payadigan bir qator uyg'un tashuvchilarni hosil qiladi.

Ko'plab zamonaviy rassomlar o'z asarlarida eski musavvirlar merosidan foydalangan holda, proporsional o'lchovlarni qidirishni davom ettiradilar, shu tarzda noyob san'at asarlarini yaratishga imkon beradigan o'zlarining ijod yo'llarini qidishga harakat qiladilar. Ushbu usullarning barchasini baholashga kirmasdan, shuni ta'kidlaymizki, me'morlarning me'moriy shaklning mutanosibliigi, uning asosida qanday intuitiv tamoyillar bo'lishidan qat'i nazar, inkor etilmaydigan haqiqat bo'lib qoladi.

Mutanosiblikni uyg'unlashtiruvchi vositasi sifatida qo'llash rassomga uyg'unlik qonuniyatlarini tushunishi va insonning estetik ehtiyojlarini qondirishga mos asar yaratish imkonini beradi. Ma'lum bir-biriga mos keluvchi. munosabatlarni qo'llash yaratilgan badiiy obrazga yanada ko'proq badiiylik berishi va uni chuqurroq ochib berishi mumkin. Lekin shuni aytish kerakki, mutanosiblikni kompozitsiyani uyg'unlashtirish vositasi sifatida o'zlashtirish tahliliy va mantiqiy fikrlashni rivojlantirishni, umumiy matematik bilimga ega bo'lishni va tafsilotlarga jiddiy e'tibor berishni talab qiladi. A.Burdelle: "San'at bu ustiga parda tortilgan algebra bo'lib, uning pardasini ko'tarishga intilganlarni talaydi", deb bejiz aytmagan. Ijodkor uyg'un, ya'ni yaxlit kompozitsion asarlar yaratish uchun tabiat qonunlarini mukammal egallashi, keyin esa uni qo'llashi kerak. Aytish kerakki, mutanosiblik masalasi o'ylashni talab qiladigan eng murakkab badiiy muammolardan biridir. D.Velaskesning "Bredaning taslim bo'lishi" asarini tahlil qilib, B.V.Ioganson shunday deb yozgan edi: "Asardagi asosiy massalarning nisbati juda oddiy: agar siz rasmning chap tomonidan chap guruhning oxirgi figurasigacha - otning oq tumshug'i orqasida turgan gorizontol masofani olsak, u holda rasmning o'ng qismidan oldingi qismigacha bo'lgan masofa teng bo'ladi. Agar siz vertikal masofani olsangiz, yuqoridan asosiy massaga, ya'ni otning krupiga qadar bo'lgan masofa rasmning pastki qismiga teng bo'ladi. Agar diagonal chizilgan bo'lsa, biri kalitlarni beruvchining boshidan, ikkinchisi esa ularni qabul qiluvchining boshidan o'tadi. Barcha elementlarni sinchkovlik bilan kuzatish sizni muallifning qarama-qarshilik va rang-baranglik orqali butunlikni yo'qotmasdan, ajoyib mutanosiblikga erishgan degan xulosaga olib keladi.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

“Italiya Uyg‘onish davri arxitektura kompozitsiyalarining tahlili ko‘pincha “oltin nisbat” ga asoslangan qismlarning sof matematik ko‘rinishida mutanosibligini ochib beradi. Shunday qilib, Venetsiyada shahridagi kondotyer Kolleoni haykali balandligi “oltin nisbat” qonuniga asoslanib bo‘lingan qisqa chiziq segmenti sifatida poydevor balandligi bilan bog‘liq”. Poydevor xuddi shunday tartib bilan bezatilgan taglik va yuqori qismga bo‘lingan. Kolleoni yodgorligida bo‘lgani kabi, “oltin nisbat” gorizonta bo‘linishlarni muvofiqlashtirish uchun ayniqsa keng qo‘llanilgan.

1-mashg‘ulot.

Sirkul va to‘g‘ri chizg‘ichdan foydalanib, oltin nisbatda ikkita chiziq segmentini tuzing. Keyin ularning kichigini yana ikkita oltin nisbat segmentiga ajrating va hokazo.

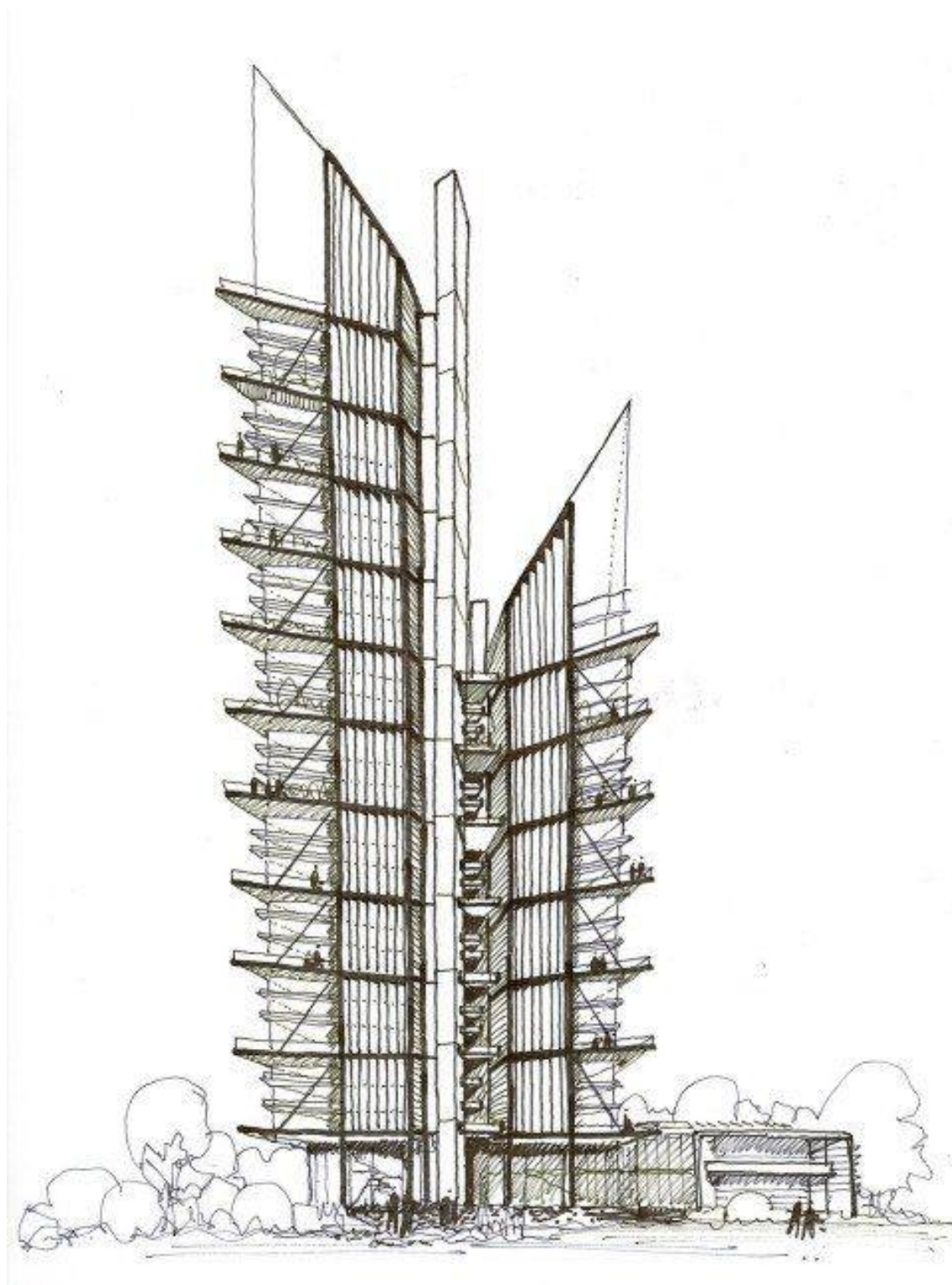
2-mashg‘ulot.

Tomonlari oltin nisbatga mutanosib bo‘lgan to‘rtburchaklar tuzing. Keyin oltin nisbatni saqlab, uni istalgan miqdordagi to‘rtburchaklarga bo‘lishning oddiy usulini toping. Buning asosida to‘rtburchaklar kompozitsiyani yarating.

3-mashg‘ulot.

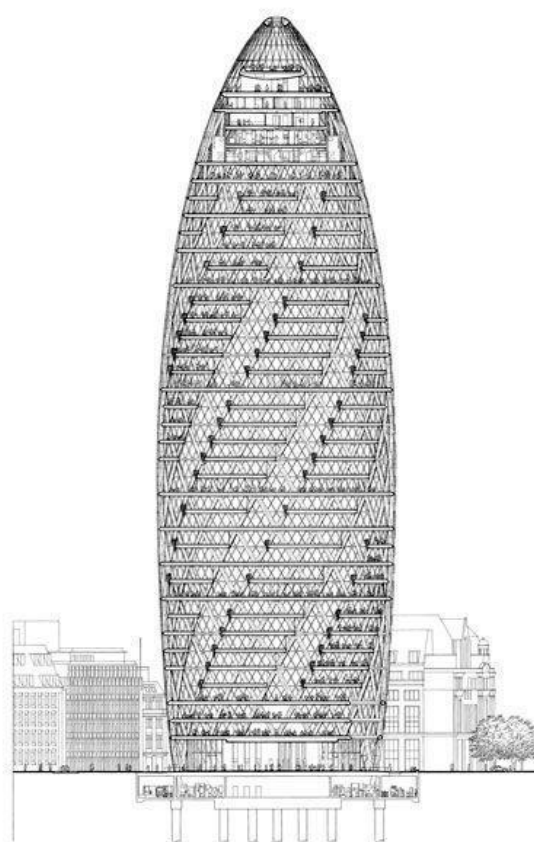
Rasmiy kompozitsiyani yarating. Uni ikkita proporsional sistemada ifodalang. Birinchi kompozitsiyada 1:1 proporsional tizim, ikkinchisida oltin nisbat qo‘llaniladi. Ularni solishtiring va tavsiflang. Muayyan proporsional tizimni tanlab, siz allaqachon asarning xarakterini, uning badiiy tuzilishini aniqlaysiz.

MASSHTAB

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

“*Inson hamma narsaning o'lchovidir*” - bu ibora Delfi ibodatxonasining marmariga o'yib yozilgan. Bu so'zlar o'lchovning markaziy g'oyasini aniq ifodalaydi. Inson yaratgan hamma narsani o'ziga xizmat qilishi uchun qiladi. Shuning uchun ko'plab san'at asarlari bilan faqat kitoblar, jurnallar va boshqa nashrlardagi rasmlar orqali tanishganimizdan so'ng, biz ularni nisbiy ko'rish tajribasidan tom ma'noda hayratga tushamiz. Bu yaratilgan sabablaridan biri asarning ko'lami, ya'ni u bilan tomoshabin o'rtasidagi munosabatdir. Bu rassomni asarning nisbiy o'lchami va uning detallari hamda foydalanilgan rang va faktura bilan ifodalangan asar masshtabini sinchkovlik bilan tanlashi natijasida yuzaga keladi. Bu nafaqat arxitektura balki boshqa san'at asarlariga ham tegishli. Biz, masalan, kulolchilik buyumlarida bunday nisbat qanchalik muhimligini bilamiz. Noto'g'ri tanlangan masshtab inson tasavvuri uchun juda og'ir bo'lib, asarning yaxlitligi, mutanosibligi hamda badiiy ahamiyatini kamaytiradi. Aksincha, kichraytirish ham badiiy obrazning yo'q bo'lib ketishiga olib kelishi mumkin, ya'ni rassom har doim o'z ijodida mukammallikga intiladi. Bu misol masshtabning kompozitsiyani uyg'unlashtirish vositasi sifatidagi ahamiyatini, uning har qanday ishda, xoh u dekorativ, xoh amaliy san'atda bo'lsin eng asosiy rol o'ynashini ko'rsatib beradi.

Cherkin binosi. London.

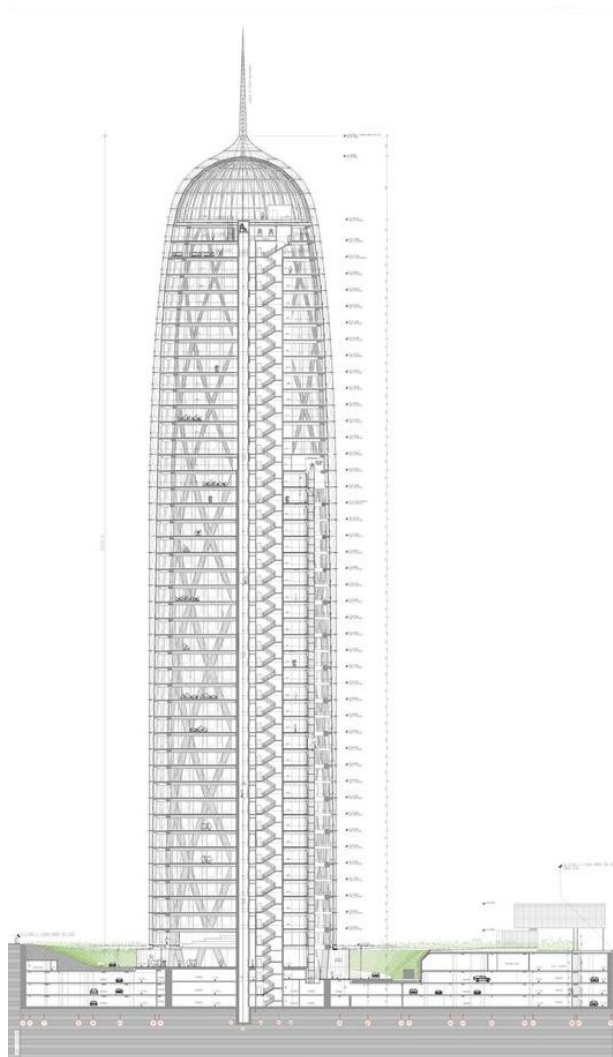
Aksar hollarda inson asar bilan bevosita tanish bo'lgandagina, uning asl hajmini anglab yetgandan keyingina uning estetik qiymatini, muallif fikrining asl mohiyatini va badiiy obraz ahamiyatini anglay boshlaydi.

O'lchov aniqligiga proporsional tizimlardan mohirona foydalanish orqali erishiladi. Shaklni alohida guruhlarga bo'lish orqali ma'lum o'lchovga erishish mumkin. Shunda shakl yanada neytral ahamiyat kasb eta oladi. Aksincha, uning hajmini kattalashtirish yoki kichraytirish, ataylab kiritilgan va qisqartirilgan elementlar bilan yonma-yon qo'yish (ya'ni kontrastlarni qo'llash orqali) yanada

monumental, idrok etilgan shaklni yaratish va unga katta ahamiyat berish mumkin. Masshtab orqali tasvirning zarur ifodaliligi nafaqat shakl bilan ishlash, balki rang va faktura kabi boshqa tasviriy vositalarni ham mohirona qo'llash orqali erishish mumkin. Keling, masshtab rassomga yorqin badiiy tasvirni yaratishga qanday yordam berishini dalillarga asoslanib ko'rsatuvchi misolni ko'rib chiqaylik. Doxadagi Doha towerning ko'p qavatli minorasi nozik tuzishi va balandligi jihatdan Londondagi Cherkin binosi bilan tang ko'rinishi mumkin ammo masshtab jihatdan katta yoki kichik hisoblanadi.

Shunday qilib, asarning ko'lami uning mutlaq hajmi bilan belgilanmaydi. Kichkina asar ham bir qaraganda monumental miqyosda katta bo'lishi mumkin. Aksincha, katta hajmdagi asar ba'zan kichik ko'rinishda qabul qilinadi. Rassom masshtab kabi vositalarni o'zlashtirib, asarning hajmidan qat'i nazar, tomoshabinni hayajonga soladigan turli badiiy obrazlarni yaratishga qodir. Xoh u inshoot bo'lsin xoh u biror-bir shunga o'xshash narsa uning ko'lami u inshoot yoki narsaning inson balandligiga bo'lgan munosabati, uni o'rab turgan yoki uning oldida joylashgan fazoviy tekshikka munosabati hamda butun konstruksyaning umumiy o'lchamlarining uning kichik va optimal o'lchamlari kabi uchta omil belgilab beradi. Shuning uchun katta yoki kichik binoda biz ma'lum bir o'lcham bilan bog'lashga odatlangan elementlarni mutanosib ravishda oshirish yoki kamaytirish orqali masshtab tasirchanligiga erishib bo'lmaydi.

Predmedlarning bir-biriga munosabati va ularni modellashtirish ularning massa hajmi va joyiga qarab o'zgaradi. Bu ba'zi mustasno bo'lgan tarixdagi eng mashhur yodgorliklari masalan, Penza shahridagi Palazzo Pikkolomini, Rimdagi Piza minoralari va h. k lar misol bo'la oladi va bunga o'xshash mubolag'a tafsilotlarni juda nozik modellashtirish bilan keladi

Doha Tower. Doxa. Qatar.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

Bular tuzilmalarning ko'lamini urg'ulaydi. Ammo, juda yirik o'lchamlarda, odam bilan mutanosiblikning qandaydir o'lchovini doimo kiritilishi kerak, masalan, oddiy bino yonidagi kichik eshik, uning katta hajmini ko'rsatadi va uni tasavvur etishga yordam beradi.

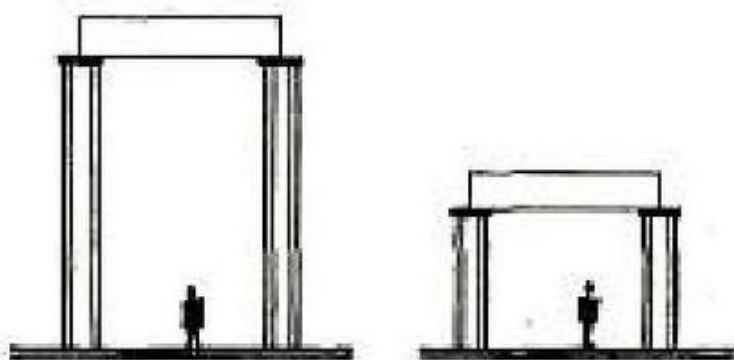
Masshtab kabi murakkab uyg'unlik vositasini yaxshiroq tushunish va o'zlashtirish uchun bir qator mashqlarni bajarib ko'ramiz. Ular katta konsentratsiya va tafsilotlarga e'tiborni talab qiladi. Uslubiy nuqtai nazardan, eskizlaringizda kuzatuv natijalaridan foydalangan ma'qul, chunki u muvaffaqiyatli eksperimentlarni takrorlash imkonini beradi, unga keyingi mumkin bo'lgan yechimni qo'shishingiz mumkin.

1-mashg'ulot.

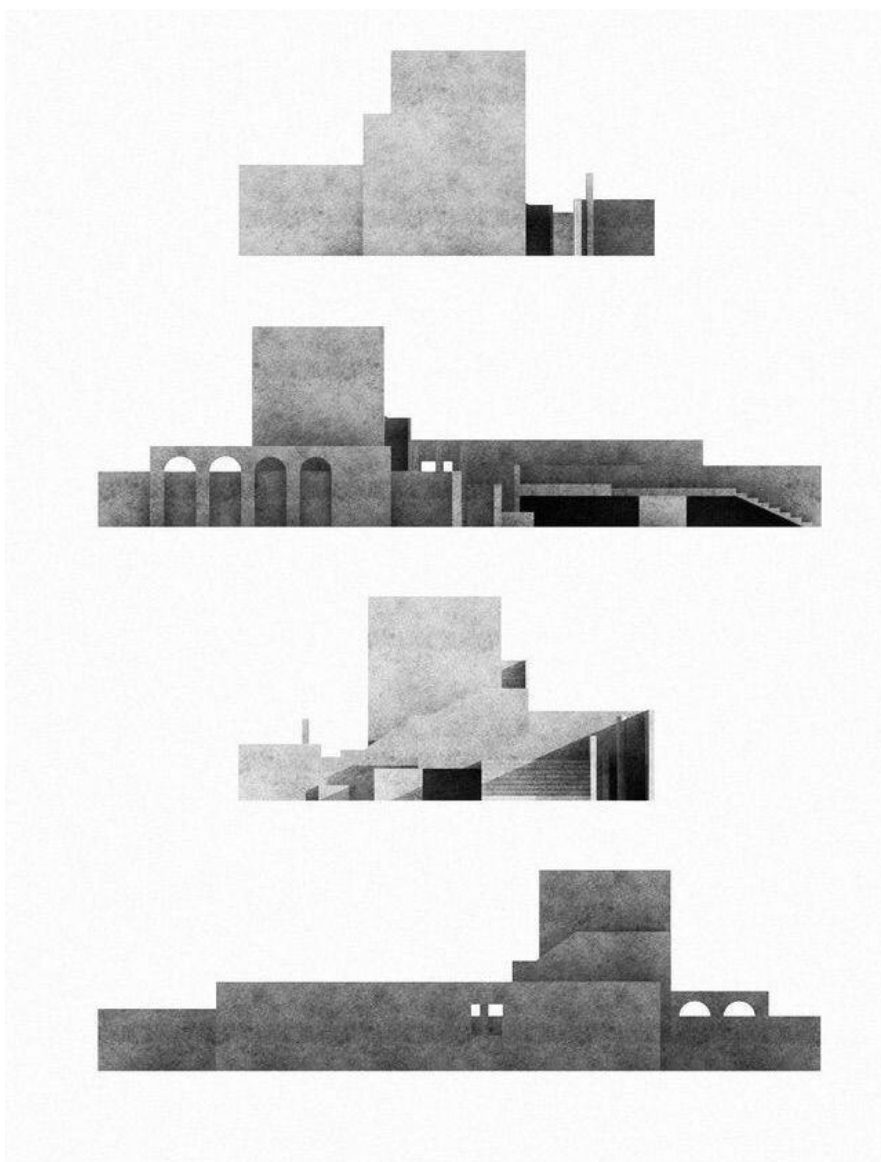
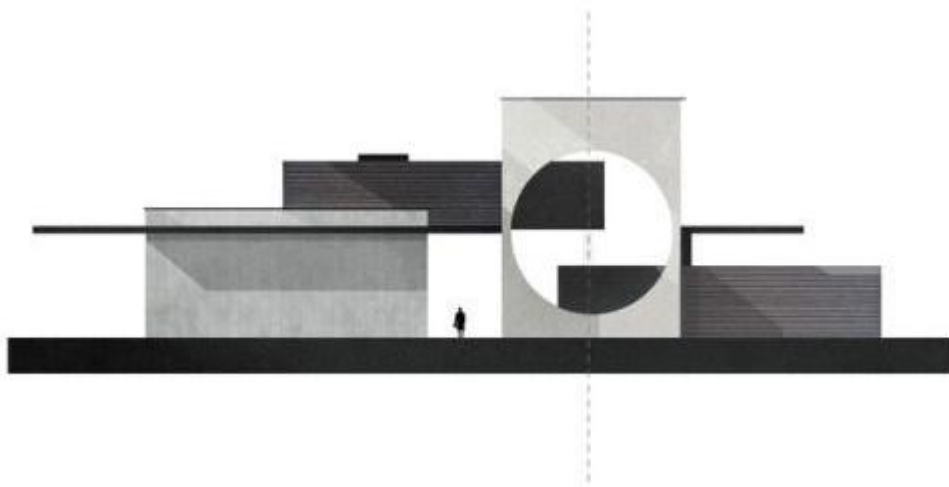
1:10,7 m uzunlikdagi va 3,5 m balandlikdagi devor tasvirini chizing. "aylana" va "kvadrat" shakllardan foydalanib, modulli asosda inson shaklidagi kompozitsiyani yarating. Dekorativ devor gipsli elementlardan tayyorlangan relyef ko'rinishida bo'ladi. 2-3 ta mumkin bo'lgan dizaynga ega bo'lish uchun elementlarning o'lchamlarini o'zingiz tanlang. Urg'u yaratish uchun ikkita o'lchamni bitta kompozitsiyada birlashtira olasiz. Aniqlik uchun siz relef elementlarini oq qog'ozdan yopishtirishingiz mumkin.

2-mashg'ulot.

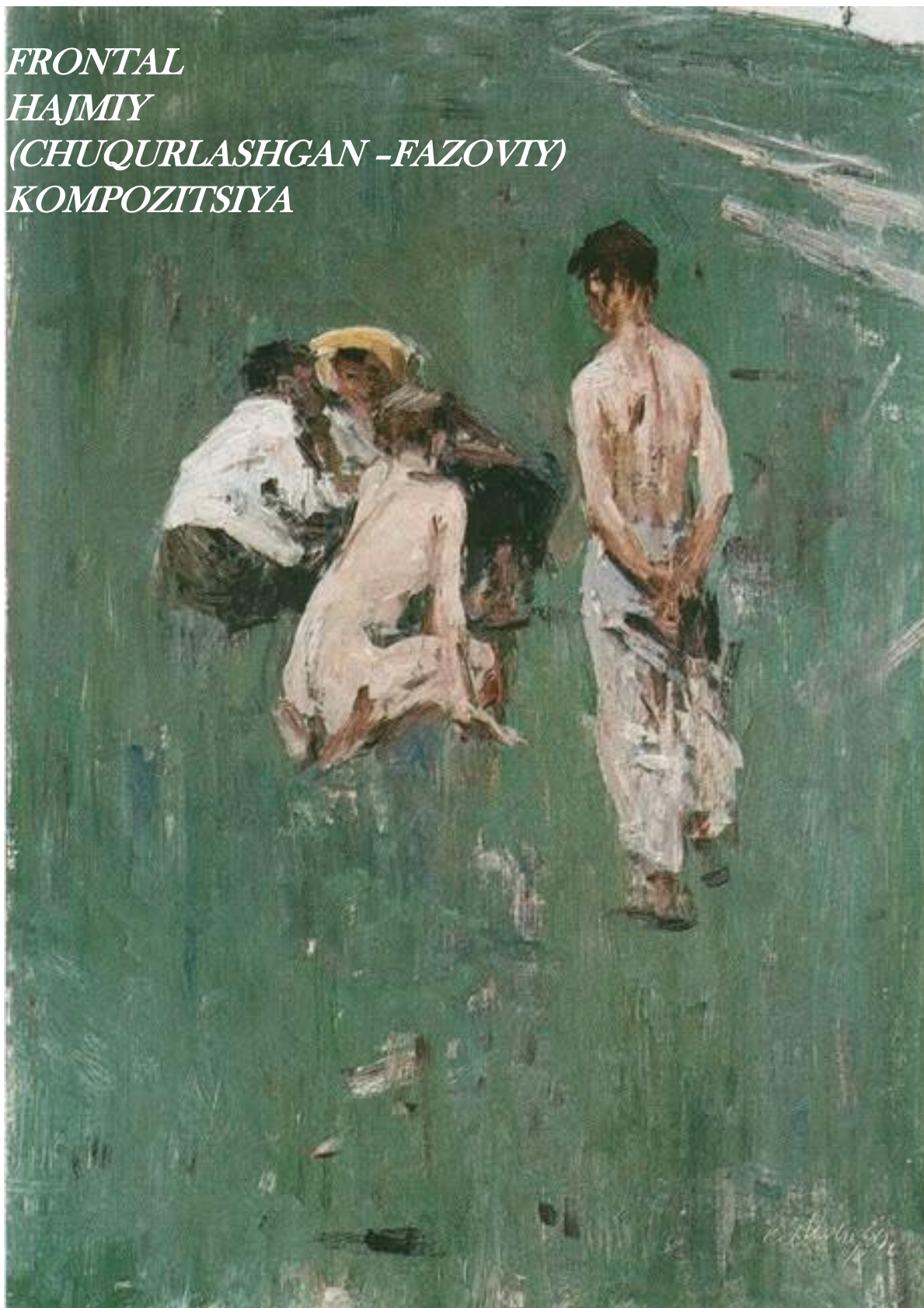
Endi qiyinroq vazifani bajarib ko'ramiz. 7 x 4 m (M 1:10) o'lchamdagi devor bilan modulli asosda monumental kompozitsiyani yarating. Qahramonlik tasvirini ifodalash uchun elementlarning kerakli shakli, rangi va tuzilishini birlashtiring.

Kompozitsiyani uyg'unlashtiruvchi vositalar

*FRONTAL
HAJMIY
(CHUQURLASHGAN -FAZOVY)
KOMPOZITSIYA*

FRONTAL KOMPOZITSIYA

Frontal kompozitsiyalar barcha tekislikdagi kompozitsiyalarni, shuningdek, relyefli kompozitsiyalarni o'z ichiga oladi. Bunday kompozitsiyalar turli texnika hamda ashyolarda bajarilgan ishlarni qamrab oladi. Biz klassik texnikadan foydalangan holda yaratilgan rangtasvir va grafik ishlarni va faqat ilmiy va texnologik taraqqiyotning ma'lum davrida paydo bo'lishi mumkin bo'lgan asarlarni ajrata olamiz. Bularga komputer grafikasi, gologramma va boshqalar kiradi. Frontal kompozitsiya dekorativ va amaliy ishlarda bir xilda qo'llaniladi, bu yerda materialning tarkibi va tuzilmasi ko'pincha kompozitsiyaga yengillik beradi (mato va moybo'yoq - rangtasvir, shisha - vitraj va boshqalar).

Tekis yuzada bo'rtib turadigan, ya'ni relefga ega bo'lgan kompozitsiyalar ham frontal hisoblanadi, albatta. Ular tomoshabinga old tomondan ko'rib qabul qilinadi va lateral ko'rishni talab qilmaydi. Relyefli asarlar yorug'lik va soya orqali ularning shakli va kompozitsion tuzilishini ochish imkonini beradi. Bunday kompozitsiyalar materiallardan foydalanish va fakturalarning o'zaro ta'siri bilan tavsiflanadi. Mikelanjeloning marmar relyeflarini, sharq ustalarining naqshinkor asarlarini, o'zimizdagi tarixiy ob'ektlardagi keramik plitalarni, yog'och o'ymakorligi yordamida yaratilgan gingerbread taxtachalarini va boshqalarni ko'rib chiqaylik.

Frontal kompozitsiyalar ijodkor rassomlar tomonidan ko'pincha mustaqil ish sifatida yaratiladi. Bu atrof-muhitning ta'sirini, ishning ko'lamini, uslubini yoki fazoviy tuzilishini hisobga olish zaruratini yo'q qiladi. Asarning mustaqilligi ramkalar, hoshiyalar, chiziqlar va asarni fazodan ajratish va kompozitsiyani o'rab olish muammosini hal qiluvchi boshqa kompozitsion texnikalar bilan tavsiflanadi. U faqat o'z ichida rivojlanadi. Ramka uning orqasida o'ziga xos bo'shliqni yaratadi va mos yozuvlar nuqtasini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, "ramkadagi" frontal kompozitsiya ham ichki, ham tashqi dizayndagi chuqur fazoviy kompozitsiyaning elementiga aylanishi mumkin. U o'zining shakli, plastikasi, rangi, tuzilishi va tarkibi bilan nafaqat kompozitsion tuzilishga muammosiz qo'shilibgina qolmay, balki uni rivojlantiradi va hatto uning markaziga aylanadi.

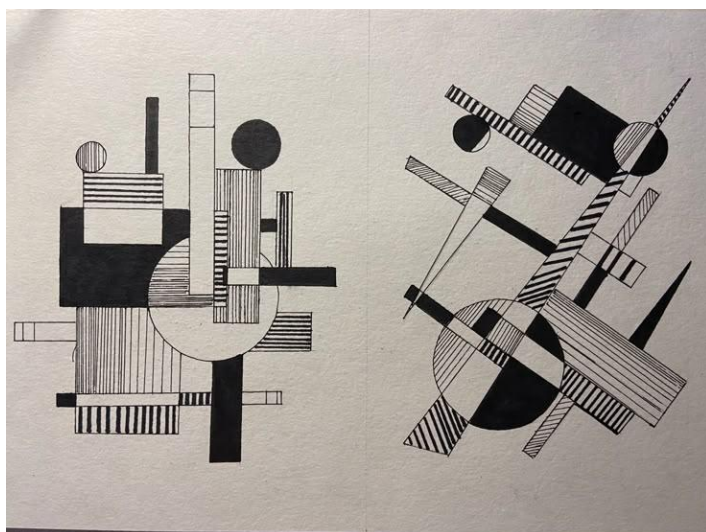
Kompozitsiya qonunlari va uyg'unlashtirish vositalari har qanday turdagi kompozitsiyada harakat qilganligi sababli, ularni tushunganingizdan so'ng, siz ular bilan erkin harakat qilishingiz, frontal, hajmli yoki chuqur fazoviy kompozitsiyani yaratishingiz mumkin bo'ladi.

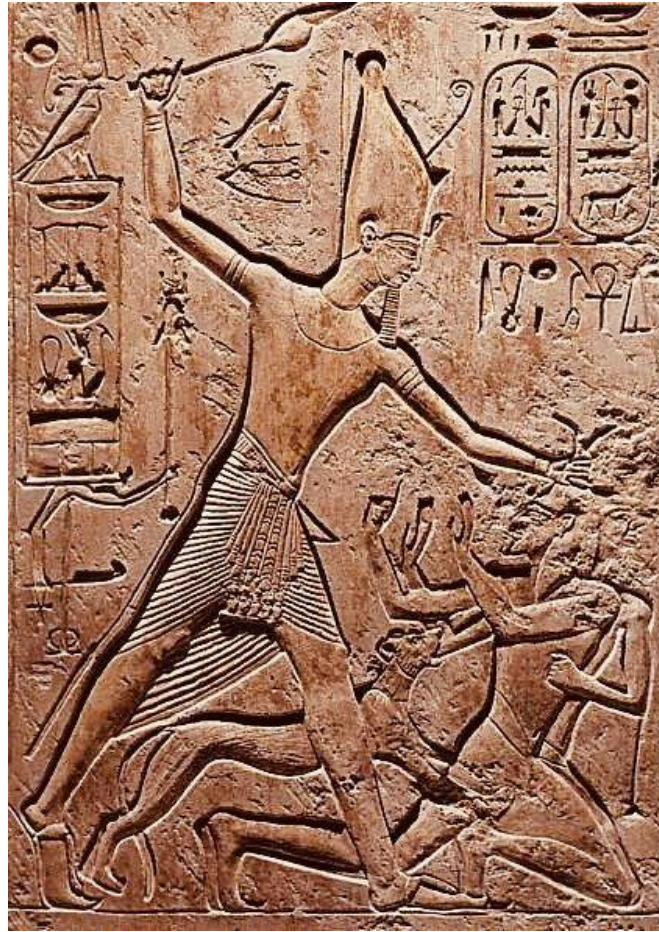
Kompozitsiya turlari

Ko'pgina rassomlar uyg'unlik qonunlarini anglagan holda jahon san'ati durdonalarini tahlil qildilar. Diqqat qiling, B.V. Ioganson Velaskesning asari haqida mina yozgan edi.

Frontal kompozitsiya.

Kompozitsiya turlari

Keling endi, Velaskesning “Bredaning taslim bo‘lishi” nomli ajoyib kompozitsiyasini tahlil qilishga harakat qilaylik. Fazoviy jihatdan kompozitsiya bir nechta tekisliklardan va uzoqdan qurilgan. “Bredaning taslim bo‘lishi” - bu massalarning g‘ayrioddiy aniq taqsimlanishi, shuningdek, qorong‘u va yorug‘lik joylari tufayli eng aniq tushiniladigan kompozitsiyalardan biri.

Yorug‘lik va qorong‘ulikning kontrasti kompozitsion texnikalardan biridir. Mana, oldingi o‘rinda, orqasini yerga qo‘ygancha turgan, o‘ng qo‘lida pike tutgan jangchi. Velaskes uni aniq va ko‘zga ko‘rinarli tarzda tomoshabinga taqdim etish uchun foydalanadigan elementlar va detallarga diqqat qiling.

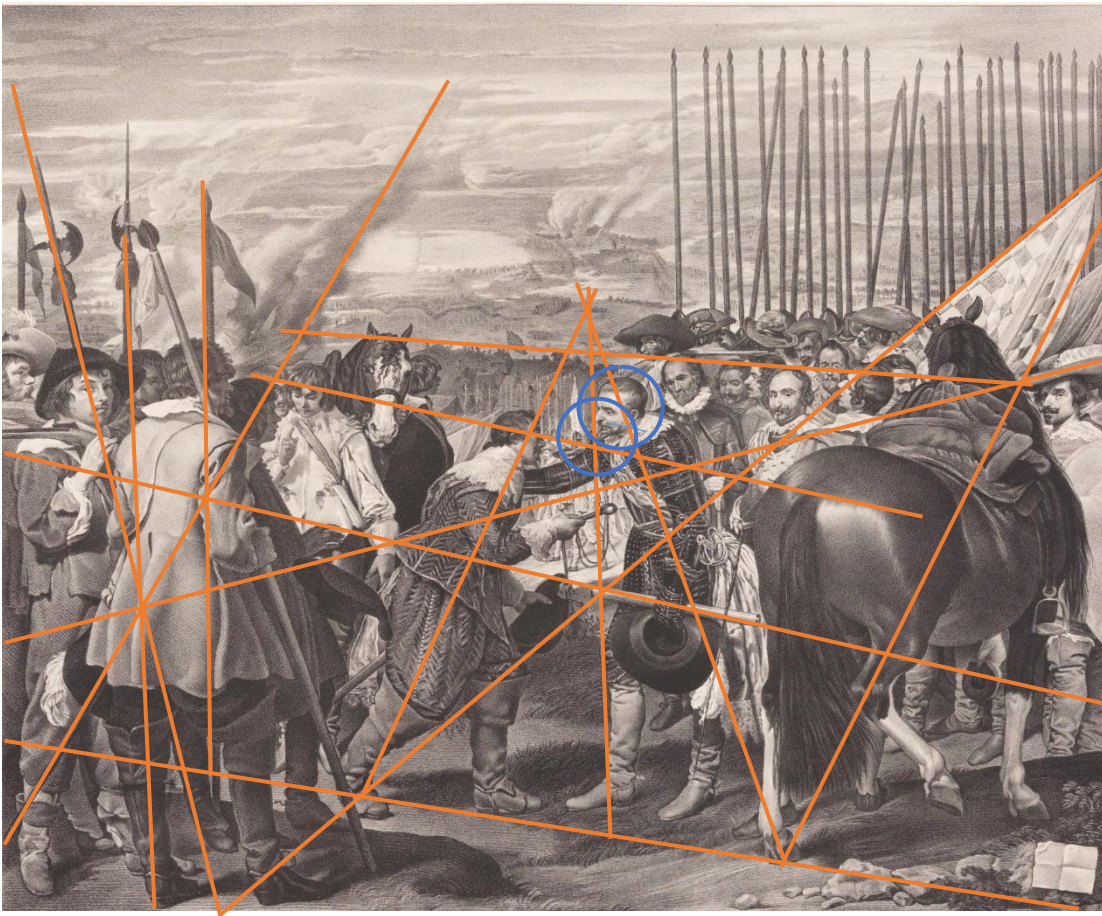

D. Velaskes. “Bredoning taslim bo‘lishi”.

Endi, yetarli miqdordagi qorong‘ulik bilan tasvirlangan yengil kaftanning katta massasi qanday paydo bo‘lishini kuzatamiz. Chap tomonda, uning yonida turgan odamning soyasi pastki chapda, yungli shlyapaning silueti; pastda, qalin shim va etik; o‘ng tomonda, kaftanning o‘z soyasi; yuqorida, qalin sochlarning silueti. Ustalik bilan bajarilgan soch silueti pikening o‘qilari bilan kesishadi, boshqa bir pike silueti bilan birlashadi va oq yoqaga qaraganda yanada jonli bo‘ladi.

Kompozitsiya turlari

Hamma joyda qarama-qarshiliklar mavjud. Jangchining yuzini iloji boricha aniqroq tomoshabinga ko'rsatish uchun, Velaskes bosh qahramonning orqasida turganlarni shakllarni soyaga qoldiradi. Shlyapa va sochlarning kvadrat, qorong'ı ramkasi bosh qahramonning sochlari siluetidagi qahramonlarnikidan butunlay farq qiladi. Ularning tepasida pike va halberdlarning qorong'u silueta; ular burchak va burilishlarda tasvirlangan, ular siluetaarning takrorlanishiga to'sqinlik qiladi, kompozitsiyani boyitadi.

Asarning kompozitsion qurilish sxemasi.

Jangchining qiyofasi siluetda aniq tasvirlangan: boshi oldingi planga nisbatan pastga tushirilgan va profilga o'girilib, profilda yaqqol ajralib turadi, yuzning pastki yarmi ofitserning engil kaftidan aniq ajralib turadi.

Endi rassomning eng mohirona kashfiyotlaridan birini eslatib o'tish joiz: orqa fonda jangchining kaftidagi yorug' dog'lar va yelkasida otning boshi ko'rinib turadi. Kompozitsiyada bunday kashfiyotlar juda ko'p, ammo bu eng muhimlaridan biridir. Bir daqiqaga bu ikkita yorqin nuqtani yopishga harakat qiling, ular yo'qligini tasavvur qiling va siz kompozitsiyaning qanchalik

Qashshoqlashib qolganini, asarning birinchi va oxirgi tekisliklari qanday qilib bir-biriga juda yaqinkelib qolganini ko'rasiz. Kaftanning juda aniq o'lchamdagi yorug'lik joyi rasmning chap qismidagi oldingi fonni fondan ajratib turadigan eng zarur kontrastli qismidir. Otning boshidagi yorug'lik joyi yana o'ng tomonda otning boshi orqasida turgan profil shaklini ta'kidlash uchun kerak. Bu rasm oldingi rasmning holati va profilini aks ettirib, rasmning chap tomonidagi figuralar guruhini ritmik tarzda yakunlaydi.

Endi asarning markaziga e'tibor qaratamiz. Chap qism bir-biriga qarama-qarshi joylashgan bir-biriga yaqin joylashgan, tik figuralardan iborat bo'lsa, markaz uzoq fonda ikki yarim egilgan figuradan iborat.

Ushbu rasmni ko'zdan kechira boshlar ekansiz, uning dahosi, mutlaq mukammalligi va tuzilishining yaxlitligidan tobora hayratlanasiz. Shunday qilib, keling, ikkita markaziy qahramonni tahlil qilaylik. Keling, qal'a kalitlarini taqdim etayotgan odamning suratidan boshlaylik. Uning boshining shahar panoramasidagi silueti katta oq yoqali qilib tasvirlangan; o'ng qo'lining silueti ortiqcha oro bermay kalit ham ajoyib tarzda tanlangan. Tikilgan askarlarning oddiy kiyimlari bilan farq qiladi. Birinchi shaklning bo'ysinuvchan tana tuzilishi, g'olibning rahm-shafqatiga taslim bo'lish zarurligini anglatadi. Kalitlarni qabul qiluvchi ikkinchi figura o'zining tasviriy o'lchamlari bilan ajralib turadi. O'ng qo'lining qorong'u silueti landshaftning engil fonida tasvirlangan, oq fonda esa yuz ko'proq xiralashgan; u engil yoqa bilan o'rnatilgan sochlarning qorong'i yamog'i bilan o'ralgan. Kostyumni diagonal ravishda ko'rsatuvchi sharf juda ajoyib topilma bo'lib, otning chap orqa oyog'ini ko'rsatish imkonini beradi. Kompozitsiyadagi eng jasoratli qaror - bu kompozitsiyaning oltidan bir qismini egallagan va oyoqlari, boshi, quloqlari va krupining xilma-xilligi bilan butun inson massasiga nisbatan kerakli kontrastni kiritadigan ot siluetining kiritilishidir. Ot silueti o'ziga mos keladigan fonni talab qilardi va o'z ishining ustasi bo'lgan Velaskes asarga bayroqlarni kiritdi; Bu yangi element sifatida otning silueti va zobitlar boshini aniq ko'rsatish uchun katta yordam berish kerak edi. Har bir boshni, har bir elementni yangidan tahlil qilib, rassom har doim xilma-xillikda bir xil uyg'unlik qoidalariga amal qilishiga ishonch hosil qilish mumkin, ularni bir-biri bilan solishtirishga, xarakterdagi asosiy narsani ochishga yordam beradi. Bu kompozitsiyani yanada qiziqarli va hayratlanarli bo'lishiga yordam berdan elementlar: bular bayroqlar va uzun nayzalardir. Garchi, ular yordamchi vositalar hisoblansada kompozitsiya uchun muhim elementlardir.

Velaskesning "Bredaning taslim bo'lishi" kompozitsiyasi tahlilini xulosa qilish uchun shuni aytish kerakki, muallif o'z mavzusini ifodalash uchun rasmda ishtirok etgan elementlardan juda yaxshi foydalangan".

Kompozitsiya turlari

Quyidagi mashqlarni bajarish uchun sizga shaffof iz qog‘ozi, rangli markerlar va sharikli ruchkalar kerak bo‘ladi. Reproduksiyalarni tanlang. Vazifalarni bajarishdan oldin, taqdim etilgan ishlarni diqqat bilan ko‘rib chiqing. Shakllar va ob‘ektlarni qurish uchun o‘qlarni toping. Keyin o‘lchagichni oling va uni o‘qlardan biriga qo‘yib, parallellikni saqlab, tasvir bo‘ylab harakatlantiring. Siz muqarrar ravishda asosiyga bo‘ysunadigan ko‘rinmaydigan ko‘rinadigan o‘qlarni topasiz. Kuzatuv qog‘ozidan foydalanib, ularning barchasini bir xil rangda chizishga harakat qiling. Tahlil qilishda davom eting. Keyin o‘qlarni boshqa burchakdan aniqlashga harakat qiling. Ularni boshqa rangda ajratib ko‘rsatish. Ushbu jarayonni kerak bo‘lganda ko‘p marotaba takrorlang. Siz mashqni ma‘lum bir naqshni kashf qilishingiz kerak bo‘lgan panjaralar bilan yakunlaysiz.

Rafael Santi. “Afina akademiyasi”.

HAJMIY KOMPOZITSIYA

Hajmiy kompozitsiyaga uch o'lchovli kenglik, uzunlik va balandlik, ya'ni umumiy hajmi tasvirlovchi va badiiy muammolarni hal qiluvchi parametrlarga ega bo'lgan san't asarlari kiradi. Bularga haykaltaroshlik, kichik haykaltaroshlik, kichik me'moriy asarlar, dekorativ-amaliy san'at asarlar, turli narsa-buyumlar, masalan, idish-tovoq, stol-stul, maishiy texnika buyumlari, kiyim-kechaklar, bir so'z bilan aytganda, dizaynni qamrab oluvchi barcha narsalar kiradi. Hatto ushbu oddiy ro'yxat ham volumetrik kompozitsiyaning hayotimizda mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan keng ko'lamlilovalarni taklif qiladi, inson hayotini qo'llab-quvvatlaydigan funksional ob'ektlarni yaratadi. Shu sababli, hajm avvalo bezak ob'ekti sifatida inson e'tiborini jalb qilgan deb aytish mumkin.

Bernini. "David" haykali

"Jaloliddin Manguberdi" haykali. Urganch

Qulay shaklni izlashga bo'lgan asarlarga go'zal ifodviylik berish usullarini izlash bilan mustahkamlandi. Ijodkor hajmli shakl bilan ishlaganda, ma'lum bir badiiy tasvirni yaratishga yordam beradigan aniq vizual vositalar sifatida rang va fakturani qo'shishni unutmaydi. Hozirgacha yetib kelgan uch o'lchovli kompozitsiyaning durdona namunalari, hatto yuzlab yillar o'tib ham, kundalik ob'ektlarning aniq o'ychanligi va shaklning badiiy mukammalligi, rang hamda fakturalarning ifodaviyligi, uyg'unligi bilan bizni hayratda qoldiradi.

Asrlar mobaynida uch o'lchovli kompozitsiya, badiiy va haykaltaroshlik tamoyillari o'zgardi, ma'lum uslublarga yo'l ochib berildi, yangi materiallar va ishlab chiqarish usullari yangilandi, ammo uyg'unlik va go'zallik qonunlari o'zgarimasdan qoldi. Rassomlar yuksak natijalarga erishgan, uyg'unlik elementlari qo'llangan asar namunalari bugungi kungacha saqlanib qolgan.

Uch o'lchovli kompozitsiyalarni ikki guruhga bo'lish mumkin: simmetrik va assimetrik. Eng keng tarqalgan vertikal o'qqa ega simmetrik uch o'lchovli kompozitsiyalardir. Ularning barcha to'rt yoki undan ortiq tomonlari nisbati bir xil bo'ladi. Bunday simmetrik hajm odatda o'z atrofida ko'proq bo'shliqni hosil qiladi, chunki u har tomondan teng ravishda idrok etilishiga yo'naltirilgan. Simmetrik kompozitsiyalarning tipik misollari qatoriga yo'l belgilari, marshrut yoki yo'l ko'rsatkichlari, o'tgan asrlardagi shahar chiroqlari, landshaft arxitekturasi namunalari va boshqalar kiradi. Ammo undan ham kichikroq narsalarni simmetrik hajmli kompozitsiyalar deb tasniflash mumkin. Masalan, kulol charxida yasalgan lagan. Uning shakli, ishlab chiqarish texnologiyasining o'ziga xos bo'lgan vertikal o'qi bilan har qanday burchakdan bir xil plastik talqin qilish imkoniyatini beradi. Biroq, bunday kompozitsiyaning silueti maqsadlariga qarab turli xil o'zgarishlarga ega bo'lishi mumkin. Hajmli kompozitsiyalarning simmetriyasi unga mos ob'ektlarni yaratish uchun juda muhim bo'lgan muvozanatni, shuningdek, harakatlantiruvchi makonda hajmni tasvirlash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan statiklikni ta'minlaydi.

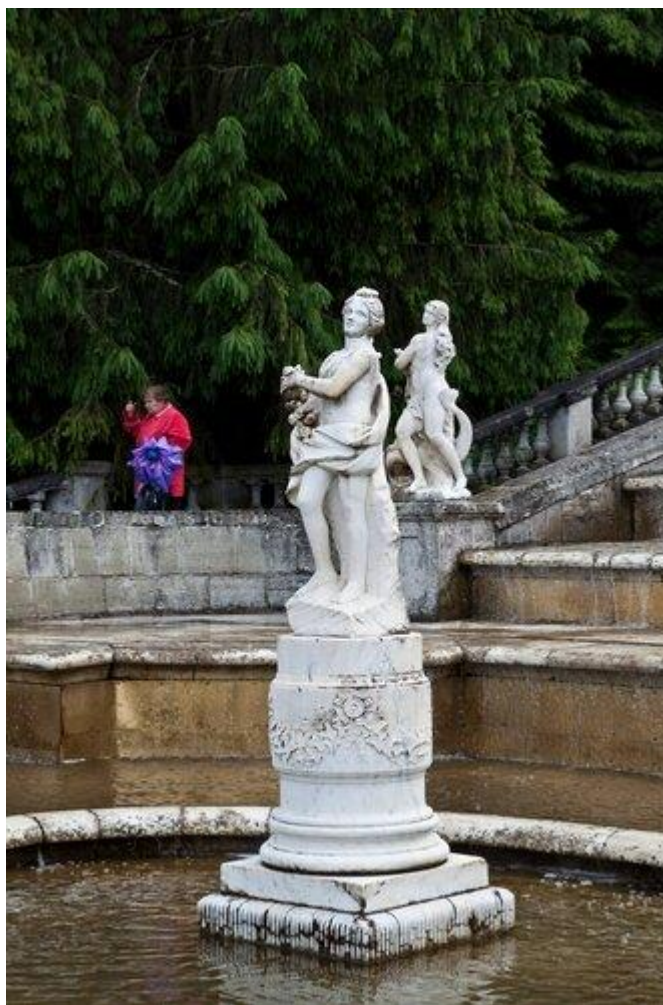
Nosimmetrik hajmiy kompozitsiya noanaviy plastik masalalarni va murakkab massa harakatlarini hal qilish uchun keng imkoniyatlarni taqdim etadi. Haykaltaroshlikda, ayniqsa, inson qiyofasi tasviriga nazar tashlasak, mualliflar asarning kompozitsion yechimini turlicha qarashlarni hisobga olgan holda turlicha bajarganligini ko'ramiz. Rassomlar ko'p hollarda asarning orqa fonlarini umumlashtirib, yengil va asar markaziga yani asosiy qahramonlarga bo'ysundirib ulaga ajoyib plastik yechimlar bergan holda tomoshabinga havola etadilar. Shunday qilib, assimetrik hajmli kompozitsiya orqali, rassom yaratgan badiiy obrazni tushunish va uning atrofida harakatlanish orqaligina ifodalangan asar mavzusini kuzatish mumkin. Asimetriya tasvirni yanada ixcham ifodalash imkonini beradi, uning barcha ko'p qirraliligi va xilma-xilligini tomoshabinga yetkazadi.

Kompozitsiya turlari

Bu aniq assimetrik hajmli kompozitsiya bo‘lib, unga bo‘ysunish yoki ishlab chiqish, mos keladigan bo‘shliqqa kiritish yoki makonni unga bo‘ysundirish osonroq.

Atrofdagi makon uch o‘lchovli kompozitsiyani idrok etishga faol ta'sir qiladi. Bu ishni sub'ektiv va ko‘pincha vaqtinchalik baholashda ifodalanadi. Oddiy marmardan ishlangan xiyobondagi haykallar bunga yaqqol misoldir. Fasllarning o‘zgarishi bilan bog‘liq o‘zgaruvchan ranglar palitrasi

va fakturasi uch o‘lchovli kompozitsiyaning idrok etilgan afzalliklarida sezilarli farqlarni yaratadi. Ba'zan biz uning atrofida yalang‘och, qor bilan qoplangan daraxt tanasini ko‘ramiz, bu paytda ular nam, deyarli qora rangga aylanadi. Ba'zan uni yashil barglar o‘rab oladi, ba'zan esa kuzning oltin ranglari, ba'zan, to‘satdan, yorqin nur va soyani aks ettiruvchi quyosh nurlarining porlashi paydo bo‘ladi. Ba‘zilar bu haykalni xuddi qorning fonida kulrang marmardan o‘yilgandek ko‘rishadilar; boshqalari, tabiiy maysalar fonida sof oq kabi ko‘rinadi. Yaratilgan tasvir va atrofdagi makonning ta'siri tufayli hatto hajmning shakli ham boshqacha idrok etilishi mumkin. Shuning uchun aniq kompozitsion muammolarni hal qilishda hajmning atrof-muhit bilan o‘zaro ta'siri, uning shakli, rangi, tuzilishi, yorug‘ligi va boshqalarni hisobga olish kerak.

“Venera” janrli haykaltaroshlik. Sankt- Peterburg

Hajmli kompozitsiyaning afzalliklarini aniqlashda muhim rol o‘ynaydigan yana bir jihat bor: bu hajmni uning atrofidagi makonga moslashtirish muammosi. Hajmning vazni, ahamiyati va ma'nosi bor. Bu frontal kompozitsiyadan ko‘ra haqiqiyroq va aniqroq. Uni qo‘yish, osib qo‘yish yoki yotqizish mumkin. Shuning uchun, masalan, hajm va tekislik o‘rtasidagi qarama-qarshilik va optimal yechimlarni topish uchun holat rassom tomonidan diqqat bilan ko‘rib chiqilishi kerak.

Tasviriy san'at asarlari o'z atrofidan, birinchi navbatda, ramka orqali ajratilgan bo'lsa, shu orqali o'sha muhitning ta'sirini cheklab qo'yadi. Uch o'lchovli kompozitsiyalar muqarrar ravishda boshqacha yondashuvni, o'zgacha tafakkurni, tevarak-atrofdagi dunyo bilan hamohanglikni o'z ichiga oluvchi fikrlashni talab qiladi. Poydevor ko'pincha uch o'lchamli asarlar uchun ramka bo'lib xizmat qiladi. Bu o'z printsiplari bo'yicha tuzilgan mustaqil hajmli kompozitsiyani atrofdagi makondan ajratishga yordam beradigan chegara bo'lib xizmat qiladi. Keling, bir nechta mumkin bo'lgan variantlarni ko'rib chiqaylik. Tekislik hajmni paydo qiladi. Undan paydo bo'ladigan g'oya asar mavzusida ko'rinishi kereak. Bunday holda, hajmning plastik mavzusi ustunlik qiladi. U tekislikga o'tishi mumkin va shu bilan uni bo'ysundiradi. Ammo hajmni va uning plastik mavzusini qo'llab-quvvatlashga qodir bo'lgan kerakli miqdordagi tekislikni har safar yechimga qarab yangidan izlash kerak bo'ladi. Uch o'lchovli kompozitsiyadagi poydevor turli xil rollarni bajarishi mumkin: u asar dizaynini davom ettirishi mumkin, unga yanada katta urg'u qaratishi, hajm va tekislik o'rtasida ko'prik bo'lib xizmat qilishi va yer g'oyasini ifodalashi, uni rivojlantirishi va uni hajmga olib borishi mumkin. Yana boshqa variantlar ham mavjud, masalan: suvdagi hajm yoki havodagi hajm. Ushbu kompozitsion qarama-qarshiliklarni hal qilish shakl, uning plastik yechimi, rang xususiyatlari, fakturasi va yorug'ligi ustida ishlash orqali erishilishi mumkin.

Uch o'lchovli kompozitsiyada rang bilan ishlash tekis sirt ustida ishlashdan sezilarli darajada farq qiladi. Bu erda rangning nafaqat tomoshabinga jismoniy va psixologik ta'sirini, balki rangning ovoz balandligida qanday ishlashini ham hisobga olish juda muhimdir. Biz oldindan bilamizki, ranglar ko'zga ko'ringan yoki uzoqlashuvchi, og'ir yoki yengil bo'lishi mumkin - bularning barchasi uch o'lchamli kompozitsiyada ishlashda hisobga olinishi kerak. Aks holda, quyidagilar sodir bo'lishi mumkin: siz plastik ravishda hajmni bo'rttirib ishlab chiqdingiz, lekin uni qora yoki sovuq rangga bo'yash orqali juda visual ravishda engil yoki issiq rangga bo'yash orqali og'ir hajmni ko'rsatishingiz mumkin. Yoki aksincha asar tushkin, salbiy hissoyot hosil qilishi mumkin. Chunki, siz asarga mos bo'lmagan rang tanlaganingizdir. Qorong'i va sovuq hajm bilan solishtirganda, bunday aksent, agar xohlasangiz ham, boy fakturali shaklni ham qadrsizlantiradi. Shuning uchun rangni badiiy ifodalash vositasi sifatida ishlatganda, uning xususiyatlarini hisobga olish va fakurani tasavvur etishning yaxlitligini saqlash juda muhimdir.

Uch o'lchovli kompozitsiyalarning ko'pida rang juda kam ishlatiladi yoki umuman ishlatilmaydi. Bu yerda badiiy obrazni ifodalash vositasi sifatida faktura ustunlik qiladi.

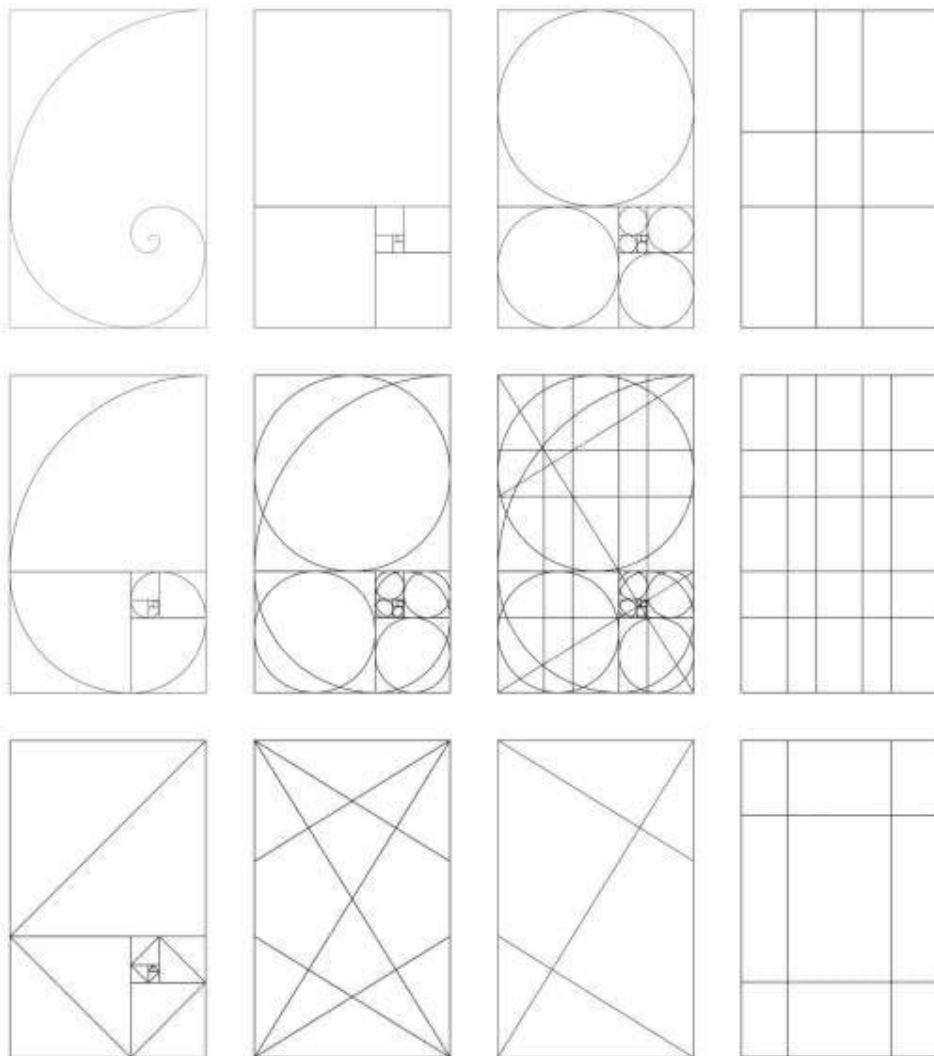
Shaklning mavjud bo'lishi va hajmi yaratilishining o'zi fakturani talab qiladi. Material – (yog'och, metall, tosh, sopol yoki boshqa narsa bo'lishi mumkin) - shaklni talqin qilishda o'z izini qoldirishi, o'zining plastikligiga mos kelishi va tayyorlash usulini ochib berishi kerak. Bularning barchasi materialning tarkib-tuzilishini ko'rsatish uchun kerak. S.Konenkovning haykallarini eslaylik. U marmar, metall va yog'ochda yaratgan tasvirlarni solishtiring. Qanday katta farq! Har bir faktura va ishlov berish usuli rassomga ma'lum bir tasvirni ochishga qanday yordam berdi! Diqqat qilaylik, san'at asarlari, durdona asarlar doimo faktura va rang tuzilmasining plastik shaklga yaqqol mos kelishi bilan ajralib turadi. Faktura va rangni bir vaqtda ishlatish har bir vositaning asosiy rolini diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladi. Asarning badiiy qiyofasini to'liq ifoda etadigan va plastik yechimni eng samarali ochib bera oladigan narsaga ustunlik berish kerak. Bir necha xil fakturalarni birlashtirganda, siz eng ifodalisini tanlab, xuddi shunday qilishingiz kerak. Biroq, juda ko'p turli xil materiallardan, ayniqsa teng miqdorda va bir xil sifatlarda foydalanish har qanday san'at asarida juda muhim bo'lgan ifodalilik, intriga va kontrastning yo'qolishiga olib keladi. Fakturalarning go'zalligini qadrlash nafaqat san'at durdonalari makoni bo'lgan muzeylarda balki atrofimizdagi dunyoda ham ko'rib his qila olishimiz juda muhimdir. Masalan: yog'och uyning kumushsimon ranglari, toshlarnin rangi, g'adir-budir fakturasi, ipak gazlamalarning nafis tovlanishi yoki bo'lmasa zilol buloq suvinig quyosh nuridan jimir-jimir yarqirashi kabi insonda zavq va hayajon uyg'otuvchi oniy jaroyonlar misol bo'ladi. Bunday vaziyatlar ijodkor uchun ayni ilhom manbai hisoblanadi.

Materiallar bilan ishlashda ichki intuitsiyani rivojlantirishning ikki yo'li mavjud. Birinchisi, san'at asarlarini o'rganishga asoslanganlik bo'lsa, ikkinchisi - materialda to'g'ridan-to'g'ri uch o'lchovli kompozitsiyalarni yaratish. Faqat ularni aniq o'lchamda yaratish orqali siz ishingiz muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz chiqqanligini aniqlashingiz mumkin. Keng miqyosli modellashtirish, ya'ni kichraytirilgan shaklda kompozitsiyalar yaratish, garchi shakl ustida ishlashda bu ijodiy fikrlashning ajralmas usuli hisoblansada, faktur va ranglarning to'g'ri qo'llanilishini to'liq tekshirishga imkon bermaydi.

Endi biz eng muhim ifoda vositasi - shaklga o'tishimiz mumkin. Shakl uch o'lchovli kompozitsiyada hamma narsani belgilaydigan vositadir. Petno (dog')dan farqli o'laroq, uch o'lchamli shaklning ta'siri ancha kuchliroq va aniqroqdir, chunki bunda uning massasi ham juda katta rol o'ynaydi. Petno(dog') haqida gap keyganda yuqorida muhokama qilingan barcha psixofizik va hissiy ta'sirlar o'z kuchida qoladi, ammo ular massaga ko'chganda kuchayadi.

Kompozitsiya turlari

Shunday qilib, kvadrat kubdan kamroq ahamiyatga ega. Pastga qaragan holatda joylashgan uchburchak beqaror, lekin uning beqarorligi bir xil holatda joylashgan piramidaga qaraganda ancha kamroq seziladi. Va agar piramidaning hajmi odamning o'lchamidan bir necha baravar katta bo'lsa, unda beqarorlik hissi shunchalik aniq bo'ladi, u bu shaklni xotirjam idrok etishning mumkin bo'lgan darajasidan oshib keta boshlaydi. Aniq noqulaylik holati yaratish kerak bo'ladi. Shuning uchun hajmli kompozitsiyaning hajmini, uning shaxsga va makonga munosabatini, ya'ni ish ko'lamini to'g'ri aniqlash juda muhimdir. Proportsionallikka proportsionallik, shakl yaxlitligini saqlagan holda katta hajmni sindirish, shaxs va hajm o'rtasidagi keskinlikni kamaytiradigan mayda detallarni kiritish orqali erishish mumkin.

Kompozitsion sxema ko'rishlari.

Aksincha, eng kichik hajmdagi biror-bir mavzuni umumlashtirish va kengaytirish bilan uning hajmini zamonaviy odamlar uchun eng qulay o'lgamlarga yaqinlashtirish mumkin. Gap shundaki, odamlar uchun eng katta qulaylik yaratadigan o'lgamlarga bo'lgan munosabat o'zgarmoqda. Agar ma'lum uslublar, davrlar yoki g'oyalarga taalluqli ulkan, hajmli kompozitsiyalar inson omilini quyi darajaga tushirgan bo'lsa, hozirgi paytda esa inson omili ustuvorlik kasb etmoqda. Turli tipdagi bino, uy jihozlari, kiyim-kechaklar, maishiy texnika buyumlari va boshqalarning o'lgamiga zamonaviy va liberal yondashuv paydo bo'ldi. Masshtab uch o'lgamli kompozitsiyalar yaratishda asosiy masalalardan biri hisoblanadi. Biroq, hajm va shaklini tasavvur etishga nafaqat masshtab, balki ushbu o'lgamlar orasidagi, shu bilan birga, tafsilotlar va umumiy hajm o'rtasidagi munosabatlar, ya'ni nisbatlar katta ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, hajm va u joylashgan makon va zamon o'rtasidagi munosabatlar, boshqacha aytganda, nisbatlar tuzilmasi - hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Uch o'lgamli kompozitsiyada, boshqa har qanday kompozitsiyada bo'lgani kabi, yuqorida biz ta'kidlagan qonunlar va qonuniyatlar amal qiladi va uyg'un kompozitsiyani yaratish uchun bir xil vositalardan foydalaniladi. Xullas, har qanday kompozitsiyaning mavjud bo'lishi uchun zaruriy shart bo'lgan muvozanat qonuni alohida ahamiyatga ega. Buning sababi shundaki, hajmiy kompozitsiya butun hajmdagi yoki alohida qismlardagi nomutanosibliklarni yanada sezilarli va aniq ifodalaydi. Katta massali shaklni 360 darajada ko'rish zarurati tufayli har tomonlama muvozanatga erishish kerak bo'ladi. Buning uchun turli xil usullar mavjud. Masalan, hajmning ma'lum bir qismini og'irlashtirish uchun siz uning shaklini o'zgartirishingiz, unga yangidan ishlov berishingiz, og'irroq qismida harakatni faol ravishda rivojlantirishingiz, qo'pol fakturalarni qo'llab uni qayta ishlashingiz, og'irroq his qilinadigan materialdan yoki to'qroq ranglardan foydalanishingiz mumkin. Ayrim qismlarda chuqur soyalar yaratish yoki umumiy hajmning qarama-qarshi tomonlarini yengillashtirish ham mumkin. Balansga ega hajmli kompozitsiyani yaratishda kompozitsion birliklar juda muhim ahamiyatga ega. Ular plastik mavzu, shakl, rang, faktura, badiiy tasvirning yaxlitligi va boshqa kompozitsion birliklar orqali ifodalanadi. Boshqa zaruriy shartlar qatoriga qismlarning butunga bo'ysunishi (badiiy obraz plastikani, ular o'z navbatida shaklni, shakl esa faktura va rangni talab etadi), texnika va vositalarning asosiy vazifaga – asarning badiiy obrazini yaratishga mos kelishini o'z ichiga oladi. Bunga erishish uchun rassom qarama-qarshi yoki nuans, kuchli harakatni tashkil qilish uchun ritmik sxema yoki oddiygina shakl va faktura kabi tegishli vositalarni tanlaydi.

Ijodiy ishlar ikki yo'nalishda olib boriladi.

Birinchi qadam model yoki eskiz yaratishdir. Agar imkon bo'lganda, to'liq o'lchamli maket yaratish yaxshi. Agar bo'lmasa, dizayn vositasi sifatida o'lchovdan foydalaning. Ular bilan ishlash qulay bo'lishi va badiiy g'oyani ifodalashga yordam berishi kerak. Quyidagi shkalalar qo'llaniladi: 1:1, 1:2, 1:2,5, 1:4, 1:5, 1:10, 1:15, 1:20, 1:25, va h.k.. Maket yoki eskiz yaratish uchun turli xil ashyolardan foydalanishingiz mumkin: loy, plastilin, mum, karton, plyonka v.h.k.

Ishning ikkinchi yo'nalishi - rasm chizish yani turli rakurslardan qilingan eng puxta eskiz namunalari. Bu erda har qanday grafik uslublardan foydalanish mumkin, bu esa shaklning xarakterli xususiyatlarini, uning plastik niyatini aniqlash va badiiy tasvirni ochish imkonini beradi.

Amaliy vazifalarni bajarish uchun sizga kerak bo'ladi qog'oz, karton, PVA yelim, haykaltaroshlik loyi yoki modellashtiruvchi loy, ko'pik, turli iplar va rangli qog'oz, folga qog'oz va boshqa fakturali materiallar. Bundan tashqari, sizga turli xil asbob-uskunalar va jihozlar kerak bo'ladi: pichoq, qaychi, mayda qismlar bilan ishlash uchun metal qisqich, yopishtiriladigan sirtlarni ushlab turish uchun foto qisqich yoki kiyim qisqichlari, PVA elimli shprints, metall o'lchagichlar, turli naqshli ignalar, simlar, stacklar va boshqalar. Kichik modellarni yaratishda siz zukko, ijroda ijodiy va tafsilotlarda puxta bo'lishingiz kerak. Ish ikki bosqichda amalga oshiriladi. Birinchisi, haykaltaroshlik yechimi va bu kompozitsion g'oyaning o'zini izlashni o'z ichiga oladi. Bu uch o'lchovli eskizlarning maxsus seriyasi ishchi model deb ataladi va ular loy yoki qog'ozda, (qaysi biri qulayroq bo'lsa) amalga oshiriladi. Keyingi bosqich yakuniy oxirgi model bo'lib, u yerda yechim allaqachon amalga oshirilgan va plastik va majoziy mavzuni to'liq ochib beradigan materiallar tanlangan bo'ladi.

Ushbu mashg'ulotlarni bajarayotganingizda, qismlarni va butun asarni muvozanatlash va bo'ysundirish, kompozitsion umumiylikni saqlash, yagona badiiy maqsadni ifodalash uchun turli xil texnika va vositalardan foydalanish kabi doimiy ijodiy muammolarni hal qilishni yodda tuting. Har safar uch o'lchamli kompozitsiyani yaratganingizda, uning qayerda va qay tarzda joylashishini ko'rib chiqing. Bunga asoslanib, sizga qanday tekislik konfiguratsiyasi, shakl va o'lchamlar kerakligini hal qilasiz.

Endi bir parcha plastilinni oling va uni maydalang. O'zingiz yaratgan narsalarni ko'rish uchun uni qo'llaringizga bir necha marta aylantiring. Xuddi shunday, bu mashqlarni bajarayotganda, kompozitsiyalarni atrofida yurish kerak.

1-mashg'ulot

Ikkita tomonlari 10 sm bo'lgan kubni yopishtiring. Har birini kerakli o'lchamdagi qog'oz varag'iga joylashtiring. Yorug'likni aqliy ravishda olib tashlashga harakat qiling. Soya va hajm effekti yo'qoladi. Hajmniga yrg'u berish uchun qanday vizual usullardan foydalanishingiz mumkinligini ko'rib chiqing. O'z g'oyalaringsizni maketga kiriting. Kontrast bo'lgan vazifani bajarish uchun ikkinchi kubdan foydalaning. Barcha mumkin bo'lgan vizual vositalardan foydalanib, uch o'lchamli shaklning massasini vizual ravishda kam aytirishga harakat qiling.

Ushbu harakatlar natijasida siz muammoni hal qilish uchun to'g'ridan-to'g'ri qarama-qarshi yondashuvlarni tanlashingiz mumkin.

2-mashg'ulot

Og'irlikning plastik ma'nosini aniq ifodalovchi uch o'lchovli kompozitsiyani yarating. Statik tuzilishga ega bo'lishi kerak. Keyin ikkita kompozitsiya yaratishga harakat qiling, ulardan biri gorizontallik mavzusi, ikkinchisida vertikal ma'nosi ustunlik qilsini. Keyingi kompozitsiyalar dinamik bo'lsin. Ularning mavzulari, masalan, "Intiluvchan vertikal" bo'lishi mumkin. Kompozitsiyalarning mavzusi o'zining majoziy talqini bilan ajralib turishi kerak. Ularni yaratish uchun har qanday vizual vositalar va ashyolardan foydalanish mumkin.

3-mashg'ulot

Yuqoridagi mashqning maqsadi hajmiy shakl va yer tekisligi o'rtasida qarama-qarshilikni hal qilishdir.

a) hajmli kompozitsiyalar oddiy shakllarni ifodalaydi;

b) hajmli kompozitsiya murakkab shaklni ifodalaydi.

Taklif etilgan variantlar turli ijodiy yechimlarni talab qiladi.

4-mashg'ulot

Eskizlari asosda shakli va silueti bilan qiziqarli bo'lgan uch o'lchamli kompozitsiyani yarating. Inson bilan hajm munosabatlarni toping. Buning uchun unig dizaynga inson qiyofasini kiriting. Bir rangli dizaynni yarating. Keyin rang yoki fakturani kiritish orqali (applikatsiya texnologiyasidan foydalangan holda) kompozitsiyaning plastik xossalarini ochib bering, va bu kompozitsiyani boyitadi. Ishning keyingi bosqichi rang yoki faktura bo'yicha ikkinchi taklifni berishdan iborat bo'lib, u berilgan hajmning mutlaqo yangidan tasavvur etish, kompozitsiyaga boshqa plastik aksentlarni joylashtirishdir.

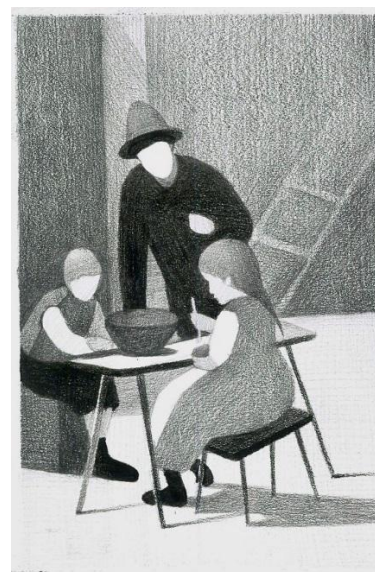
5-mashg'ulot

Uyg'unlikning asosiy vositasi sifatida kontrastdan foydalanib, o'z shaklida original uch o'lchovli kompozitsiyani yarating. Kontrast har qanday vizual vosita orqali ifodalanishi mumkin.

6-mashg'ulot

Ritmik muammolarning echimlari aniq ko'rinadigan uch o'lchovli kompozitsiyani yarating.

Ushbu topshiriqlarni bajarishda siz uyg'unlashtirish vositalarini va kompozitsiya naqshlarini hajmda ijodiy, faol ravishda takrorlashingiz kerak. Ushbu mashqlarning maqsadi ijodiy tasavvurni, fantaziyani va fikrning o'ziga xosligini, shuningdek, plastiklik va ixtirochilik xislatlarini rivojlantirishdir.

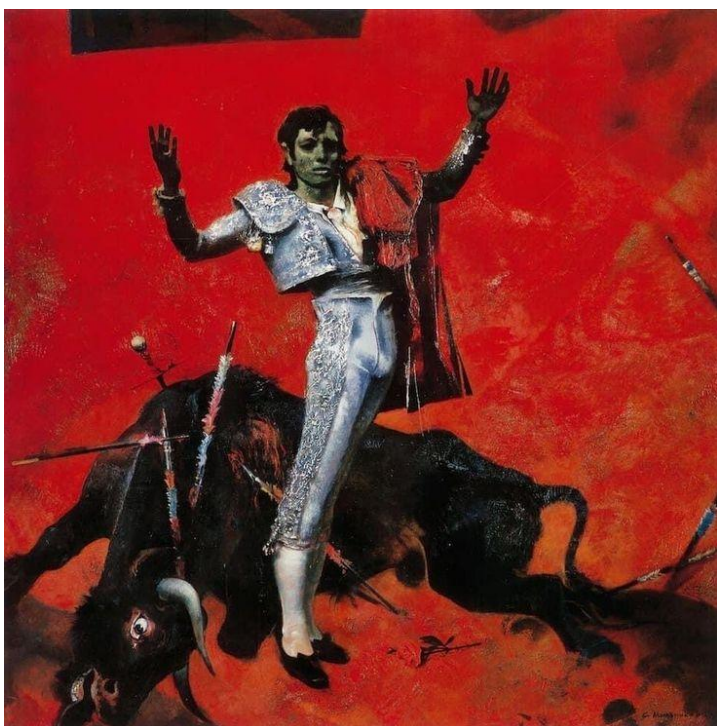
Stojarov. "Venetsiya. Roxibalar". 1959 y.

E. Manet. "Manelar oilasi bog'da". 1874 y.

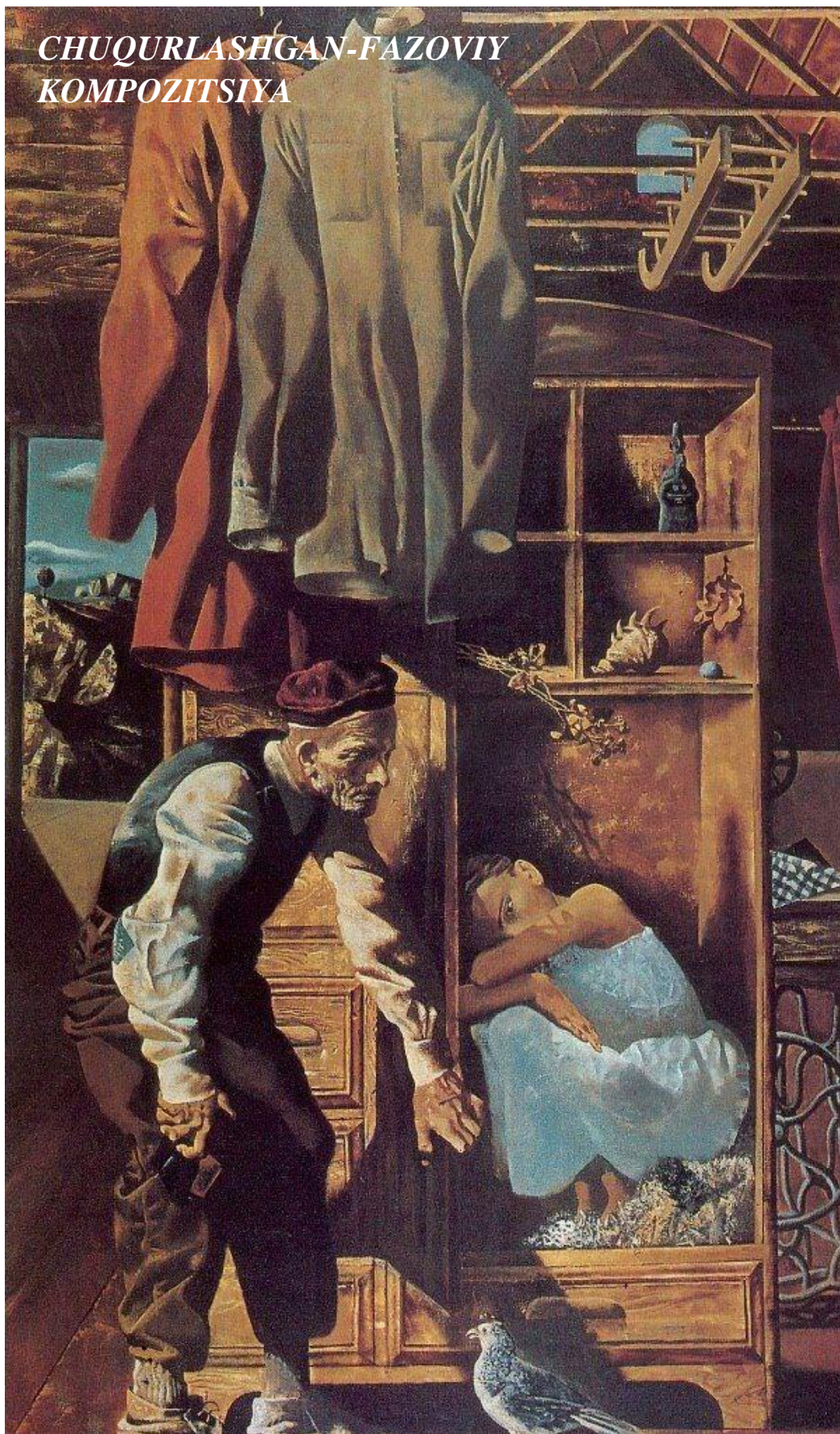

“Rassomlik ustaxonasi”. O‘qov ishi.

Milnikov. “Korrido”

*CHUQURLASHGAN-FAZOVIIY
KOMPOZITSIYA*

Kompozitsiya turlari

Chuqur fazoviy kompozitsiya rassom uchun ijodiy imkoniyatlarning cho‘qqisidir. U tomoshabinga nafaqat tekisliklar va hajmlarning kombinatsiyasi, balki ular orasidagi pauzalar, ya'ni fazoviylik orqali ham ta'sir qiladi. Fazoviylikning ta'siri tekislik yoki hajmdan ko'ra shubhasiz kattaroqdir. Bu uning ahamiyat yoki badiiy qiymat haqida emas, balki mumkin bo'lgan ta'sir darajasi haqida. Fazoviy chuqurlikga ega kompozitsiyalar ko'proq ta'sir qiladi, chunki tomoshabin unga tegishli va u tomoshabinni tom ma'noda o'rab oladi.

Uyg'unlik qonun-qoidalari asosida qurilgan uyg'un kompozitsiyaning ta'siri insonga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ham uyg'unlik qoidalari asosida yaratilgan va barkamol shaxslar yashaydigan “nurli shaharlar” va “yashil shaharlar” nazariyalari mavjud. Bu nazariyalar ezgulik, quyosh, tabiat va tinchlik g'oyalarini o'zida mujassam etgan. Bunday kompozitsiyalarning badiiy qiyofasi haqiqatan ham shaxsga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Biroq, biz chuqur fazoni bilamizki, u kompozitsiyaning boshqa muammolarni ham hal qiladi.

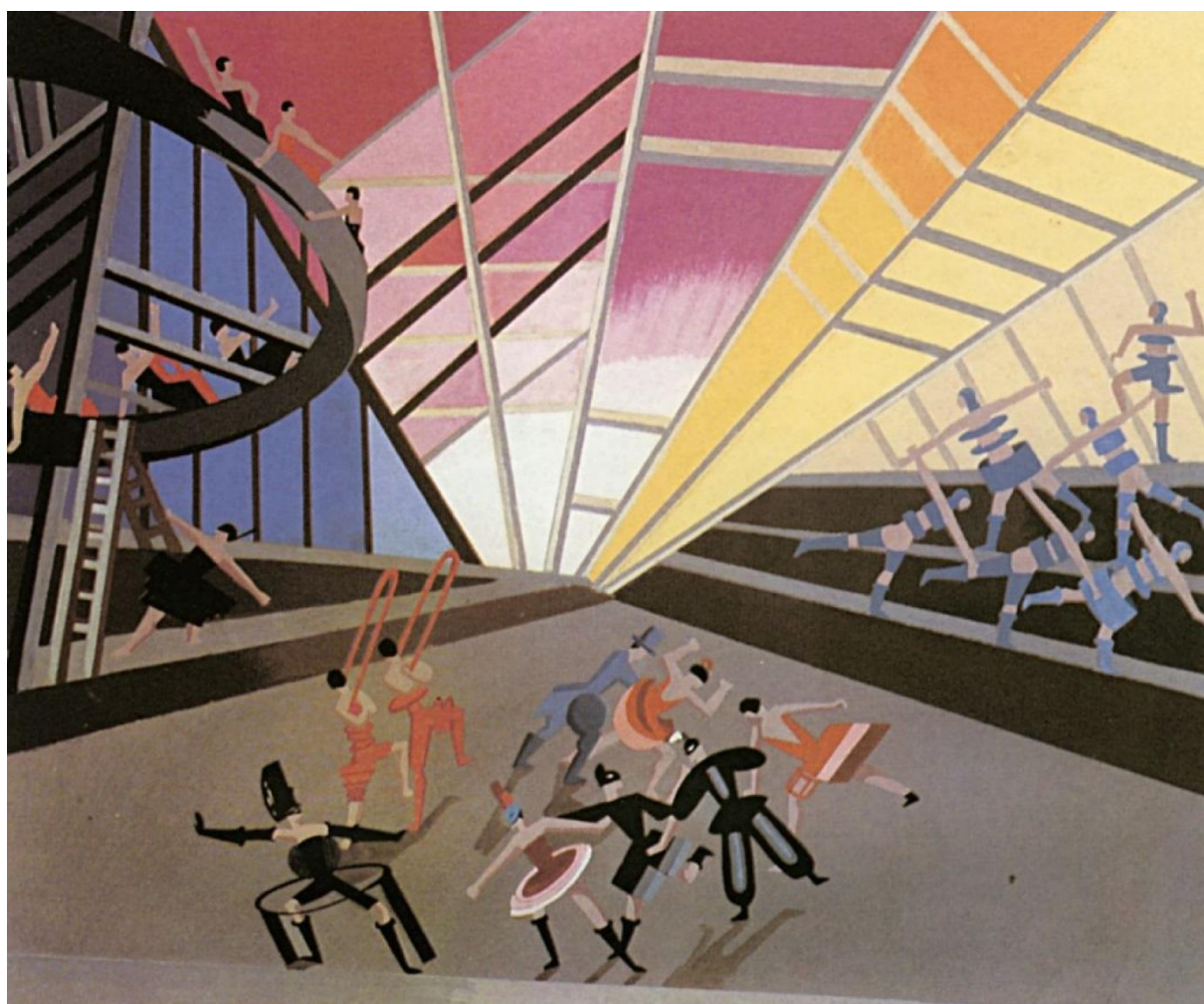
Shunday qilib, fazoning ta'siridan foydalanib, ma'lum bir tasvirni, falsafani, hissiy jihatdan zaryadlangan, ma'lum bir ob'ektni unga bo'ysunishga majburlash mumkin.

A.A.Ekster. “Kompozitsiya”

Kompozitsiya turlari

Rassomlar ijodi tarixida fazoviy kompozitsiyalarning bunday xususiyatlari juda keng qo'llanilib kelingan. Va bularning barchasi o'ylangan holda amalga oshirilgan. Hattoki elementlar: tomoshabin o'rindiqlari, kanoplar, hilpirab turadigan bayroqda ham fazoviylik qonuniyatlariga tayanib amalga oshirilgan. Sahna dekoratsiyasida oltinning jilvasi, baxmalning qirmizi va qora ranglari, zirxning yiltirashi, olmosning turli rangta tovlanishi, yorug'lik hamda qorong'ulikning kontrastlari, mash'ala va nog'ora chalinishi shu bilan birgalikda ovoz effektlari bularning barchasi birgalikda tomoshabinga psxologik ta'sir ko'rsatuvchi muhitni yaratadi. Aynan shu narsalar sport va sport tadbirlari, olimpiada, turli shunga o'xshash shou tadbirlarda ham keng qo'llaniladi.

A.A.Ekster. Sirk sahna dekoratsiyasi.

Bugungi kunda ilm-fan va texnika rivoji shundayki, vaqtinchalik fazoviy tajribalarni tashkil etishda katta hajmlarni qamrab oluvchi kompyuter grafikasidan foydalaniladi. Ularda ovoz bo'shliqlarini to'ldirish, uning ichida mavjud bo'lish taassuritini uyg'otish va bir vaqtning o'zida binolarning keng yuzasiga video proeksiyalar qilish imkonini beradi.

Kompozitsiya turlari

Ba'zan har xil uchuvchi kosmik kemalar va boshqa harakatlanuvchi mexanizmlar ishga tushiriladi. Bunday qiziqarli tomoshalar hayratlanarli taassurot qoldiradi va tomoshabinlar e'tiborini faol ravishda unga jalb qiladi. Mualliflar dastlab asar yoki spektakl matnini, keyin spektaklni hamda uning dekoratsiyasini ishlab chiqish orqali vaqt va makonda faoliyat yurituvchi o'ziga xos badiiy obraz yaratadilar. Ushbu turdagi kompozitsiyada rassomlar tomonidan ishlatiladigan vositalar bir xil: rang, faktura, shakl, yorug'lik va ovoz ko'pincha kompozitsion vositalar sifatida ishlatiladi.

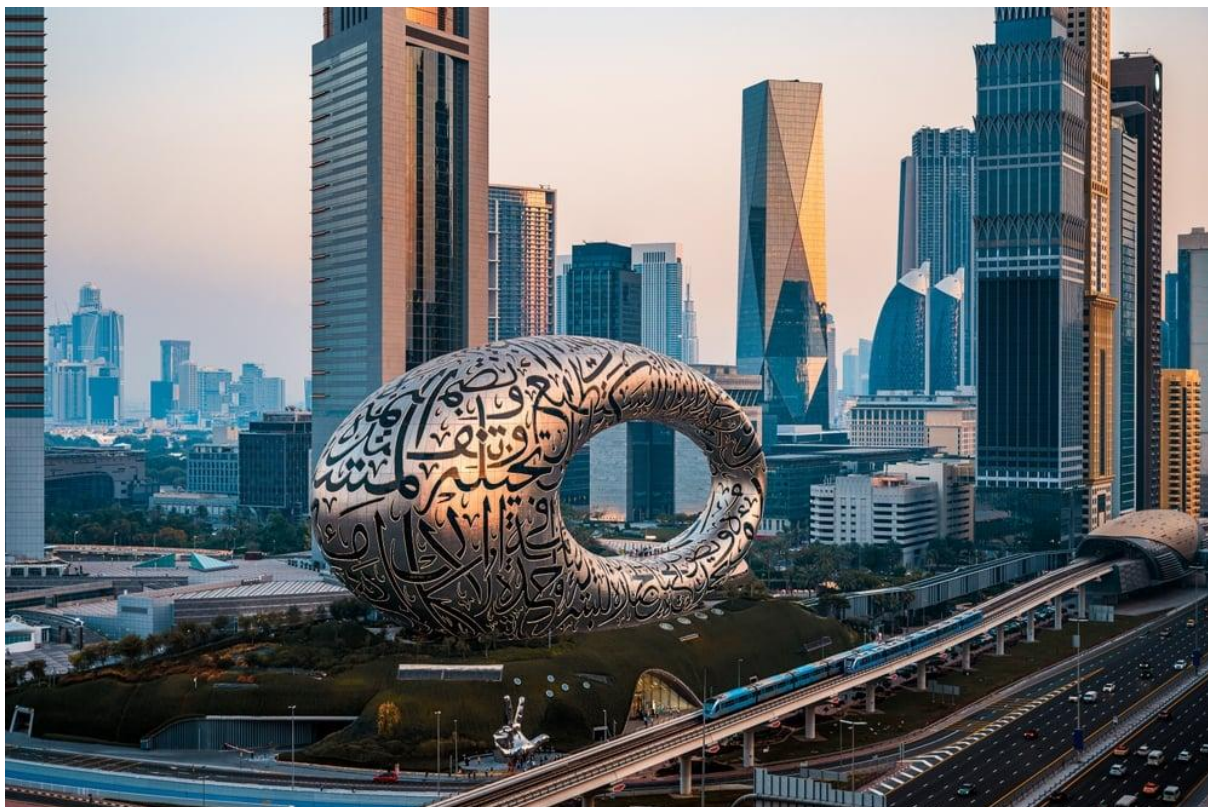
Quyida so'z yuritilgan vaqtinchalik chuqur fazoviy kompozitsiyalardan tashqari, mutlaq doimiy bo'lgan kompozitsiyalar ham mavjud. Bular, birinchi navbatda, har xil me'moriy kompozitsiyalarni yani shahar landshaftidan tortib, tabiiy ravishda fazoda muallaq joylashgan inshoot kompozitsiyasigacha barchasini qamrab oladi. Chuqur fazoviy kompozitsiyaning ko'lamini kengaytirib, biz bog' va parklarning landshaft dizaynlarini, yodgorlik majmualarini, murakkab yo'l chorrahaslarini, metro va ko'priklarni, juda ko'p sonli zarur qo'shimcha elementlarga ega boshqalarni qo'shishimiz mumkin. Ammo chuqur fazoviy kompozitsiya interyer dizayn muammolarini ham hal qiladi. Turar-joy, jamoat va sanoat binolarining interyerini loyihalash, ko'rgazmalar, muzeylar namoyishlari, teatrlashtirilgan tomoshalar, reklama va ma'lumotlar - bularning hammasi chuqur fazoviy kompozitsiyalarga misoldir.

Toshkent metrosi. "Kosmonavtlar" bekati.

Kompozitsiya turlari

Bunday kompozitsiyani idrok etish vaqt o'tishi bilan taassurotlarning yig'indisi bilan shakllanadi. Uch o'lchovli kompozitsiya kabi, u turli nuqtai nazarlardan ko'rishni talab qiladi. Ko'pgina kompozitsiyalar yuqoridan o'qish uchun mo'ljallangan. Tog'li vodiylarda joylashgan shaharlar shunday yaratilgan.

Dubay shahri. "Kelajak muzeyi" binosi.

Bu yerda saroyning aylanma zinalari, haykal va suv kanallari, favvora hamda turli o'simlik, daraxtlar g'ayrioddiy ko'rinish kasb etadi. Yuqoridan ko'rinadigan manzara insonda g'ayrihuuriy taassurot qoldiradi, fazoda harakatlanayotganday doimiy ravishda boyitib boradi. Agar siz ushbu kompozitsiyani ko'rfazdan ko'rsangiz, siz bo'shliqning butunlay boshqacha tuyg'usini boshdan kechirasiz. Haykallar, ko'priklar, favvoralar va boshqa kichik me'moriy obidalar bilan o'ralgan maysazorlar kompozitsiyasi sizni uning markaziga ya'ni saroyga olib borgandek bo'ladi. U bosqichma-bosqich kengayib boradi, shakllar soni va xilma-xilligi ko'payadi, ko'lami kengayadi va tabiiy shakllardan me'moriy shakllarga o'tadi. Masalan Dubaydagi "Kelajak muzeyi" binosini chuqur fazoviy tarkibini markaziy kirish joyidan idrok etish boshqacha. Bu erda ulug'vorlik va ahamiyat ustunlik qiladi. Biroq, hissiy taassurotlarning xilma-xilligi kompozitsion birlikni buzmaydi, aksincha, uni boyitadi. Shunday qilib, turli funktsional maqsadlarga ega binolardan guruhlangan kompozitsion markaz o'z maqsadini hajmlarning

plastik yechimi, nisbatlar va masshtablar tizimi, shakllarning aniq ritmi, ularning kontrasti va nuansi bilan oqlaydi. Kompozitsiyani tashkil etuvchi boshqa me'moriy inshootlar markazdan ma'lum masofalarda joylashgan bo'lib, tegishli masshtab munosabatlariga ega bo'lib, kompozitsiyaning umumiy stilistik, rang va faktura kontseptsiyasini rivojlantiradi. "Kelajak muzeyi" binosida uyg'unlikni aks ettiruvchi chuqur, fazoviy kompozitsiyani yaratish uchun uning qonunlari (yaxlitlik, muvozanat)ga qattiq amal qilingani va uyg'unlashtirishning barcha vositalaridan foydalanilgani kuzatiladi.

Biz yuqorida hajmi jihatdan ancha katta bo'lgan kompozitsiyalarni ko'rib chiqdik. Xuddi shu tarixiy davr bizga kichikroq kompozitsiyalarning misollarini taqdim etadi: stol ustidagi siyoh idishi chuqurlik va makonga ega kompozitsiyani ifodalaydi va xuddi shu maqsadlar chinni to'plamlari dizaynida yaqqol namoyon bo'ladi.

O'zbekiston amaliy san'at muzeyi. Sopol idishlar to'plami.

Barcha turdagi kompozitsiyalar vaqt o'tishi bilan o'zgarishlarga uchraydi. Bu, ayniqsa, chuqur fazoviy kompozitsiya uchun to'g'ri keladi. Avtomobillar va samolyotlar va har qanday texnika-texnologiyalar zamonaviy odamlarga keng bo'shliqlarni idrok etish imkonini beradi. Natijada, makonni idrok etishda keskin o'zgarish sodir bo'ladi, bu o'z navbatida makonni miqdoriy (o'lchovli) va sifat jihatidan idrok etishga ta'sir qiladi.

Video texnologiyasi, shuningdek, kompozitsiya bilan to'g'ridan-to'g'ri o'zaro ta'sir qilmasdan, fazoviy hissiyotlarni uzatadi. Bunday ma'lumotlarning ko'pligi dastlab odamni hissiy boyitadi, lekin keyinchalik hissiy idrokning keskinligi susaytiradi. Bu ko'p sabablarga ko'ra sodir bo'ladi. Ulardan biri "pauzalar" ning yo'qligi. Klassik tarzda tuzilgan kompozitsiyalar har doim psixologik yengillikni ta'minlovchi va keyingi idrok etishga tayyorgarlik ko'radigan "pauzalar" ni o'z ichiga oladi.

Ushbu mavzuni o'zlashtirish uchun shunlarni aytish kerakki, kompozitsiyaning turidan qat'i nazar, uni uyg'unlik qonunlariga (muvozanat, yaxlitlik va bo'ysunish qonuni) mos ravishda yaratish uchun garmoniya (kontrast, ritm, nuans, o'ziga xoslik, mutanosiblik va masshtab) vositalari kabilarni qo'llash va shakl, rang, tasvir vositalaridan foydalanish kerak.

Biroq, chuqur fazoviy kompozitsiyaning o'ziga xos xususiyatlari bor. Bular uning ustida chuqur izlanishni talab qiladi. Dastgohli rangtasvirda dastlabgi eskizlar talab qilinsa (ammo har doim ham eskizlar kerak bo'lmaydi: biz o'z asarlarini eskizlarsiz ham yaratgan rassomlarni bilamiz), chuqur fazoviy kompozitsiyaga ega bo'lgan asarlar uchun loyiha, maket va eskizlar har doim kerak bo'ladi. Loyihalar miqyosda, ya'ni haqiqiy hajmga nisbatan amalga oshiriladi. O'lchovni tanlash ijodiy maqsadlarga bog'liq. Bular shaharsozlik yechimlari uchun 1:1000 dan va binoning 1:100 qavat rejasidan kichik uyining 1:10 shkalasigacha bo'lishi mumkin, masalan, monumental ish va 1:2 yoki 1:4 kattalikda kompozitsiyaning dekorativ eskizlari ishlab chiqiladi.

Model bilan ishlash chuqur fazoviy kompozitsiyani tashkil qilish uchun ayniqsa muhimdir. Ishchi modelni yaratish orqali kompozitsiyaning fazoviy aloqalarini faolroq tushunish, yechimga turli yondashuvlarni ishlab chiqish, hajmli va plastik takliflarni diversifikatsiya qilish mumkin bo'ladi.

Kitobning ushbu qismida kompozitsiya nazariyasi bilan bog'liq barcha masalalarga e'tibor qaratilgan, shuning uchun siz fazoviy masalalarni yechishda shu paytgacha olgan barcha bilim va ko'nikmalingizni qo'llashingiz kerak bo'ladi. Quyidagi topshiriqlar kompozitsiyani uyg'unlashtirish vositalari va uning tamoyillari, chuqur fazoviy kompozitsiyalarni yaratishda qo'llaniladi.

Ushbu topshiriqlarning asosiy maqsadi fazoviy ijodiy fikrlashni rivojlantirish, chuqur fazoviy kompozitsiyaning vizual vositalarini va badiiy tasvirlarni yaratishning turli usullarini o'zlashtirishdan iborat. Ushbu topshiriqlarni bajarishda siz o'zingizning ish uslubingizni ishlab chiqishingiz kerak, bu keyinchalik sizning imzoingiz bo'lishi mumkin. Ushbu topshiriqlarni bajarishda siz tekis yuzada modulli panjaradan foydalanishingiz kerak, bu esa ijodiy jarayonni sezilarli darajada tezlashtiradi.

Jismoniy mashqlar tizimi modellashtirish va kompozitsiyalarni chizish orqali amalga oshiriladi. Modelda quyidagi materiallar qo'llaniladi: oq va rangli qog'oz, turli teksturali karton, ko'pik, plexiglass, aniq fakturali turli xil materiallar, metall sim, naqshli ignalar, kordonlar, iplar, PVA yelim, kauchuk elim. Fazoviy kompozitsiyalarni qurish texnikasini o'zlashtirishni boshlash uchun siz oddiy muammolarni hal qilishdan boshlashingiz kerak. Har xil o'lchamdagi oq qog'oz kublarini bir-biriga yopishtiring, lekin proporsional ravishda, masalan, yon tomondan 6, 4 va 2 sm, har bir o'lchamdan 10 dona. Keyin modulli panjara 2x2 bo'ladi.

1-mashg'ulot

Avval o'qga nisbatan, so'ngra markazga nisbatan simmetriyaga asoslangan chuqur fazoviy kompozitsiyani tashkil qiling.

2-mashg'ulot

Har tomondan vizual ravishda qiziqarli bo'lgan assimetrik kompozitsiyani yarating. Bunga erishish uchun siz yaratilish jarayonida doimo uni har tomondan ko'rib chiqishingiz kerak. Bir-biriga yopishtirilgan kublardan foydalaning.

3-mashg'ulot

Bir guruh elementlar bilan markazni tashkil qilish, fazodagi butun kompozitsiyaning muvozanatini saqlash orqali chuqurlashgan fazoviy kompozitsiyani yarating.

4-mashg'ulot

Assimetrik, chuqur fazoviy kompozitsiyani yarating, bu erda kompozitsion markaz eng katta element bilan belgilang. Bir nechta o'lchamdagi boshqa shaklni masalan silindrni kiritish orqali vazifani murakkablashtiring. O'lchamlar bir xil proporsional tizimda saqlanishi kerak. Kompozitsion kombinatsiyalar va elementlarning o'zaro bo'ysunishiga e'tibor bering.

5-mashg'ulot

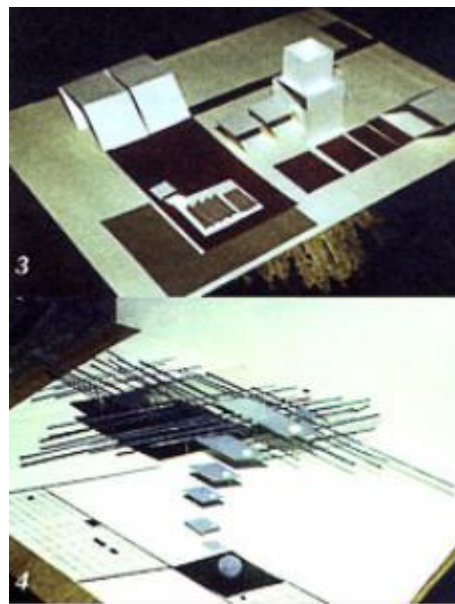
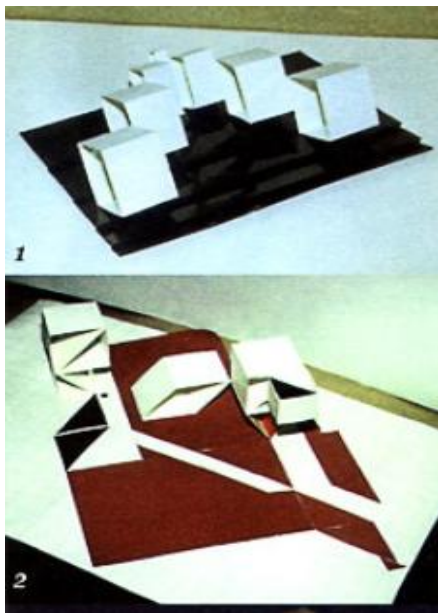
Asar markazni bir element bilan tashkil qilib, lekin uning ichiga aksenlarni kiritish orqali chuqur fazoviy kompozitsiyani yarating. Bu aksentlar rangli, plastik yoki grafik bo'lishi mumkin. Ushbu vazifa uchun aplikatsiya texnikasidan foydalaning. Karton, rangli qog'ozlar, grafik belgilar, harflar va raqamlardan foydalaning.

6-mashg'ulot

Ritm asosida original fazoviy kompozitsiyani yarating. Rangli va turli xil grafik yechimlardan faol foydalaning.

7-mashg'ulot

Qarama-qarshilikni o'zgartiring: birinchi navbatda, hajmi, keyin miqdori bo'yicha kontrastli kompozitsiyani yarating. Kompozitsiyalarni ularning shaxsga bo'lgan nisbatini, munosabatini hisobga olgan holda, istiqbolda chizishga ishonch hosil qiling.

Kitobimiz o‘z imtihosiga yetar ekan, shu vaqt mobaynida biz bilan birga bo‘lganligingiz uchun juda xursandmiz va sizlarga tashakkur aytamiz. Kitobimizda biz alohida uyg‘u berib, kompozitsiya fani bo‘yicha kiritgan ma‘lumotlarimiz siz aziz o‘quvchi – talabalar hamda bo‘lajak ijodkor rassomlar uchun manfaatli bo‘ladi degan umiddamiz. Siz bu kitobni mutolaa qilish mobaynida kompozitsiya fani bo‘yicha keng bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lasiz.

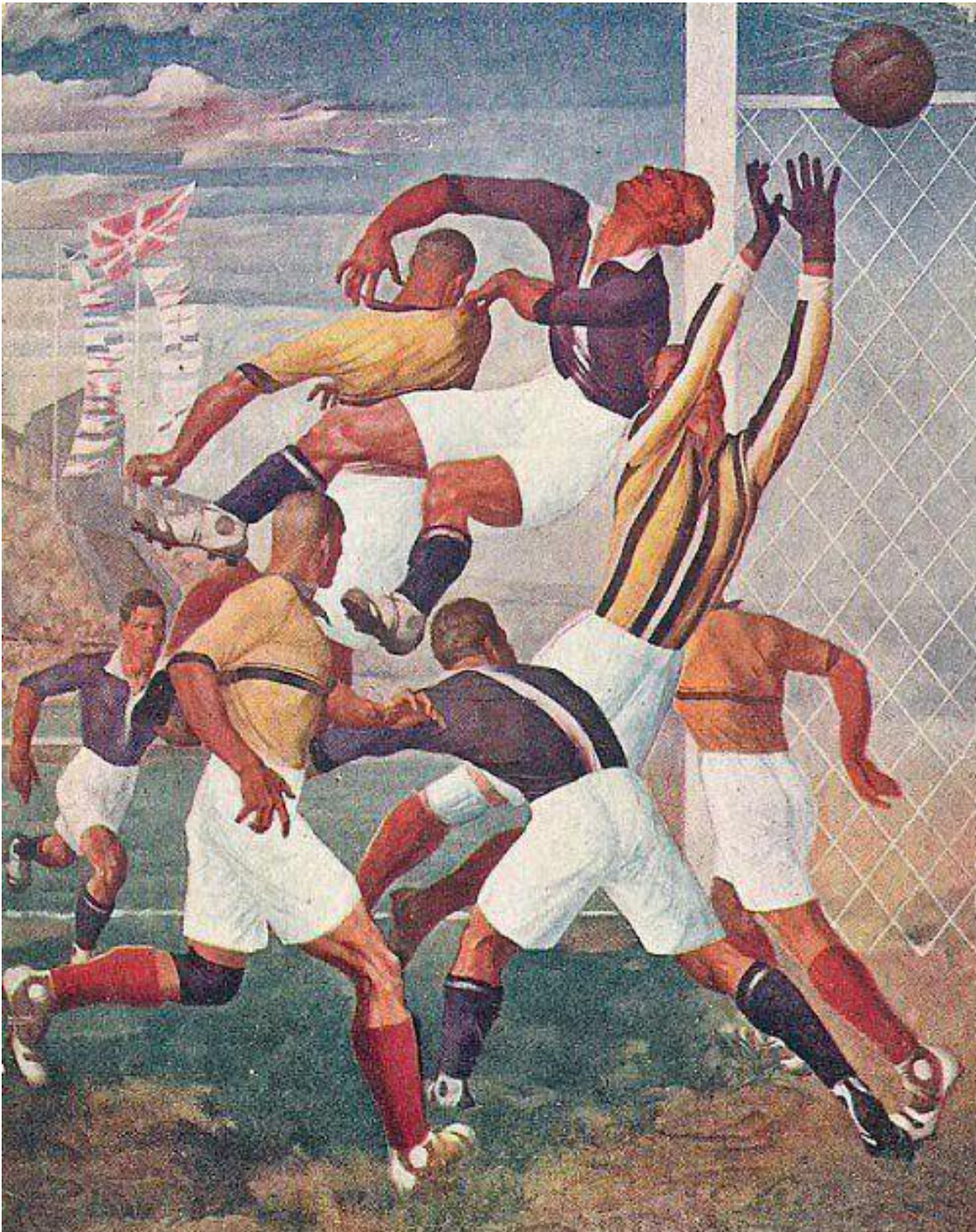
Kompozitsiya fani va uni yaxshi bilish ijodkor uchun juda zarur hisoblanadi. Chunki ijodkor uchun faqatgina Olloh yuqtirgan iqtidorning o‘zi yetarli emas. Ijodkor inson mehnatkash, bilimli, zamon bilan hamnafas hamda o‘z kasbini ham amaliy ham nazariy jihatdan puxta bilishi kerak. Shularni inobatga olgan holda biz bu kitobga kompozitsiyaning asosiy qununiyatlari hamda uning turlari bo‘yicha mavzular hamda ma‘lumotlarni kiritdik.

Kitob kompozitsiya fanining shakllar, ranglar, kompozitsiya qonunlari, kompozitsiyani tashkil etuvchi vositalar, kompozitsiyani uyg‘unlashtiruvchi vositalar, kompozitsiya turlari va boshqa muhim bo‘lgan mavzularini o‘z ichiga olgan. Yuqorida keltirilgan manbaalarni o‘qib, talabalarimiz o‘zlari uchun kerakli bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishadi. Zero bu bilimlar fanning fundamental tushunchalari bo‘lib, ijodkor yoshlarimizning o‘z ijodiy yo‘lini topishida mustahkam ko‘prik vazifasini o‘taydi deb o‘ylayman.

Hurmatli talabalar, yosh ijodkor, bizning kamtarona mahnatimizni qadrlab, unga e‘tibor qaratganingiz uchun yana bir bor sizlarga rahmat aytamiz. Kelajakdagi o‘qish va ijodlaringizga ulkan muvoffaqiyatlar tilaymiz.

Deyneka. "Marafon".

Deyneka. "Futbol"

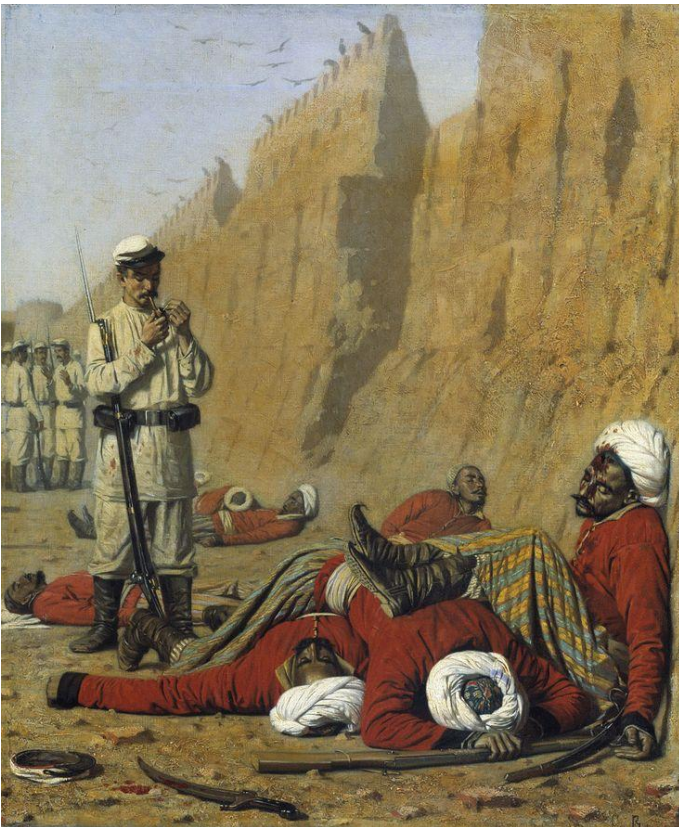

I.Repin. "Burloqlar volgada"

Moisenko. "General Dovator". 1947y.

Verishagin. "Mag'lubiyatdan so'ng"

Korin. "Aleksandr Nevskiy". 1943 y.

K.P. Votkin. "Komissarning o'limi".

E. Moisenko. "Onalar va singillar", 1967 y.

E. E. Moisenko. "Bola portreti"

A.G. Avraimov. "Badiiy oyna sexi".1956 y.

B. Bayramov. "Qatag'on"

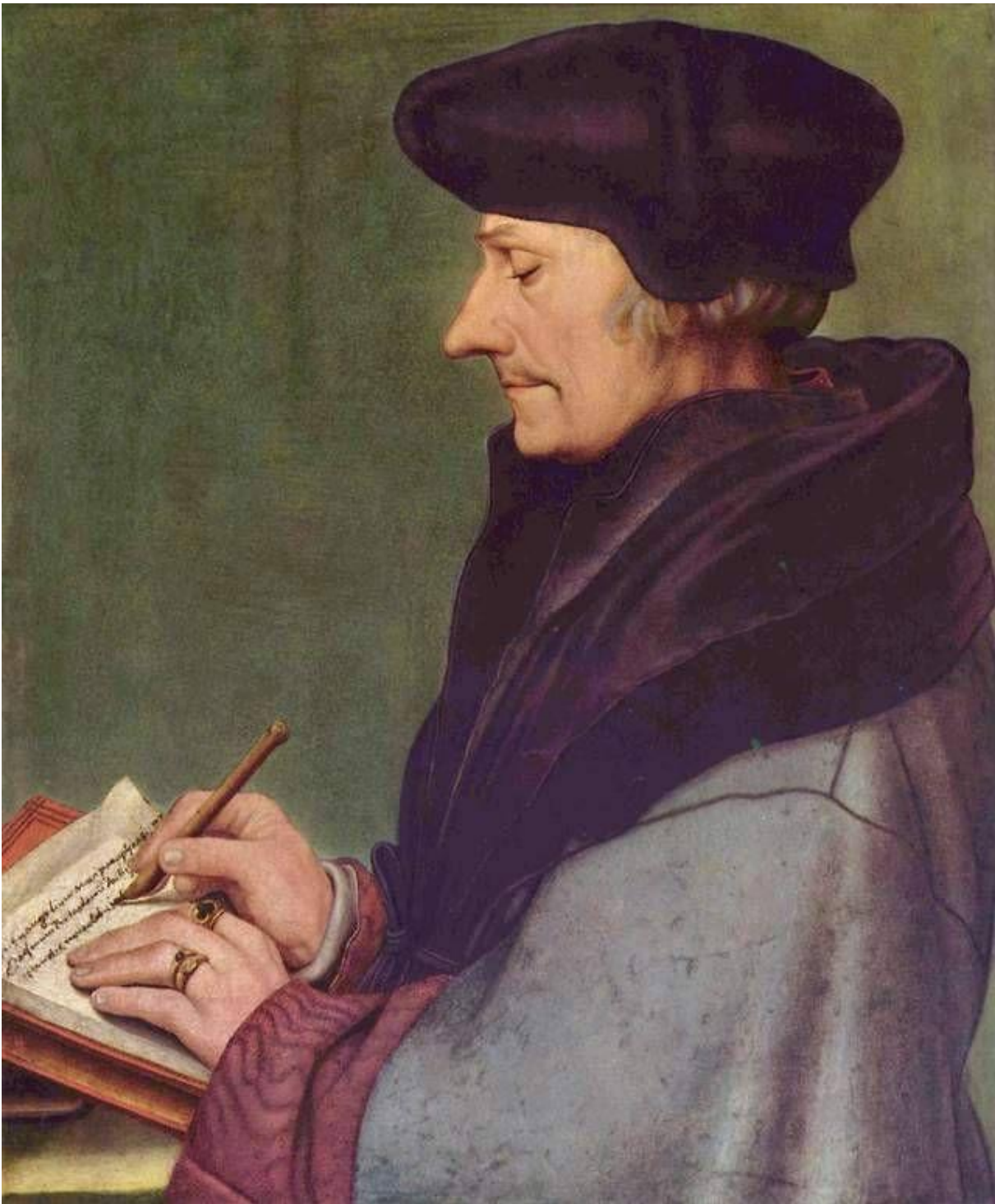
V. Xudiyakov. "Quruvchilar"

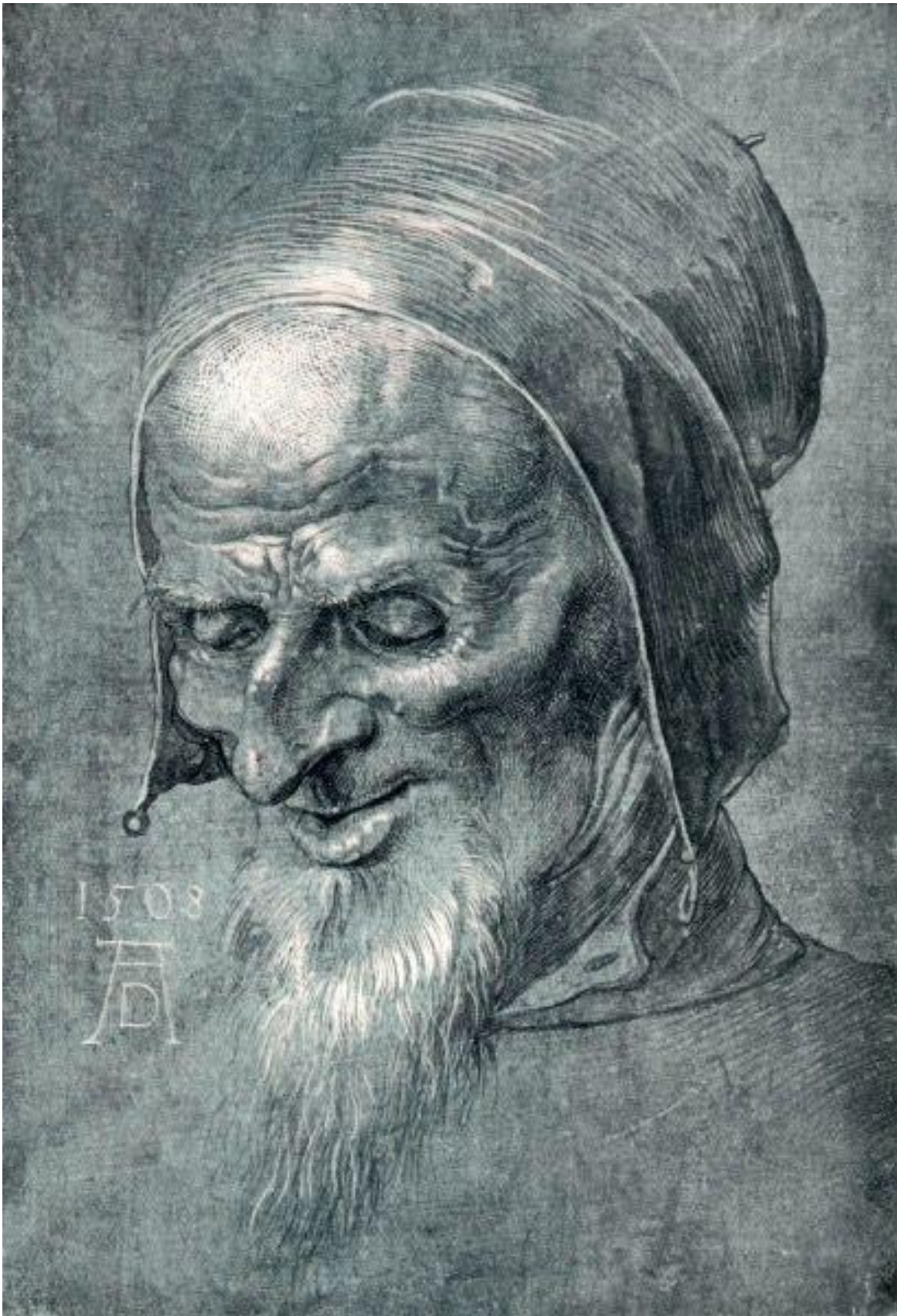
Mian Situ. "Usta"

Ro'zi Choriyev. "Kelinchak".

G.Golbeyn. "Erasmus" portreti.

A.Dyurer. "Keksa odam" portreti.

Rembrandt. Avtoportret.

Vinsent van Gog. "Bahor" manzarasi.

Klod Mone. "Ovda"

Foydalanilgan adaboyotlar

1. D. A. Nazilov, I. V. Dimitriyeva, N. X. Xadjibayeva. Kompozitsiya asoslari, Darslik “Yangi asr avlodi” nashriyoti-2009 y.
2. M. J. Maxmudov. Kompozitsiya, O‘quv qo‘llanma “ Yangi chirchiq book” nashriyoti -2023 y.
3. M. M. Sabirov. Rangshunoslik va kompozitsiya asoslari, O‘quv qo‘llanma. “Lesson press”- 2021 y.
4. R. Xudayberganov. Rangshunoslik va kompozitsiya asoslari. O‘quv qo‘llanma. “Cho‘lpon” nashriyoti-2019y.
5. D. I. Mamurova, M. N. Avliyakulova. Rangshunoslik va kompozitsiya asoslari, O‘quv qo‘llanma. “Durdona” nashriyoti-2021 y.
6. Q. Jumayev, A. Musinova. Rangshunoslik va kompozitsiya asoslari, O‘quv qo‘llanma. “Kamolot” nashriyoti-2023 y.
7. A. B. Bozorov. Chizmatasvir, O‘quv qo‘llanma, “Bekshox print servis” nashriyoti-2024y.
8. O. L. Golubeva. Основы композиции, Учебное пособие, Изд. дом «Искусство», 2004.
9. Kostin V. I., Yumatov V. A. Язык изобразительного искусства. М., 1978.
10. Korinskiy.V., Lamtsov.I., Turkus. М. Элементы архитектурно-пространственной композиции. М., 1968.
11. Shavelov. I.Sh, Marutayev. M. A, Shmelov. I. P. Золотое сечение. М., 1990
12. Favorskiy. V. A. О рисунке и композиции. Фрунзе, 1966.

Elektron resurslar

- 13.<https://lib.cspi.uz/>
- 14.<https://www.natlib.uz/>
- 15.<https://ziyonet.uz/>
- 16.<https://new.tdpu.uz/newmajmua>
- 17.<https://t.me/armmrdi>
- 18.<https://www.pinterest.com/pin/685954587011054621/>

A. B. BOZOROV

KOMPOZITSIYA

DARSLIK.

Muharrir: Eshkarayev S. Ch.

Texnik muharrir: Eshqorayev S. S.

Korrektor va dizayner: Ro‘zimurodov B. I.

Tasdiqnoma № 255979, 13.04.2024

Bosishga 09.01.2026 da ruxsat berilgan. Format 60x84/16.

Garnitura Times New Roman. Adadi 200 dona. Buyurtma № 585

“TERMIZ PUBLISHING CENTER” nashriyotida tayyorlandi va chop etildi.

Surxondaryo viloyati, Termiz shahri, Uvaysiy ko‘chasi 8A-uy, Toshkent sh.,

"TRASTBANK" XA BANKINING BOSH OFISI, MFO: 00491, INN:

311209934 H/R: 20208000307031406001

Telefon: +998-88-808-21-07

ISBN 978-9910-13-097-7

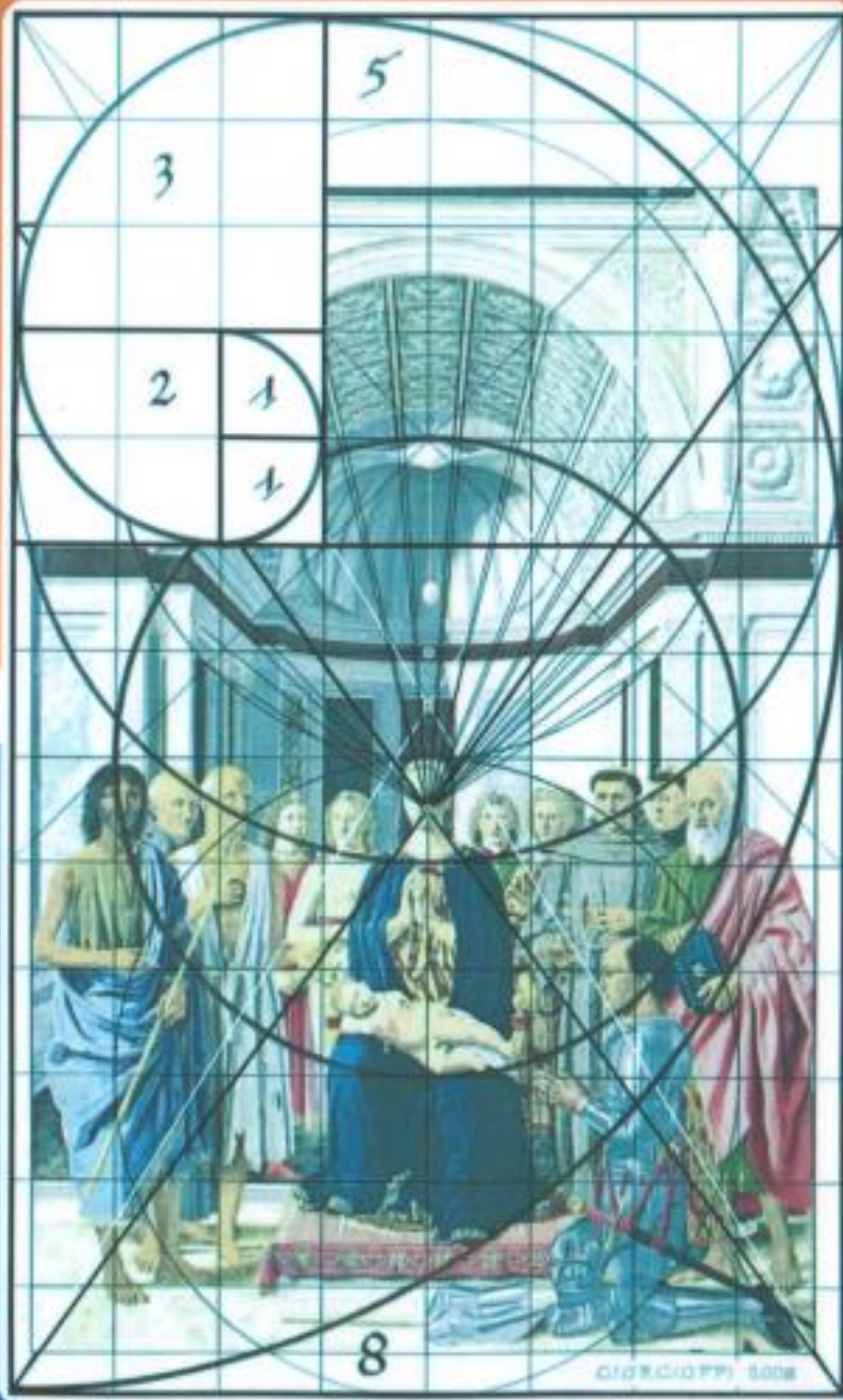

8575

**TERMIZ
PUBLISHING
CENTER**

Termiz –“Termiz publishing center”-2026

ISBN 978-9910-13-097-7

9 789910 130977

8575

